

ต้นจะผูกผ้าห่มประดับด้วยผ้าสี ตั้งแต่หัวเสาลงมาถึงโคนเสา ส่วนพื้นโรงพิธีที่ยกพื้นไว้จะปูด้วยแผ่นไม้กระดานตามยาว และปูทับด้วยเสื่อด้านบนอีกครั้งหนึ่ง พื้นที่ในส่วนใต้เพลาจะปูด้วยเสื่อทั้งหมดเพื่อความเรียบร้อย ส่วนด้านข้างของเสาทั้ง โดยบริเวณเสาพะไลด้านหน้าทั้งสองต้นของปะรำพิธี ก็จะทำสี่เหลี่ยมลักษณะของเรือนผีไว้ ด้วยการตกแต่งต้นเสาด้านเหนือ ด้วยการนำลำไม้ไผ่ขนาดเล็กยาวประมาณ 4 เมตร มาผูกมัดให้ส่วนปลายตั้งขึ้น ส่วนยอดปลายเสามาแขวนเสื่อแขวนยาวและวางขอบ หรือ “หมวกชาวนา” ครอบทับลงมาบนเสื่อ ส่วนเสาอีกต้นหนึ่งก็จะผูกต้นกล้วยขนาดย่อม มัดติดเอาไว้เพื่อใช้ในระหว่างพิธี บริเวณกลางลานดินด้านหน้าโรงรำผี ก็จะปักกิ่งต้นหว้าขนาดใหญ่ไว้เสมือนต้นไม้ใหญ่ จำนวน 1 กิ่ง กับหน่อต้นกล้วย ขนาดเล็ก 1 หน่อ ถัดมาก็จะวางแผ่นไม้กระดานขนาดหน้าไม้ 6-8 นิ้ว ยาวประมาณ 3 เมตร จำนวน 1 แผ่น ที่พื้นดินใกล้กับกิ่งต้นหว้า ส่วนปลายอีกข้างหนึ่งของไม้กระดาน ชี้หนไปทางเรือนรำผีที่อยู่ทางทิศตะวันออก โดยด้านข้างของปลายกระดานใกล้กับต้นหว้า จะตั้งหม้อดินใส่น้ำของชาวมอญแบบโบราณ จำนวน 2 ใบ ซึ่งใบแรกจะใส่น้ำที่มีใบส้มป่อยกับผงขมิ้น และใบที่สองจะใส่น้ำสะอาด ไว้ใช้ในช่วงพิธีอาบน้ำให้กับต้นผีขณะทำพิธี ตามที่ได้กล่าวมานี้จะเป็นแบบการสร้างโรงรำผีสำหรับสามัญชน แต่ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงการปลูกโรงรำผีสำหรับตระกูลผีของเจ้าเมืองมอญทั้งเจ็ด ก็จะแตกต่างออกไปตามฐานันดรศักดิ์ ดังนี้คือ (บุบผา ดีสุข, 2541, น.61, สัมภาษณ์พระพิณิต หลักคงคา) แต่ถ้าเป็นโรงพิธีรำผีของเชื้อสายเจ้าเมืองมอญทั้ง 7 จะทำหลังคา 2 ชั้น ยกจั่วสูง มีหลังและมีโรงม้าด้วย

2.2 วิธีการก่อสร้าง เมื่อหัวหน้าครัวเรือน หรือ “ต้นผี” ได้กำหนดวันรำผีเป็นที่แน่นอนแล้ว ก็จะไปเรียนเชิญและบอกกล่าวถึงความประสงค์ของตน ต่อผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปลูกสร้างโรงรำผีของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วของหมู่บ้าน อันเปรียบได้กับหัวหน้าช่างให้มาช่วยทำการปลูกสร้างให้ เมื่อหัวหน้าช่างรับปากช่วยแล้ว ก็จะไปบอกต่อและระดมช่างในหมู่บ้านให้มาช่วยกันอีกทอดหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อช่วยลดภาระในการบอกกล่าวของหัวหน้าครัวเรือนที่จะรำผีและเป็นการช่วยเหลือกัน ซึ่งในการสร้างโรงรำผีทุกครั้ง ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้ จะไม่มีการจ้างกัน เพราะทุกคนถือว่าเป็นเรื่องของน้ำใจ ที่คนในชุมชนจะต้องมาช่วยกันด้วยจิตใจที่เอื้อเฟื้อ เจ้าบ้านเพียงแต่จัดเตรียมข้าวปลาอาหาร และเครื่องดื่มน้ำแข็ง ไว้คอยเลี้ยงดูเพื่อแสดงน้ำใจตอบแทน เท่านั้น โดยก่อนหน้าวันรำผีสองวัน เจ้าของงานจะต้องซื้อหาจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ที่ต้องใช้ในการก่อสร้าง ตามที่หัวหน้าช่างกำหนดรายการให้มา เช่น ลำไม้ไผ่ ตับจากแผ่นไม้กระดาน เชือก ฯลฯ ให้ครบถ้วนพร้อมเพรียงมากที่สุด ส่วนที่ขาดเหลือบ้างเล็กน้อยก็ทยอยจัดหามาให้ครบในภายหลัง ด้วยการจัดซื้อ หรืออาจหยิบยืมจากเพื่อนบ้านใกล้เคียง หรือขอยืมจากวัดในหมู่บ้านก็ได้ เมื่อถึงวันที่กำหนดนัดหมายทำการสร้างโรงรำผี ซึ่งจะเป็นวันก่อนหน้าวันรำผีหนึ่งวัน หัวหน้าช่างและกลุ่มช่างของหมู่บ้านแต่ละคน ก็นำเครื่องมือเครื่องมือที่จำเป็นในการ

ก่อสร้างของตนเองติดมาด้วย เช่น เลื่อย ค้อน สว่า ฯลฯ เมื่อมาพร้อมเพรียงกันแล้ว หัวหน้าช่างซึ่งเป็นผู้รู้และอาวุโส ก็จะทำหน้าที่ในการแบ่งงานให้ช่างแต่ละคนทำตามความถนัดและเหมาะสม ส่วนผู้ที่ไม่มีความรู้ด้านช่างก็จะคอยเป็นลูกมือ หรือเป็นหน่วยแรงงานทำงานตามที่ช่างกำหนดให้ เช่น ขุดหลุม แบกไม้ ยกของ ฯลฯ เมื่อหัวหน้าช่างได้ดูความเรียบร้อยของพื้นที่ ซึ่งเจ้าบ้านได้ปรับเตรียมไว้ก่อนหน้านั้นแล้ว เมื่อเห็นว่าเหมาะสมก็จะลงมือปลูกสร้างทันที ตั้งแต่เช้าเวลาประมาณ 08.00 น. ระหว่างปลูกสร้างนี้หัวหน้าช่างจะคอยสั่งการ กำกับดูแลการสร้างให้เป็นไปตามแบบแผน และข้อกำหนดกฎเกณฑ์ของโบราณไม่ให้เกิดการผิดพลาด โดยมีวิธีการขั้นตอนดังนี้คือ

2.2.1 การขึ้นโครงสร้างของโรงเรือนรำผี หัวหน้าช่างจะสั่งการให้ช่างลูกมือเลื่อยไม้ไผ่เป็นท่อนๆ ตามความยาวและจำนวนที่กำหนดให้ เช่น ต้นเสา เสาตั้ง จันทัน แปหลังคา ชื่อ ไม้คร่าว ฯลฯ เมื่อได้ครบถ้วน ต่อมาก็จะทำการขึ้นโครงหลังคาที่พื้นดิน ตามขนาดที่กำหนดไว้ของโบราณ ด้วยการเจาะรู ตอไม้ ผูกมัด ในลักษณะของเรือนเครื่องผูก ประกอบกับเทคนิคเชิงช่างพื้นบ้าน ในขณะเดียวกันก็จะนำเสาไม้ไผ่ทั้งหกต้น มาวางไว้บนพื้นดินด้านข้างโครงหลังคาทั้งสองด้านๆ ละสามต้น ในตำแหน่ง หัว กลาง ท้าย โดยเอาปลายเสาเข้าชนชิดกับโครงหลังคา แล้วทำการต่อเสาเข้ากับโครงหลังคา ด้วยวิธีการ เอาไม้ไผ่ที่ผ่าแบ่งครึ่ง ยาวประมาณ 2 ศอก จำนวน 6 ชิ้น มาผูกตรงกลางให้บางและใช้ค้อนทุบตรงที่บากให้แน่น อาจตกแต่งเป็นร่องซี่ได้ก็ไม่ใช่เป็นไร ต่อจากนั้น ก็นำไม้ไผ่คล้องกับโครงหลังคาตามตำแหน่ง ให้ตรงกับหัวเสาหกต้นทั้งสองด้าน แล้วพับงอออกมาให้ปลายไม้ขึ้นขึ้นทั้งสองข้าง หุ้มทับปลายเสาทั้งหกต้น แล้วมัดติดด้วยเชือกให้แน่นหนาติดกัน ซึ่งตำแหน่งเสาจะอยู่ใต้โครงหลังคาตรงกับใบดิ่งทั้งสองตัวหัวท้ายกับตรงกึ่งกลางโรงพิธี เมื่อโครงสร้างหลังคาเสร็จแล้วก็จะเริ่มทำการมุงหลังคาด้วยตับจากกับมัดด้วยตอก

2.2.2 การขุดหลุม ระหว่างที่ช่างไม้กำลังขึ้นโครงหลังคาอยู่นั้น แรงงานส่วนหนึ่ง ก็จะทำการขุดหลุมพร้อมกันไป ตามระยะห่างที่หัวหน้าช่างกำหนดตำแหน่งไว้ เพื่อให้แล้วเสร็จพร้อมกัน โดยใช้เสียมขุดหลุมกว้างประมาณคืบกว่าๆ ลึกประมาณหนึ่งศอก สำหรับปักเสาโรงเรือนรำผี 6 หลุม และสำหรับเสापะไลโดยรอบอีก 9 หลุม ดังนี้คือด้านเหนือและใต้ ช่วงหัวกลาง ท้าย ด้านละ 3 หลุม ด้านตะวันตกหน้าโรงเรือนตรงทางเข้า 2 หลุม และด้านตะวันออกตรงกึ่งกลาง 1 หลุม

2.2.3 การขึ้นโรงรำผี เมื่อโครงหลังคามุงเสร็จเรียบร้อยแล้วและทำการขุดหลุมครบถ้วน หัวหน้าช่างก็จะสั่งคนให้เข้าประจำเสาทั้งหกต้น โดยจับที่โคนเสาทั้งสองฝั่งและยกดันเข้าหากันพร้อมกันทั้งสองด้าน ส่วนคนที่เหลือก็จะช่วยยกโครงหลังคาตรงเสาดังทั้งสองด้าน พยายามให้โครงหลังคาลอยขึ้นด้านบนสูงขึ้นจนสุดปลายเสา แล้วจึงหย่อนเสาทั้งหกต้นลงไปในหลุมที่ขุดรอไว้ เมื่อตรวจดูว่าได้ระดับดีแล้วจึงกลบเสาให้แน่น

2.2.4 การขึ้นโครงสร้างของพะไล ทำการต่อพะไลด้วยไม้ไผ่ลำยาว จากหัวเสาโรงรำผี ออกไปทั้งสี่ด้าน โดยผูกติดกับหัวเสาพะไลที่ปักรอไว้แล้ว เสาจะสูงจากพื้นดิน ประมาณ 4 ศอก แล้วจึงผูกไม้แปติดโดยรอบ ต่อจากนั้นจึงทำการมุงหลังคา ส่วนของพะไล ด้านหน้าตรงทางเข้าทำเป็นแผงยกขึ้น ขนาดเท่ากับด้านสกัดของโรงรำผี ให้วางทับอยู่บนหัวเสา พะไลคู่หน้า ที่สูงเท่ากับเสาโรงรำผี

2.2.5 การยกพื้นและการตกแต่งภายใน เมื่อสร้างโรงเรือนและพะไล เรียบร้อย ภายในก็จะทำการยกพื้นโรงเรือน ด้วยการใช้ไม้ไผ่วางมัดขวางตัวโรง แล้วปูแผ่นไม้ กระดานทับด้านบน โดยยกพื้นสูงจากพื้นดินหนึ่งคืบ ส่วนด้านข้างของเสาโรงรำผี ก็จะนำท่อนไม้ ไผ่มาผูกตามยาวเป็นไม้คร่าวสูง จากพื้นกระดานที่ยกระดับหนึ่งศอกทั้งสองด้าน เพื่อใช้กันเป็น ขอบเขตของคนทรงกับเฉพาะของผู้เข้าทำพิธีบนโรงรำผี ต่อมาก็เป็นการทำฝ้าเพดาน จะสาน ตะแกรงไม้ไผ่ที่ขัดสานด้วยซี่ไม้ไผ่เล็กๆ เป็นช่องสี่เหลี่ยมโปร่งๆ มัดติดไว้กับหัวเสาทั้งหกต้นและปู ฝ้าขาวด้านบนตะแกรงไม้ ต่อมาก็จะขุดหลุมตั้งเสาทำชั้นวางของเครื่องเช่นไห้ว โดยยกพื้นสูงขึ้น เป็นนั่งร้านด้านตะวันออกของโรงพิธี ต่อจากนั้น ก็จะทำการประดับตกแต่งภายในให้เรียบร้อย สวยงาม พร้อมกับการปูเสื่อบริเวณพื้นโดยรอบโรงพิธี

การสร้างเรือนรำผี จะขึ้นโครงสร้างเรือนรำผีก่อน จวบจนถึงเที่ยงวันจึงจะได้ หยุดพักกินข้าวกลางวัน เมื่อแล้วเสร็จก็ลงมือต่อทันที ส่วนเจ้าภาพก็มีหน้าที่คอยบริการส่งน้ำ เครื่องดื่ม ของขบเคี้ยวให้แก่ช่างและผู้ที่มาช่วยเหลือ ส่วนพวกผู้หญิงที่มาช่วยในงานวันนี้ ก็จะ แยกตัวไปเตรียมการในเรื่องของเครื่องประดับโรงเรือน เช่น จัดทำกรวยดอกไม้ จัดเตรียมผ้าสีที่ จะต้องนำมาผูกประดับโรงเรือน เป็นต้น ตลอดจนการจัดเตรียมอาหารและขนมที่ต้องใช้เลี้ยงผี ซึ่ง ต้องทำข้างโรงรำผีพร้อมกับการปลูกสร้าง และตระเตรียมข้าวของเครื่องใช้ที่จะต้องใช้ในวันรุ่งขึ้น โดยปรกติการปลูกโรงรำผีรวมถึงการตกแต่งจนเรียบร้อย จะแล้วเสร็จประมาณเวลา 17.00 น. โดย ประมาณ เมื่อถึงเวลานี้เจ้าภาพก็หุงหาอาหารแล้วเสร็จพอดี ก็จะยกอาหาร เครื่องดื่ม นำมาจัด เลี้ยงในมือเย็นอีกมือหนึ่ง เพื่อเป็นการแสดงน้ำใจและเป็นการขอบคุณทุกคน ที่ได้มาช่วยในการ ปลูกสร้างโรงรำผี จนกระทั่งแล้วเสร็จเรียบร้อย พร้อมกับบอกกล่าวเรียนเชิญทุกคนให้มาร่วมงาน พิธีรำผีในวันรุ่งขึ้น อีกครั้งหนึ่ง

2.3 การรื้อถอนโรงรำผี ภายหลังจากที่เจ้าของผืนนากระบุงผ้าผี ที่อยู่ ภายในโรงพิธีกลับขึ้นไปเก็บยังห้องผี หรือไปแขวนไว้ที่เสาผีเรียบร้อยแล้ว อันเป็นการเชิญผี บรรพบุรุษให้กลับขึ้นไปอยู่บนเรือนอีกครั้ง ก็ถือว่าพิธีการรำผีเสร็จสิ้นลง ช่างไม้ที่ได้มาช่วยเหลือ กับลูกหลานของต้นผี ก็จะช่วยกันรื้อถอนโรงรำผีอย่างเร่งรีบเพื่อให้แล้วเสร็จภายในเย็นวันนั้นก่อน ที่จะมืดค่ำ ตามที่โบราณได้บอกกล่าวสืบต่อกันมาว่า “ปลูกให้เสร็จในวันเดียว และเมื่อรื้อถอนก็ต้อง

ให้เสร็จในวันนั้น” โดยสิ่งของที่ ใช้ในการสร้างโรงเรือน เช่น เสาไม้ไผ่ ตับจาก กิ่งต้นหว้า ต้นกล้วย ถือได้ว่าเป็นของผีที่ใช้แล้ว ไม่ควรที่มนุษย์จะนำมาใช้งานอีก ดังนั้นจึงต้องเผาทำลายเสีย หรือนำไปทิ้งในที่อื่น ห้ามมิให้นำกลับมาใช้อีก

3. บ้านผี หรือ บ้านหลังเล็ก คือบ้านไม้หลังเล็กๆ ขนาดกว้าง 3 ศอก ยาว 3 ศอก สูง 2 ศอกโดยประมาณใกล้เคียง ยกพื้นสูงประมาณ 2 ศอก มีเสา 4 เสา หลังคาหน้าจั่วมุงสังกะสี กระเบื้อง หรือ ใช้แผ่นไม้ชั้นเล็กมุงก็ได้เช่นกัน และมีบันไดพาดเป็นทางขึ้น ส่วนทิศที่จะปลูกสร้างนั้น เจ้าของบ้านจะปลูกตามที่ ผู้นำทางพิธีกรรมของชาวมอญในหมู่บ้าน หรือ “ไต้ง” ที่จะเป็นผู้ที่กำหนดให้ บ้านผีนี้จะเป็นบ้านที่ชาวมอญเจ้าของบ้านไม่ได้รับผีอีกต่อไปแล้ว เนื่องจากเหตุ เช่น ครวเรือนั้นไม่มีผู้ชายสืบทอดผีอีกต่อไป จึงต้องการคืนผีด้วยการถอนเสาเอกออกแล้วนำไปถวายวัด เพื่อไม่ต้องการให้ผีอยู่บนบ้านที่เสาเอกที่เป็นเสาผีอีกต่อไปแล้ว เนื่องจากว่าถ้าผีอยู่บนบ้าน ผู้ที่อยู่ก็ต้องทำตามข้อกำหนดต่างๆ มากมายดังที่ได้กำหนดไว้ดั้งเดิม หรือด้วยเหตุผลอันเนื่องจากในกรณีที่เจ้าของบ้านที่เกรงกลัวความผิดพลาด ที่อาจเกิดจากการปฏิบัติของตนเอง หรือคนในครัวเรือน จึงแก้ไขด้วยการสร้างบ้านหรือเรือนหลังเล็กขึ้นมา แล้วทำพิธีเชิญผีบรรพบุรุษจากเสาผี ให้ลงมาอยู่ที่บ้านผี

4. บ้านตลาด หรือ “ฮ้อยห์ซา” (ฮ้อยห์-บ้าน,ซา-ตลาด) หมายถึง บ้านที่ได้ถอนเสาผีออกไปจากบ้านหลังนั้นแล้ว หรืออาจกล่าวได้ว่าบ้านหลังนี้สิ้นสุดขาดจากผีมอญ เนื่องจากการที่ตระกูลผีนั้น ได้สืบทอดการนับถือผีบรรพบุรุษสืบทอดกันมา จนถึงช่วงเวลาที่ “ต้นผี” หรือหมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่รับผี ตามหลักการสืบทอดทางสายโลหิตของฝ่ายชายจากบรรพบุรุษ นั้น เกิดไม่มีทายาทเป็นบุตรชาย เป็นผู้รับผีสืบทอดจากบิดา ซึ่งถือได้ว่า “หมดผี” ครวเรือนั้นจะต้องทำพิธีถอนเสาผี โดยการรื้อถอนเอาเสาเอกออกจากตัวบ้านนำไปถวายวัด และจะต้องทำการรำผี หรือจะทำพิธีเลี้ยงผีอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนเสาผีที่ถูกถอนออกไปนั้น เจ้าบ้านก็จะจัดหาเสาด้านใหม่มาตั้งทดแทน ต่อจากนั้นก็ต้องปลูกบ้านหลังเล็กๆ หรือเป็นศาลเตี้ยๆ ไว้ในเขตบ้านตนเอง ดังนั้น “บ้านตลาด” จึงเป็นการสิ้นสุดของการที่ผีบรรพบุรุษ จะอาศัยอยู่ในเรือนบ้านหลังนั้น ได้อีกต่อไป

7.3 สัญลักษณ์ของเสาผี หรือ เสาเอกของบ้านมอญ

ชาวมอญหรือชาวไทยเชื้อสายมอญในเขตภาคกลางลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ปัจจุบันนี้ก็ยังคงความเชื่อเหมือนครั้งอดีตที่ว่า ผีบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว จะยังคงวนเวียนคอยดูแลปกป้องคุ้มครองลูกหลาน ที่ประพฤติดีกับได้ปฏิบัติตัวถูกต้องตามขนบธรรมเนียม และจะลงโทษ

แก่ผู้ที่ไม่เคารพนับถือ หรือฝ่าฝืนกฎข้อห้าม รวมทั้งเชื่อว่า วิญญาณผีบรรพบุรุษ จะสิงสถิตอยู่ที่บริเวณเสาเอกของตัวเรือนหลังใหญ่ หรือเรียกว่า “เสาผี” โดยตำแหน่งของต้นเสาจะอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตัวเรือน เป็นที่ซึ่งทุกคนในสายตระกูลผีเดียวกันต้องมาทำการกราบไหว้บูชา และใช้เป็นพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมของครัวเรือน โดยสิ่งที่สื่อสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่าเป็นเสาผี อันเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ ที่อยู่ในห้องผีของเรือนหลังใหญ่ หรือ “เบ้อะ ฮ้อยห์” สามารถสังเกตเห็นได้จากสิ่งเหล่านี้คือ

1. **หีบไม้หรือหีบโลหะ** ซึ่งมีฝาปิดเปิดได้อยู่ด้านบน ขนาดด้านหน้ากว้าง .60 เมตร ด้านสกัด .30 เมตร ความสูง .20 เมตร โดยประมาณ ใกล้เคียง หีบไม้ที่ทำมาจากไม้เนื้อแข็งอย่างดี ความหนาประมาณ 5 มิลลิเมตร ทำการลงสีย้อมเนื้อไม้เป็นสีน้ำตาล หรือน้ำตาลอมดำ หรือสีดำ ส่วนจำพวกหีบโลหะที่พบส่วนมากทำมาจากสังกะสีและอลูมิเนียม แต่ในผู้ที่มีฐานะดีก็พบว่าใช้หีบที่ทำมาจากทองเหลือง หรือจากโลหะผสม

2. **กระบุงพร้อมฝาปิด** ซึ่งจักสานมาจากเปลือกผิวไม้ไผ่ ที่ได้สานขึ้นอย่างประณีตและสวยงาม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง .30 เมตร โดยประมาณ ทำการลงสีด้วยสีน้ำตาล หรือน้ำตาลอมดำ และเคลือบมัน

3. **ปื๊บสังกะสี หรือ “ปื๊บ”** ที่ปักกรวยต่อตะเข็บเรียบร้อย พร้อมมีฝาปิดด้านบนมิดชิด ขนาดกว้าง .30 เมตร ยาว .30 เมตร สูง .45 เมตร หรือขนาดใกล้เคียงกับปื๊บที่บรรจุน้ำมันก๊าดที่ใช้เติมตะเกียงในอดีต ซึ่งพบว่ามีคามนิยมในการใช้น้อยกว่ากระบุง และหีบไม้

4. **ผ้าผีบรรพบุรุษ** ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของบรรพบุรุษของชาวมอญ แต่ละครัวเรือนที่ได้ล่วงลับไปแล้ว โดยได้ถูกบรรจุไว้ในหีบ หรือกระบุง หรือ ปื๊บ ของแต่ละตระกูลที่ได้จัดเตรียมไว้ ชุดผ้าผีหรือเครื่องนุ่งห่มเหล่านี้จะประกอบด้วย ผ้าผีของฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย อย่างละหนึ่งชุด ซึ่งทำมาจากผ้าเนื้อดีที่ได้เลือกหามา กับแหวนผี 1 วง ที่ตัวเรือนแหวนเป็นทองหรือเป็นนากก็ได้ตามแต่ฐานะ แต่ส่วนหัวแหวนต้องประดับด้วยพลอยแดง ของทั้งหมดเหล่านี้จะถูกห่อรวมกันด้วยผืนผ้าขาว ก่อนใส่ไว้ในหีบ กระบุง หรือปื๊บ แล้วก็นำกระบุงแขวนไว้ที่เสาผีให้สูงแค่เพียงตา หรือ อาจตั้งวางบนโต๊ะไม้เตี้ยๆ ที่ปูผ้าขาวรองไว้ โดยตั้งไว้ด้านหน้าของเสาผีก็ได้ ส่วนหีบผ้า หรือปื๊บ ก็จะจัดวางไว้ในลักษณะเดียวกัน บริเวณด้านหน้าเสาผี

5. **ตะกร้าไม้ไผ่ชนิดที่มีหูหิ้ว** ที่มีขนาดเล็กกว่าตะกร้าใส่ผ้าผี โดยมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง .20 เมตร ตัดยาว .15 เมตร โดยประมาณ ภายในตะกร้าจะบรรจุไว้ด้วยกระบอกไม้ไผ่ประมาณ 7-9 กระบอก โดยกระบอกไม้ไผ่ถูกพันรอบด้วยขาวด้ายแดง จำนวน 7-9 รอบ แต่ละกระบอกไม้ไผ่เติมน้ำและใส่ใบชาไถ่ดำ หรือใบเสนียด หรือในภาษามอญเรียกว่า “ฮะละซาด” ซึ่งคนในครัวเรือนจะต้องคอยเติมน้ำอยู่เสมอ ส่วนใบไม้ก็ต้องเปลี่ยนทุกปีก่อนทำพิธี

เลี้ยงผี ซึ่งสิ่งของผีเหล่านี้ จะอยู่ในห้องนอนใหญ่ของเจ้าบ้าน หรือ ห้องผี ซึ่งคนนอกจะล่วงล้ำเข้าไปในห้องนี้ไม่ได้

6. เครื่องใช้ประกอบการไหวผี ได้แก่ หม้อดินที่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง .10 เมตร ใส่ข้าวสารจนเต็มเสมอเพียงปากคอหม้อ สำหรับปักเทียน และพวงมาลัยที่แขวนไว้ที่เสาเอก หรือ “ฮะเป็งฮะรอง”

7.4 การสืบทอดผีบรรพบุรุษ

ในวัฒนธรรมของสังคมมนุษย์ นอกเหนือจากการสืบทอดทรัพย์สินตามหลักมรดกให้แก่ลูกหลานแล้ว ยังมีมรดกทางสังคมด้านความเชื่อของชาวมอญที่ได้สืบทอดกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ การสืบทอดผีบรรพบุรุษ หรือการนับถือผี อันนำมาซึ่งการก่อให้เกิดการสืบเชื้อสายในด้านชาติพันธุ์ของชาวมอญ โดยสืบทอดตามหลักแห่งสายโลหิตและส่งต่อกันเฉพาะทางฝ่ายชายเท่านั้น เรียกว่า “การรับผี” ดังนั้น สถานภาพที่ติดตัวมาโดยกำเนิดของผู้ที่สืบเชื้อสายชาวมอญจึงต้องมีบทบาทและหน้าที่ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามบรรทัดฐานข้อกำหนดทางวัฒนธรรมเฉพาะของวิถีชาวมอญ โดยเฉพาะการนับถือผีบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดส่งผ่านกันมาในลักษณะแห่งวิถีชุมชนกับพิธีกรรม โดยการสืบทอดผีนี้อาจแยก ได้ดังนี้คือ

1. การรับผีทางฝ่ายชาย การสืบทอดจะเริ่มจากบิดามารดา แล้วตกทอดไปยังบุตรชายคนหัวปีคนโต เรียกว่า “ตอมอะล็ก” (แปลว่าโคนหรือรากเหง้า-ผี)ของแต่ละตระกูลสืบเรื่อยลงไปตามลำดับ โดยถูกผู้หญิงจะรับสืบทอดไม่ได้ ถ้าตระกูลใดไม่มีบุตรชายเป็นคนหัวปี ก็กล่าวได้ว่า จะไม่มีผู้สืบทอดการนับถือผี หรือ “ผีขาดจากตระกูล” ก็ต้องให้คนในตระกูลผีเดียวกันครอบครองอื่น ลำดับรองถัดลงมาที่มีลูกชายมารับผีแทน จึงเป็นเหตุผลหลักที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ชาวมอญจะให้ความสำคัญกับบุตรชายหัวปีอย่างมาก เพราะเมื่อพ่อแม่ถึงแก่กรรมลงแล้วบุตรชายคนโตกับครอบครัว จะต้องเป็นผู้ที่ต้อง “รับผี” และ “เลี้ยงผี” โดยต้องทำการเลี้ยงผีและรักษาสมบัติของผีบรรพบุรุษ แต่ละตระกูลเอาไว้ อันได้แก่ “ห่อผ้าผีกับแหวนผี และกระบอกไม้ไผ่ผี ” พร้อมส่งต่อไปยังผู้สืบทอดรุ่นลำดับถัดไป ตลอดจนการต้องทำหน้าที่ในการต้องควบคุมดูแลคนในตระกูลผีเดียวกัน ให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ มิให้ละเมิดต่อข้อห้ามต่างๆ เพราะมิเพียงจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองแล้ว ยังอาจส่งผลกระทบต่อคนอื่นในสายตระกูลผีเดียวกันได้อีกด้วย ดังนั้น ต้นผี จึงจะต้องพยายามที่จะศึกษาหาความรู้ในเรื่องการนับถือผีและกฎเกณฑ์ต่างๆ ของตระกูลผีของตนเองเอาไว้ให้มากที่สุด เพราะจะต้องมีหน้าที่ในการที่จะเป็นผู้รู้ของตระกูลและต้องตอบคำถามในเรื่องผีบรรพบุรุษต่อลูกหลาน อีกด้วย

การสืบทอดผีบรรพบุรุษ จะสืบทอดผ่านทางฝ่ายผู้ชาย ส่วนฝ่ายหญิงเมื่อยังเป็นโสดไม่ได้แต่งงานก็จะเป็นคนในตระกูลผีนั้น ต่อเมื่อได้แต่งงาน ก็จะไปนับถือผีทางฝ่ายสามี และขาดจากผีเดิมด้วยการทำพิธีคืนผี ที่ภาษามอญเรียกว่า “โกนลุ่มตา” คือการจัดเครื่องเซ่นไหว้ผีและทำการบอกกล่าวต่อผีบรรพบุรุษที่เสาะผีว่าตนจะขอแยกเรือน ในกรณีที่ลูกคนโตเป็นผู้หญิง ก็สามารถมอบหน้าที่ให้น้องชายคนโตเป็นผู้รับผีแทนได้ ดังนั้นในแต่ละตระกูลผีจะมีเสาะเอกซึ่งเป็นที่อยู่ของผีเพียงแห่งเดียวคือ ที่บ้านของต้นผี โดยเมื่อถึงกำหนดเวลาจัดงานเช่น การเลี้ยงผี ทุกคนในตระกูลจึงต้องมาร่วมงานกันที่บ้านของ “ต้นผี” เพราะถือได้ว่าคนที่อยู่ในตระกูลเดียวกัน ก็คือคนที่มีผีบรรพบุรุษคนเดียวกัน

เมื่อผู้ใดเป็นต้นผีในการสืบทอดผีบ้าน ก็จะมีการเชิญผีบ้านไปไว้ที่บ้านของคนนั้น หรืออาจเอาไว้ที่บ้านเดิมก็ได้ ถ้าสะดวกต่อการดูแลและเซ่นไหว้ (เว้นแต่มีการแยกผี) ส่วนการสูญเสียของผีบ้านในแต่ละตระกูลนั้น จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ชายในตระกูลนั้นหมดสิ้นไปเท่านั้น จะทอดทิ้งไปเสียเฉยๆ หาได้ไม่ ซึ่งมีฉะนั้นจะเกิดโทษภัยร้ายแรงแก่คนในวงศ์ตระกูลได้ (ศิริรัตน์ แอดสกุล, เสถียร วิพรมหา และ นิภา ธรรมบวร, 2542, น.120)

นอกเหนือจากการสืบทอดการนับถือผีบรรพบุรุษ ที่ต้องผ่านเฉพาะทางฝ่ายชายเท่านั้น แต่ก็ได้มีค้นพบว่าผู้หญิงก็สามารถสืบทอดการนับถือผีบรรพบุรุษ ได้ในลักษณะชั่วคราวขณะหนึ่งเช่นกัน (กาญจนา ชินนาท, 2543, น.52) ได้กล่าวว่า โดยในส่วนของลูกสาวเมื่อยังไม่แต่งงานก็จะเป็นคนในตระกูลผีนั้น ต่อมาเมื่อได้แต่งงานแล้ว ก็จะต้องหันไปนับถือผีทางฝ่ายสามีแทน แต่การยอมให้น้องสาวของพ่อ (อา) เป็นผู้รับผีต่อจากพ่อแทนผู้ชายซึ่งเป็นลูกชายคนโตของครอบครัว และเป็นหลานชายคนแรกสุดของชั่วรุ่นอายุคนในลำดับต้น (บุตรหรือหลาน) เดียวกันเป็นผู้รับเลี้ยงผี ตราบเท่าที่อาหญิงยังไม่แต่งงานก็เปิดโอกาสให้ฝ่ายหญิงมามีส่วนในการสืบทอดผีบรรพบุรุษ

2. การสืบทอดโดย “การแยกผี” หรือ “อะเราะกะลก” คือเกิดเมื่อในกรณีที่ตระกูลนั้นขยายใหญ่มากขึ้น เนื่องจากมีบุตรหลานเพิ่มจำนวนขึ้น หรือได้ออกไปทำมาหากินในท้องถิ่นอื่นไกลออกไป ทำให้การติดต่อสื่อสารกันของคนในตระกูลผีกระทำได้ยาก จึงไม่อาจทราบข่าวคราวความเป็นไปของคนในตระกูลผีเดียวกัน ซึ่งทำให้ต้นผีมีความลำบากในการทำกับดูแลและตรวจสอบได้อย่างทั่วถึง และบ่อยครั้งที่นำมาซึ่งเหตุแห่งการผิดผีได้โดยง่าย เช่น การจัดงานซ้อนกันในรอบปีของคนในตระกูลผีเดียวกัน โดยไม่รู้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการผิดผี เพราะมีกฎเกณฑ์ที่กำหนดว่าในรอบปีหนึ่งๆจะประกอบพิธีสำคัญได้ครั้งเดียวเท่านั้น หรือการแยกผีเกิดในกรณีเพื่อความสะดวกในการจัดงานพิธีกรรมทางผีของแต่ละครัวเรือนของตนเอง ที่ไม่ต้องการรอถึงเจือนเวลาหรือการห้ามจัดงานซ้อนกัน เนื่องจากเหตุที่แต่ละครัวเรือนมีคนเพิ่มมากขึ้นงานที่จะต้องจัด

ก็ยอมที่จะมากขึ้นตามขึ้นไปด้วย ดังนั้น ทางแก้ไขคือการขอแยกผีไปตั้งใหม่ ดังนั้น การแยกผีจึงมี “ต้นผีใหม่” เกิดขึ้นมาทุกครั้ง แต่ก็ยังถือได้ว่ามีที่มาจากสายตระกูลผีดั้งเดิมเดียวกัน การแยกผีจะทำได้โดยการจัดงานรำผีมอญ พร้อมกับการเลี้ยงผี เมื่อทำแล้วเสร็จเรียบร้อย ผู้นำในการทำพิธีกรรม “ไต้ง” หรืออาจเรียกว่า “คนทรง” ก็จะนำชุดผ้าผีคือ กระบุงผ้าผีที่ใส่เสื้อผ้าอาภรณ์ผี แหวนพลอยสีแดง ตะกร้าใส่กระบอกไม้ไผ่ผี ที่นำลงไปใช้ในพิธีรำผี กลับขึ้นมาบนบ้าน และนำเครื่องเซ่นไหว้ผีกับเครื่องแยกผีที่จัดเตรียมไว้ ตามแบบดั้งเดิม จำนวน 1 ชุด ได้แก่ สิ่งของที่เป็นสัญลักษณ์ผี คือ กระบุงผ้าผีที่ใส่เสื้อผ้าอาภรณ์ผี แหวนพลอยสีแดง ตะกร้าใส่กระบอกไม้ไผ่ผี มาที่เสาเอกอันเป็นที่สถิตของผีบรรพบุรุษ แล้วจึงทำการบอกกล่าวถึงเหตุความจำเป็นและขอแยกผี ต่อมาจึงเชิญผีบรรพบุรุษที่แยกมาแล้ว พร้อมกับเครื่องแยกผี นำไปส่งและทำการจัดตั้งให้จนเรียบร้อย ที่เสาเอกของบ้านหลังใหม่ของผู้ที่ขอแยกผีไป ดังนั้นในปีถัดไป ต้นผีของผู้ที่ขอแยกผีก็สามารถทำการจัดเลี้ยงผีได้ที่บ้านของตนเองพร้อมกับลูกหลาน โดยไม่ต้องกลับไปร่วมการเลี้ยงผีที่บ้านของต้นผีบรรพบุรุษหลังเดิม

7.5 การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ

การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ หรือ “เจียะอะล็ก” คือพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวมอญในการแสดงออกถึงความเคารพนับถือ ที่มีต่อบรรพบุรุษผู้ที่ได้ถึงแก่กรรมล่วงลับไปแล้ว และเป็นการสานความสัมพันธ์พร้อมเพรียงของลูกหลานในวงศ์ตระกูลผีเดียวกัน ในการที่จะมาช่วยงานเลี้ยงผีทั้งในด้านร่างกาย ทรัพย์ หรือสิ่งของ ซึ่งโดยหลักการที่ต้นผีจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมดอยู่แล้ว ด้วยการจัดของเซ่นไหว้ ตามวันเวลาที่ได้เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา ของแต่ละตระกูล โดยทุกครัวเรือนจะต้องจัดเลี้ยงให้ตรงตามเวลา ที่แต่ละตระกูลกำหนดไว้ตามโบราณและจะต้องทำให้ถูกต้องตามขั้นตอนของพิธีกรรม โดยไม่ละเมิดต่อกฎข้อบังคับที่บรรพบุรุษได้กำหนดไว้ เช่น ข้อห้ามต่าง ๆ ถ้าเกิดทำการฝ่าฝืน ก็จะถูกผีลงโทษเอาได้ โดยจะทำให้เกิดเรื่องเดือดร้อน หรือเกิดการเจ็บป่วยขึ้นได้แก่คนในครอบครัวหรือคนในตระกูลผีเดียวกัน การเลี้ยงผีบรรพบุรุษสามารถจัดแบ่งออกได้ 2 ลักษณะดังนี้

1. **การจัดเลี้ยงผีตามรอบเวลา** ตามประเพณีของการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ จะต้องมีการเซ่นไหว้เลี้ยงผี เพื่อแสดงถึงความเคารพ กตัญญูทุกเวที ทั้งยังเป็นการบอกกล่าวต่อบรรพบุรุษ เมื่อก่อนเข้าถึงฤดูฝน ซึ่งในอดีตเป็นช่วงเริ่มต้นของฤดูกาลการเพาะปลูกที่ใกล้จะมาถึง เพื่อขอให้ผีช่วยบันดาลให้การทำมาหากินของลูกหลาน ได้เกิดความอุดมสมบูรณ์ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในครัวเรือนอีกครั้ง ก่อนเริ่มต้นการทำมาหากิน

ในรอบปีถัดไปของการเพาะปลูกพืชผลและทำนา โดยกำหนดการที่จะจัดเลี้ยงผีได้ คือ ต้องอยู่ในช่วงของเดือนี่ 4 , 6 , 12 ขึ้นอยู่กับว่าในอดีตที่ผ่านมา ตระกูลผีหรือครัวเรือนนั้น ได้เคยจัดงานทำการเช่นไหว้เลี้ยงผีในเดือนใด ก็จะต้องทำการเลี้ยงผีในเดือนนั้นตลอดไป ห้ามเปลี่ยนแปลงหรือห้ามเลื่อนวันเวลาออกไป โดยวันที่นิยมเลี้ยงผีกันคือวันพฤหัสบดี ส่วนวันที่โบราณห้ามไม่ให้ทำการเช่นไหว้เลี้ยงผี คือวันเสาร์และวันพระ เพราะเชื่อว่าสองวันนี้เป็นวันที่แข็ง ผีจะไม่มากินของเช่นไหว้ สถานที่จัดเลี้ยงคือบนเรือนหลังใหญ่ที่ห้องเสาผี โดยการเลี้ยงผีประเภทนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การกินทั้งน้” หรือ “เจียะละสะเจาะ” คำนี้มี ที่มาจากลักษณะการกินของเช่นไหว้ของผีคือขณะเมื่อ ผีบรรพบุรุษเข้าประทับร่างคนทรงเพื่อกินของเช่นไหว้อยู่ที่นั้น ร่างคนทรงจะนั่งกินโดยตลอดและพูดคุยกับลูกหลาน ในเรื่องราวต่างๆ ของครอบครัว

1.1 การเลี้ยงผีประจำปี คือการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวมอญ ที่ผู้ที่เป็นต้นผีหรือผู้สืบทอดผี จะต้องเลี้ยงผีเมื่อถึงกำหนดครบรอบปีของทุกปี ในช่วงของเดือนี่ 4 , 6 , 12 และที่นิยมจัดเลี้ยงคือเดือน 6 ต้องเป็นช่วงวันพระจันทร์ข้างขึ้น จะไม่เลี้ยงในเดือนข้างแรม และนิยมเป็นวันพฤหัสบดี การเลี้ยงจะต้องเลี้ยงบนบ้านเรือนหลังใหญ่ หรือ“ฮ้อยเงินฮนง” อันเป็นที่ตั้งของเสาผี หรือ “สะเียงสะรอง” ซึ่งทุกตระกูลผีของชาวมอญจะนิยมเลี้ยงผีกันทุกปี เนื่องจากเชื่อว่าการจัดเลี้ยงผีทุกปี เมื่อผีได้รับการเคารพกราบไหว้เลี้ยงดูอย่างดี ก็จะช่วยบันดาลให้ลูกหลานมีความเจริญก้าวหน้าในกิจการงาน การอาชีพ มีฐานะร่ำรวยขึ้น แต่ก็มีข้อยกเว้นเช่นกันในการที่ไม่ต้องทำการเลี้ยงผี

1.2 การเลี้ยงผีทุกสามปี ซึ่งบางครอบครัวจะเลี้ยงผีสามปีต่อหนึ่งครั้ง เนื่องจาก ไม่สะดวกในการจัดเลี้ยงทุกปีเพราะลูกหลานในตระกูลผี ได้แยกย้ายกันไปทำมาหากินในที่อื่นไกลออกไป จึงไม่สะดวกในการที่จะต้องเดินทางมาร่วมพิธีกรรมในทุกปี ครัวเรือนนั้นจึงต้องแก้ไขข้อจำกัดความไม่พร้อมนี้ โดยการจัดเลี้ยงผีสามปีต่อครั้ง แต่ก็ไม่เป็นที่นิยมกัน

2. การจัดเลี้ยงผีในพิธีรำผี หรือ “เจียะอะล กะสะนา” เป็นการเลี้ยงผีในกรณีที่ได้ว่าเป็นกรณีพิเศษ ไม่มีกำหนดแน่นอนตายตัวว่าจะจัดเลี้ยงเมื่อใด เนื่องจากว่าขึ้นอยู่กับสาเหตุหลายประการ เช่นเมื่อลูกหลานในครัวเรือนตระกูลผีเกิดการผิดผี หรือได้ทำการฝ่าฝืนข้อห้ามที่กำหนดไว้ของตระกูล หรือเกิดการเจ็บป่วยในลักษณะผิดปกติ หรือเมื่ออ่อนนวนอนผีให้ช่วยเหลือ หรือในกรณีที่คนในตระกูลผีนั้นมีลูกหลานในตระกูลเพิ่มมากขึ้น แยกออกไปสร้างครัวเรือนอยู่ที่ยื่นไกลออกไปอยู่ในต่างถิ่น อันเป็นการไม่สะดวกในการมาร่วมพิธีการเลี้ยงผี จึงขอแยกผีออกไปไว้ในครัวเรือนของตนเองเพื่อความสะดวก ด้วยเหตุดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ต้นผีจะต้องจัดพิธีรำผีเพื่อขอสมาลาโทษ หรือเพื่อตอบแทนการช่วยเหลือของผี และเพื่อแยกผีออกไป ซึ่งเมื่อจัดพิธีรำผีก็ต้องมีการเช่นไหว้ควบคู่กับการจัดเลี้ยงผีไปด้วยเสมอ แต่ในการจัดเลี้ยงผีประจำปีกับ

การจัดเลี้ยงผีในพิธีรำผี ก็จะมีข้อแตกต่างกันในด้านรูปแบบ ขั้นตอน และวิธีการของการจัดเลี้ยง เช่น ประเภทของอาหารและจำนวนที่ใช้ในการเซ่นไหว้ ดังนั้นการจัดเลี้ยงในพิธีรำผีนี้ต้องรอให้มีเหตุก่อน ถึงจะกำหนดวันเวลาในการจัดเลี้ยงผีได้โดยการเลี้ยงผีประเภทนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การกินทั้งนึ่ง” หรือ “เจี้ยะละฮะดาว” โดยคำเรียกนี้มีที่มาจากลักษณะการกินของเซ่นไหว้ของผี คือขณะที่ผีบรรพบุรุษเข้าประทับร่างคนที่รำผี เพื่อกินของเซ่นไหว้และพูดคุยกับลูกหลานอยู่ ณ คนทรงก็จะเลือกหยิบของเซ่นไหว้ที่เป็นอาหาร ขนม ฯลฯ ที่วางไว้ หรือที่ผู้ช่วยคนทรงยื่นให้ เอามา ถูไว้ แล้วลูกขี้ขึ้นขึ้นพร้อมกับเดินไปตามท่าทาง ในลักษณะต่างๆ ของการรำรำของผีแต่ละตน ตามท่วงทำนองดนตรีประกอบเฉพาะเพลงผี ขณะที่เดินไปก็จะกินของเซ่นไหว้ไป พร้อมกับแบ่งให้ ลูกหลานกินด้วย ดังนั้น ลักษณะการกินของผีในช่วงนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นการยื่นกิน และช่วงต่อมา ภายหลัง ในส่วนของการพูดคุยของผีบรรพบุรุษกับลูกหลานในตระกูลผี โดยผ่านร่างคนรำผีหรือ คนทรง ถึงเรื่องราวของความเป็นอยู่ สารทุกข์สุกดิบ หรือคำทำนายต่างๆ นั้น ก็จะเป็นการนั่งพูดคุย สอบถามกัน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของคำว่า “กินทั้งนึ่ง”

7.6 ข้อกำหนดและข้อห้ามในการเลี้ยงผี

ในการจัดพิธีกรรมการเลี้ยงผีของชาวมอญลุ่มน้ำแม่กลอง นั้น มีรูปแบบ ข้อกำหนดและวิธีการ ที่ได้กำหนดไว้แต่โบราณของแต่ละตระกูลสืบต่อกันมา เพื่อให้กระทำตาม แต่ก็ยังมีข้อซึ่งได้ยกเว้นและห้ามมิให้ทำการเลี้ยงผี ด้วยเหตุแห่งเงื่อนไขในสภาวะปัจจุบันของ ครอบครัว นั้น สรุปได้ดังนี้คือ

1. ข้อยกเว้น ถ้าในปีนั้น มีคนในตระกูลผีเดียวกัน ได้จัดงานรำผีไปแล้ว ก็ไม่ต้องจัดเลี้ยงผีซ้ำอีกเพราะถือได้ว่าจัดเลี้ยงผีไปแล้ว
2. ข้อยกเว้น ที่จะไม่ต้องเลี้ยงผีในปีนั้น เนื่องจากมีผู้หญิงในตระกูลผีเดียวกัน เกิดการตั้งครรภ์ โดยต้องให้หญิงผู้นั้นคลอดบุตรก่อน จึงจะทำการเลี้ยงผีได้
3. ข้อยกเว้น ที่จะไม่ต้องเลี้ยงผีในปีนั้น เนื่องจากมีคนในตระกูลผีเดียวกัน ถึงแก่ความตายลง โดยต้องรอให้ครบ 1 ปีก่อน จึงจะเลี้ยงผีได้
4. ข้อห้าม โบราณได้ห้ามไม่ให้จัดเลี้ยงผีในวันพระและวันเสาร์
5. ข้อกำหนด ถ้าครอบครัวเคยจัดเลี้ยงผีในเดือนใด ก็จะต้องเลี้ยงผีในเดือนนั้น เสมอไปทุกครั้ง
6. ข้อกำหนด เรื่องสถานที่ ที่ใช้ในการเลี้ยงผี มีสามแห่งคือ
 - ให้จัดเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่เสาเอก ในห้องผีบนเรือนหลังใหญ่

- เมื่อตระกูลผีใด ได้ย้ายผีบรรพบุรุษ จากเสาเอกบนเรือนหลังใหญ่ ลงมาอยู่ที่เรือนผี หรือ “บ้านหลังเล็ก” ที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ เพื่อให้ผีบรรพบุรุษอยู่ ก็จะทำให้การเลี้ยงผี และทำพิธีกรรมต่างๆ ที่บ้านหลังนี้
- ในกรณีที่มีการจัดพิธีรำผีขึ้น ก็จะต้องทำการเลี้ยงผีที่โรงรำผี

7.7 เครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้การเลี้ยงผี

การจัดเตรียมของเซ่นไหว้ในการเลี้ยงผีนี้ เป็นหน้าที่ของต้นผีและครอบครัวเป็นหลักที่จะต้องเตรียมการและจัดหามาให้ครบถ้วนบริบูรณ์ ตามที่ผีบรรพบุรุษได้กำหนดเอาไว้ว่าจะให้เลี้ยงด้วยอาหารชนิดใด ส่วนคนในตระกูลผีจะเป็นผู้ช่วยเหลือในการจัดหา กับการจัดเตรียมอาหาร หรือการช่วยเหลือสมทบออกค่าใช้จ่ายตามแต่กำลังฐานะ เพื่อแบ่งเบาภาระของต้นผี ในการจัดเลี้ยงผีก็จะถือปฏิบัติตามที่ปู่ย่า และพ่อแม่ ได้กระทำสืบต่อๆ กันมาเป็นหลัก เมื่อก่อนถึงวันเลี้ยงผีหนึ่งวัน ต้นผีจะไปเชิญให้คนทรง กับ ผู้ช่วยคนทรง 3-4 คน ให้มาช่วยเตรียมจัดทำอาหาร กับทำขนมที่บ้านต้นผี เพื่อจะได้ใช้งานในวันรุ่งขึ้น ส่วนข้าวของที่สามารถจัดซื้อหาได้ก็เป็นภาระหน้าที่ของ ต้นผีและครอบครัวที่ จะต้องไปจัดหามาให้พร้อมเพรียง โดยอาหาร ขนม ผลไม้ และเครื่องประกอบพิธีเซ่นไหว้ ที่ใช้ในการเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ของชาวมอญในแถบลุ่มน้ำแม่กลอง มีดังนี้

1. ประเภทอาหาร

1. ปลาช่อนต้มยำ 1 ตัว (กะโหลก 1 ใบ)
2. ไก่ต้ม และต้องมีเครื่องใน 1 ตัว (จาน 1 ใบ)
3. ปลาอย่างตัวเล็กๆ ขนาดไม่เกิน 1 นิ้ว ใช้ไม้เสียบทะลุจากปากถึงหางปลา เช่น ปลาสวาย 30 ตัว (กะโหลก)
4. ปลาช่อนย่าง สำหรับเลี้ยงผีที่หน้าเสาเอก
5. ข้าวสวยปากหม้อ 1 ถ้วย

2. ประเภทขนม

1. ขนมทอด ที่ปั้นเป็นรูปต่างๆ ทำมาจากแป้งข้าวเหนียวผสมกับน้ำตาลปี๊ป และน้ำตาลทรายแดง อย่างละ 75 ชิ้น
2. ขนมบัวลอย (กวนเปลือบเต้า) 1 หม้อ
3. ขนมทอดอินหรือ (กวนทอดอิน, กวนเต้าอิน) หรือ ขนมเปียกก่อนทำจาก แป้งข้าวเจ้าผสมน้ำตาลทรายชนิดน้อย ใส่กะทิมากๆ กวนเคล้ากันใช้ไฟอ่อนๆ

4. ขนมห้วน (กวานสะกา) เป็นขนมแบบมอญ ทำจากแป้งข้าวเจ้ากวนกับกะทิใส่เกลือ แล้วเทใส่ถาดโรยหน้าด้วยงาดำคั่ว

5. ขนมห่อ (กวานกวี) หรือขนมเทียนมอญจำนวน 150 อัน

6. ขนมนึ่ง (ปรี๊ดสะจิมหรือเยอะ) เป็นขนมทำจากกล้วยดิบสับกวนกับน้ำตาล

7. ขนมข้าวตอกปั้น (สะกะฮมาน) ข้าวตอกกวนกับน้ำตาลปั้นเป็นก้อนกลมๆ

8. ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว

9. ข้าวเหนียวนึ่งแบบธรรมดา ไม่ต้องเคล้ากะทิ (อะลาน) 1 หวด

3. ประเภทผลไม้

1. ผลไม้ ได้แก่ กล้วยน้ำว้าสุก 7-8 หวี (ปรี๊ดตุ๋)

2. มะพร้าวอ่อน 4 ลูก (ชะเปรียดัด)

3. มะพร้าวแก่เกลาเปลือกเกลี้ยง 3 ลูก (ชะเปรียเผะ)

4. เนื้อมะพร้าวฝานเป็นชิ้นแฉกกลมๆ ตามยาว (ซุน-ชะเปรีย)

4. ประเภทเครื่องประกอบการเช่นไหว้

1. ฐูป เทียน ข้าวตอก ดอกไม้ พวงมาลัย น้ำอบ

2. หมาก 9 ลูก (สัอด)

3. ใบพลู 21 ใบ (สะปลู้)

4. หม้อดิน ใบขนาดพอสมควรใส่ข้าวสารเต็มเสมopakหม้อ กับอีก 1 กำมือปักเทียน 1 เล่ม (เปิดนานตาง)

5. เหล้าขาว 1 ขวด (อะเร็ก)

6. น้ำบริสุทธิ์ หรือน้ำฝน 1 ชันใหญ่ (ดาด) และกรวยใบตองก้นแหลม 1 อัน

7. จานสังกะสีใบใหญ่(อะงานฮ์) ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 นิ้ว ไม่ใช้จานกระเบื้องหรือจานพลาสติก ใช้สำหรับใส่อาหาร ขนม สำหรับเลี้ยงผี

8. ถาดใบใหญ่ สำหรับใส่จานของเช่นไหว้

7.8 รูปแบบการจัดเลี้ยงผีเรือน

ได้มีผลการศึกษาวิจัยถึงการเลี้ยงผี ที่ยังถือปฏิบัติกันอยู่ในชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญลุ่มแม่น้ำแม่กลอง จังหวัดราชบุรี โดยสามารถจัดแบ่งการเลี้ยงผีเรือน หรือ “อะลกฮ้อยห์”

ด้วยการจำแนกตามลักษณะของขนมที่ใช้ในการจัดเลี้ยง ได้ 2 ประเภท คือการเลี้ยงผีด้วยขนมบัวลอย กับการเลี้ยงผีโดยใช้ขนมทอด (บุปผา ดิษฐ์, 2541, น.57-59) สรุปได้ดังนี้

1. **แบบการเลี้ยงผีเรือนด้วยขนมบัวลอย หรือ “กวนแปลือบตาด”** คือการเลี้ยงผีด้วยของเซ่นไหว้ อาหาร ขนม ผลไม้ และเครื่องประกอบการเซ่นไหว้ ที่กำหนดไหว้ตามแบบโบราณที่สืบต่อกันมาในการเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ซึ่งในการจัดเตรียมก็จะเหมือนกับการเลี้ยงผีเรือนด้วยขนมทอด เพียงแต่ขนมที่ใช้ในการเลี้ยงผี จะใช้เฉพาะขนมจำพวกที่ทำด้วยวิธีการต้ม หรือใช้การนึ่ง เท่านั้น เช่น ขนมบัวลอย ขนมนางแอบ ขนมคันหลาว ขนมเปียกปูน ฯลฯ โดยจะไม่ใช้ขนมจำพวกที่ต้องทอด

2. **แบบการเลี้ยงผีเรือนด้วยขนมทอด** ในการเลี้ยงผีแบบนี้ ของที่ใช้ในการเซ่นไหว้ ก็เหมือนกับแบบการเลี้ยงผีเรือนด้วยขนมบัวลอย เพียงแต่ขนมที่ใช้เซ่นไหว้นั้น จะใช้ขนมทอดเท่านั้น โดยตัดขนมที่ใช้วิธีการต้มหรือการนึ่งออกไป ในการทำขนมทอดนี้จะทำมาจากแป้งข้าวเหนียวผสมกับน้ำตาลทราย น้ำตาลปี๊บหรือน้ำตาลทรายแดง เพื่อให้ขนมที่สุกแล้วเนื้อแป้งออกมาเป็นสีขาวหรือสีแดง จำนวนอย่างละ 75 ชิ้น โดยมีวิธีการทำดังนี้คือ นำแป้งข้าวเหนียวผสมกับน้ำตาล เติมน้ำอุ่นลงไปแล้วทำการนวดจนได้ที่เข้ากันดีแล้ว จึงปั้นแป้งขึ้นเป็นรูปต่างๆ เช่น แผ่นกลมๆ แบบแท่งยาวๆ ปลายแหลม เป็นรูปสัตว์ หรือ เป็นรูปกำไลข้อมือข้อเท้า ทั้งนี้รูปแบบจะขึ้นอยู่กับแต่ละตระกูลผีที่กำหนด เสร็จแล้วนำไปทอดในกระทะบนเตาหินสามเส้า หรือเตาถ่านอั้งโล่ ซึ่งเมื่อทอดสุกแล้วขนมทอดที่ได้ ก็จะเป็นสีขาวเมื่อใช้น้ำตาลทราย และขนมเป็นสีน้ำตาลอมแดง เมื่อนำน้ำตาลปี๊บผสม แต่ในวิธีการทำแป้งขนมทอดนี้ก็ยังมีข้อที่แตกต่างไปเล็กน้อยอีกอย่างหนึ่งคือ จะไม่ใช้น้ำตาลผสมกับแป้งข้าวเหนียว แต่จะใส่เกลือลงไปเล็กน้อยในแป้งข้าวเหนียว และนวดให้เข้ากัน เมื่อเข้ากันดีแล้วจึงโรยงาตามลงไปก่อนนำไปทอด นอกเหนือจากขนมทอดขาวและขนมทอดน้ำตาลอมแดง หรือ “กวนทอกวนซอน” (กวน-ขนม, ทอ-ซอน หมายถึงเงินทอง) แล้วจะต้องมีขนมอีก 2 อย่างคือ ขนมชักดูด หรือ “กวนกวี” (กวน-ขนม , กวี- ห่อ) จำนวน 20 ห่อ โดยใช้แป้งที่เตรียมทำขนมทอด ชนิดแป้งสีขาวและสีเหลืองอย่างละครึ่งวางซ้อนกันห่อด้วยใบตองห่อเล็กๆ แต่ห่อให้ยาวแล้วพับครึ่งหักตรงกลางงอเข้าหากัน แล้วจึงนำไปนึ่งให้สุก จะเห็นได้ว่าขนมชนิดนี้ อยู่นอกเหนือข้อกำหนดของลักษณะการจัดแบ่งของวิธีการทำกับขนมชนิดสุดท้ายคือขนมกล้วยดิบกวนกับน้ำตาลปี๊บ หรือเรียกว่า “เยอะ”

7.9 วิธีการเลี้ยงผี หรือ “เจียะอะล็ก”

เมื่อมีการจัดเลี้ยงผีบรรพบุรุษครั้งใด **ตันผี** หรือ “**ตอมอะล็ก**” จะต้องทำการจับหมากจิบพลู นำไปเชิญคนทรง หรือ “**โต้ง**” เพื่อบอกให้ทราบถึงกำหนดวันที่จะต้องทำการเลี้ยงผีตามหลักโบราณที่ครัวเรือนนั้น ได้เคยจัดเลี้ยงกันมา และต้องสอบถามถึงความพร้อมของคนทรงด้วย เพื่อที่จะได้เชิญคนทรงให้มาช่วยในการนำพิธีการจัดเลี้ยงผี เนื่องจากแต่ละชุมชนของชาวมอญในปัจจุบัน จะมีคนทรงเหลืออยู่น้อยมากเพียงหนึ่งหรือสองท่านเท่านั้น ประกอบกับ ช่วงเวลาการจัดเลี้ยงก็จะใกล้เคียงกันกับของครัวเรือนอื่น และขั้นต่อมาคือ **ตันผี** จะต้องทำการบอกกล่าวญาติพี่น้องที่อยู่ใกล้เคียง ให้ทุกคนทราบ เพื่อที่จะได้มาร่วมงานเลี้ยงผีบรรพบุรุษของตระกูล อย่างพร้อมเพรียงกัน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการรวมญาติทั้งหมดในตระกูลเดียวกัน ในรอบปี หรือมีคำเรียกในชุมชนชาวมอญอีกคำหนึ่งว่า “**เจียะอะล็ก กักกะลาว**” คือเมื่อมีการเลี้ยงผี ก็ต้องบอกกล่าวเรียกให้ญาติพี่น้องทั้งหมดมาร่วมงานกัน

1. **การเตรียมการเลี้ยงผี** เมื่อก่อนถึงวันเลี้ยงผีหนึ่งวัน ผู้ที่เป็นตันผีหรือผู้สืบทอดผี พร้อมลูกหลานในตระกูล ต้องช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน ห้องหับผีให้สะอาดเรียบร้อย พร้อมกับตรวจดูว่า “**ชุดผ้าผี**” ที่ใส่ไว้ในหีบไม้ หรือกระบุงผ้ากับแหวนผี ยังอยู่ครบถ้วนดีดังเดิมอยู่หรือไม่ เช่น ถ้าเสื้อผ้าผีเกิดชำรุดเสียหาย เนื่องจากหนูกัดแทะ ปลวกขึ้น หรือมอดกัดกิน จนเป็นรูขาดวินเป็นตำหนิเสียหาย ก็ต้องรีบไปจัดหาผ้าผีมาเปลี่ยนใหม่ ให้ครบถ้วนดีดังเดิม ต่อมาต้องทำการเปลี่ยน “**กระบอกไม้ไผ่ผี**” ด้วยการตัดกระบอกไม้ไผ่ลำเล็กๆ ขนาดปากกระบอกกว้าง 3-4 ซม. ยาวประมาณ 1 คืบ ด้านล่างให้ติดข้อปล้องเอาไว้เพื่อใส่ น้ำ ใช้มีดชุดเกลาผิวและเปล้าข้อปล้องให้เรียบร้อย จำนวน 7-9 กระบอก จำนวนขึ้นอยู่กับแต่ละตระกูลผี ทำการล้างด้วยน้ำที่ใส่ผงขมิ้นผสมกับน้ำอบเครื่องหอม ที่โคนกระบอกไม้ไผ่ให้พันรอบด้วยด้ายแดงกับด้ายขาว จำนวน 7-9 รอบ มัดปลายด้ายให้เรียบร้อย แล้วเติมน้ำลงไปในกระบอกและใส่กิ่งต้นชาไก่ดำ(สมัยโบราณจะใช้กิ่งหว้า) กระบอกละ 3,5,7,9 กิ่ง แต่ที่นิยมคือ 9 กิ่ง เพราะถือว่าเป็นเลขมงคล แล้วนำกระบอกไม้ไผ่ทั้งหมด จัดวางไว้ใน “**ตะกร้า**” ที่เตรียมไว้ ต่อมาก็เป็นการจัดเตรียมพื้นที่และข้าวของเครื่องใช้ในการเลี้ยงผี เช่น อาหาร และขนมต่างๆ ตามที่โบราณได้กำหนดไว้ ซึ่งโดยส่วนมากแล้วจะเหมือนกัน ยกเว้นในรายละเอียดของข้อกำหนดพิเศษ บางประการของแต่ละตระกูลผี

นอกจาก **ตันผี**และครอบครัว กับญาติพี่น้องในตระกูลผีที่จะต้องช่วยกันเตรียมงานแล้ว ลูกสาวที่แต่งงานออกเรือนไปแล้ว ซึ่งเรียกว่า “**ลูกหลวงตา**” หรือ “**โกลนุ่นตา**” ก็จะต้องนำกระบุงสิ่งของมาให้ตันผี เพื่อเซ่นไหว้เลี้ยงผีบรรพบุรุษ จำนวน 1 กระบุง ภายในกระบุงจะใส่

ข้าวสาร น้ำปลา พริก หอม เครื่องแกง ปลาช่อน 1 ตัว มะพร้าวอ่อน 1 ผล กุ้ง 1 หวี พัก แพง พักทอง ยอดหวาย และหน่อไม้ ในกรณีที่ถูกสาวตายไปแล้ว ให้ลูกสาวของผู้ตายหรือพี่สาวเป็นผู้ จัดเตรียมแทนคนตาย โดยขณะบอกกล่าวเช่นไหว้ผีให้ออกชื่อเป็นของผู้ตาย โดยในปีแรกพี่สาวคน โตเป็นผู้นำกระบุงสิ่งของมาให้ ปีต่อไปให้เป็นคนรองถัดลงมาตามลำดับ และหมุนเวียนกันไปปีละ คน หรือ 3 ปี ต่อ 1 คน ตามแต่ว่าตระกูลผีนั่นจะเลี้ยงผีปีละครั้ง หรือสามปีต่อครั้ง

2. **ขั้นตอนการเลี้ยงผี** ส่วนมากวันที่นิยมจะเป็นวันพฤหัสบดี และพระจันทร์ ช่างขึ้น ในเดือนสี่หรือเดือนหก โดยจะเริ่มพิธีเลี้ยงผีในช่วงตอนสาย ๆ แต่ต้องไม่เกินช่วงเพล หรือ 11.00 น. เพราะหลังจากเวลานี้ โบราณเชื่อว่าผีจะไม่กินของเช่นไหว้ที่จัดเลี้ยง และการเลี้ยงจะ แล้วเสร็จในช่วงกลางวัน ขั้นแรกผู้นำพิธีในการเลี้ยงผีที่คนไทยเชื้อสายมอญเรียกว่า “ไต้ง” หรือ “คนทรง” จะเป็นผู้ดำเนินการจัดแจงพิธีกรรมตามขั้นตอน เรียกว่า **“จิเรียง เจียะอะลก”** ด้วยการ เรียกให้ลูกหลาน ทั้งหมดในตระกูลผีมานั่งรวมกัน แล้วจุดธูปเทียน และดอกไม้แจกให้ลูกหลานทุก คนที่เข้าร่วมพิธีทำการกราบไหว้ผีบรรพบุรุษ และในขณะเดียวกัน ต้นผี หรือคนทรง ก็จะกล่าว เชิญบรรดาผีบรรพบุรุษทุกคน ให้มารับเครื่องเช่นไหว้ ที่ลูกหลานได้จัดเตรียมไว้เลี้ยงดู โดยมีการ จัดลำดับการเชิญผีและการเลี้ยงผี ดังนี้

1. การเลี้ยงแมวพระฤๅษี หรือ “ฮะกั๊วฮ้อย” ซึ่งชาวมอญเชื่อว่า แมวพระ ฤๅษีจะคอยเก็บเงินเก็บทองให้เจ้าของบ้าน ทำให้ร่ำรวยเงินทองและอยู่ดีมีความสุข
2. การเลี้ยงผีเรือน (กะลิกฮ้อยห์) ซึ่งเป็นการเลี้ยง ผีพ่อ ผีแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว อันเป็นการแสดงความเคารพ กตัญญูต่อบรรพชน
3. การเลี้ยง (อะลกลีเยะ) เป็นผีเครือญาติที่เกี่ยวข้องต่อกัน
4. การเลี้ยงเนี้ยะจัดโด๊ต คือผีราชินีองค์เล็กหรือผีเมียน้อย ตามความเชื่อ โบราณที่เชื่อว่าผีเมียน้อย จะช่วยบันดาลและคอยช่วยเหลือให้การทำมาหากินเจริญก้าวหน้า
5. การเลี้ยงผีเจ้านาย บรรพบุรุษ พระมหากษัตริย์ (สะก๊อบ สะก๊ะ เร่สะ เมิน) อันเป็นการแสดงความเคารพต่อ พระราชวงศ์ทั้งของกษัตริย์ชาวมอญ และกษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ที่ได้ทรงพระเมตตาต่อชนชาวมอญ ตลอดมา
6. การกินปลา และกินไก่ ของผีบรรพบุรุษผ่านร่างทรง
7. การเลี้ยงผีทั่วไป เช่น ผีหวด เปรต เดรัจฉาน (อะลกสะเร็ง ปรีาด อะสุร กาย วิมะระเมียะ ซัดสะเป้าอะโต)
8. การเลี้ยงช่วงสุดท้ายคือการเลี้ยง (เนี้ยะจัดโด๊ต) ผีเมียน้อย โดยจัดเลี้ยง ตอนค่ำอีกครั้งหนึ่ง ที่ประตูบ้าน

3. **รูปแบบของการจัดเลี้ยงผี** คือ การนำของเซ่นไหว้ที่เตรียมไว้ใส่ในภาชนะ ได้แก่ ถาด หรือ จาน เพื่อให้ “โด้ง” หรือ “คนทรง” ใช้ในระหว่างการเลี้ยงผี จะมีอยู่ 2 แบบคือ แบบ 9 จาน กับแบบ 15 จาน ซึ่งจะแตกต่างกันในแต่ละตระกูลผี ในขณะที่ทำพิธี ก็จะมีจำนวนที่ใส่อาหารกับขนม มาวางไว้เป็นชุดๆ ตามตำแหน่งที่กำหนดไว้ โดยการจัดเลี้ยงผีแบบ 15 จาน มีการจัดดังนี้

1. จานที่ 1 เรียกว่า “อะงาน อะล็กฮ้อยห์” หรือ “ปะจู้ฮะกะปาละ” เป็นจานที่จัดสำหรับเลี้ยงผีบรรพบุรุษ จะใส่ข้าวเหนียว ภาชนะด้วยขนมบัวลอย(หรือขนมทอด) ใส่มะพร้าวที่ควั่นแล้วหันเป็นแฉ่น ข้าวตอกปั้น ขนมเปียกก้อน กล้วย 1 หวี ปลาช่อนย่าง 1 ตัว มะพร้าวแก่ 1 ผล
2. จานที่ 2 เรียกว่า “อะงาน อะล็กเลียะ” หรือ “ปะจู้ฮะกะปาละ” เป็นจานที่จัดสำหรับเลี้ยงผีวงศาคณาญาติ จะใส่ข้าวเหนียว ภาชนะด้วยขนมบัวลอย(หรือขนมทอด) ใส่มะพร้าวที่ควั่นแล้วหันเป็นแฉ่น ข้าวตอกปั้น ขนมเปียกก้อน กล้วย 1 หวี มะพร้าวแก่ 1 ผล
3. จานที่ 3 เรียกว่า “อะงาน เนียะจิดได๊ต” หรือ “ปะจู้เนียะจิดได๊ต” จะใส่ข้าวเหนียว ภาชนะด้วยขนมบัวลอย (หรือขนมทอด) ใส่มะพร้าวที่ควั่นแล้วหันเป็นแฉ่น ข้าวตอกปั้น ขนมเปียกก้อน กล้วย 1 หวี มะพร้าวแก่ครึ่งลูก
4. จานที่ 4 ใส่ขนมทุกอย่าง กับขนม(ขนมบัวลอยหรือขนมทอด) ใส่ข้าวเหนียว ใส่กล้วย 9 ลูก ปลาสร้อยย่าง 1 ตัว
5. จานที่ 5 ใส่ขนมทุกอย่าง กับขนม(ขนมบัวลอยหรือขนมทอด) ใส่ข้าวเหนียว ใส่กล้วย 6 ลูก ปลาสร้อยย่าง 1 ตัว ใส่ไว้ในถาดที่วางใบตองครึ่งยอด ในถาดใส่มะพร้าวอ่อน 1 ผล เหล้าขาว 1 ขวด
6. จานที่ 6-9 ใส่ขนมทุกอย่าง กับขนม(ขนมบัวลอยหรือขนมทอด) ใส่ข้าวเหนียว แต่ใส่กล้วยเพียง 3 ลูก
7. การจัดของเลี้ยง แมวพระฤาษี หรือ “ฮะกั๊ฮ้อย” โดยตัดใบตองมาครึ่งยอด จัดอีกชุดหนึ่งวางลงบนใบตอง โดยใส่ข้าวเหนียวและขนมทุกอย่างกับขนม(ขนมบัวลอยหรือขนมทอด) วางเงินจะเป็นเหรียญหรือธนบัตรก็ได้
8. อาหารและของประกอบ ที่คนทรงใช้ระหว่างทำพิธี มีดังนี้คือ มีไก่ต้มทั้งตัว พร้อมเครื่องใน กับ ปลาช่อนต้มทั้งตัวพร้อมพุงปลา อย่างละ 1 ตัว ตักใส่ไว้ในชามกะละมังใบใหญ่ อย่างละใบ เครื่องใส่ต้มยำ เช่น พริก น้ำปลามะนาว ใบมะกรูด ฯลฯ เหล้าขาว 1 ขวด มะพร้าวอ่อน 1 ลูก กล้วย 1 ผล ดอกไม้ พวงมาลัย จานใส่ใบพลู โดยจัดวางใบพลูเป็น 3 แถว ๆ ละ 7 ใบ ใส่หมาก 9 ผล ลงไปในจานพลู ยาเส้นใบจากหรือบุหรี่ ไม่ขีด

4. ลำดับและคำเรียก (เชิง) ในพิธีเลี้ยงผี(มอญ) จากการศึกษาบทคำกล่าว เชิญผีบรรพบุรุษและผีทั่วไป ในการจัดเลี้ยงผีของชาวมอญ ชุมชนลุ่มแม่น้ำแม่กลองที่ได้สืบ ทอดกันมาจวบจนปัจจุบัน (บุบผา ดีสุข, 2541, น.59-60) และประกอบกับการปรับเสียงใหม่ให้ตรง กับสำเนียงมอญ มีดังนี้คือ

4.1 คำเรียกเลี้ยงแมวพระฤาษี หรือ สะกั้วอิซ้อย (สะกั้ว-แมว ,อิซ้อย- ฤาษี)

จับกุน สะกั้วอิซ้อย อันศักดิ์สิทธิ์ เนาะนะจับเกร็งอะเค้นอะคา ละจกสะ ตาว อะสะยะเกร็งเจียะ เกร็งเซิง เกร็งเวิน เกริง เกริง เกริง อะตาวอะมอ นุ่มซั่มกวานบอย เยอะ บอนปรวดตุ้ สะเปรียตัต เจียะเซิงตอย เจ้มปานอะลกฮ้อยห์ ม่งกะมิบกะชิบ สะเจียกทอสะเจียก ซอน กาอะละฮ้อยห์ กะซากกะเผิก โต๊ะกะรวกราว สะตะเกิดตุ้เกิดซอน กักมิม่วงตอยนิสะเร็ง กักมิว เวียตอยบาเวีย บาเวียตอยบอยเวีย จับกุนสะกั้วอิซ้อย อันศักดิ์สิทธิ์ เนาะจับเกร็งอะเค้นอะคา สะตาวอะฮัตตะ เกร็งเจียะ เกร็งเซิง เกร็งเวิน เกริง เกริง เกริง อะตาวอะมอ นุ่มซั่มกวานบอย เยอะ บอนปรวดตุ้ สะเปรียตัต เจียะเซิงตอย เจ้มปานม่งมิบ เจียะได้กะรว กราวสะตาว ปะเกิดตุ้ เกิด ซอนระ

4.2 คำเรียกเลี้ยงผีบ้าน

จับกุนอะลกฮ้อยห์อันศักดิ์สิทธิ์ ซั่มจุ้เจียะเป้ระ คุณอะโน่ก ย่ายฮั อะปา ที่ซัดอาดตอย ละอาดดอยวงสะมักโปยโกะเนาะนะ จับเกร็งอะเค้นอะคา ละสะตาวฮัต ลักหะมก ยะ เกร็งเจียะ เกร็งเซิง เกร็งเวิน เกริง เกริงอะตาว เกริงอะมอ นุ่มซั่มกวานบอย เยอะ บอน ปรวดตุ้ สะเปรียตัต กะบะบัต จ่านฮัเบาะบัต อะเร่กโกะละกะมิ สะปลู้บ็อกโกะละกะมิ ยะเกร็งเจียะ เกริง เซิง เจียะเซิงตอยเจ้มปานกะเยีย กะโม่งกะมิบกะชิบ เยียะกะเจียะกะเซิงตอย ละโต๊ะกะรวกราว สะตะ ปะเกิดตุ้เกิดซอนละ กกนิม่วงตอยนิสะเร็ง ยะเกร็งเจียะ เกริงเซิงละ ละโก่นอย กกมิวเวีย บา เวีย บาเวียปานบอยเวียจับกุน อะลกฮ้อยห์อันศักดิ์สิทธิ์เนาะนะ จับเกร็งอะเค้นอะคา สะ ตาวอะฮัตตะ เกร็งเจียะ เกร็งเซิง เกร็งเวิน เกริง เกริง เกริงอะตาวเกริงอะมอ นุ่มซั่มกวานบอย เยอะ บอน ปรวดตุ้ สะเปรียตัต กะบะบัต จ่านฮับะบัต อะเร่กโกะละกะมิ สะปลู้บ็อกโกะละกะมิ ยะเกริง เจียะ เกริงเซิง เจียะเซิงตอย เจ้มปาน กาอะละฮ้อยห์ โม่งมิบเจียะมิบ กะเจียกทอ เจียกซอนกาโกน จาว เรียะเจียะ เปละอะยั่วฟัว กะนุ้มยศถาบรรดาศักดิ์ กะโตเม้นอะระปิอาว

4.3 คำเรียกผิวงศาคนญาติ (อะลกเลียะ) คล้ายกันแต่เปลี่ยนอะลกฮ้อยห์ เป็น อะลกเลียะ

4.4 คำเรียกเนี่ยะจัดโต๊ด (คล้ายกันเปลี่ยนเป็น เนี่ยจัดโต๊ด)

4.5 คำเรียกผีต่างๆ มักคล้ายกัน แล้วแต่จะเรียกใครมารับเครื่องสังเวท เปลี่ยนเฉพาะชื่อผีที่มาเรียกเท่านั้น

5. วิธีการเลี้ยงผี คนทรงจะกล่าวเชิญผีให้มากินของเช่นไห้วแต่ละถาด ตามลำดับ ด้วยการเอากรวบน้ำวนรอบจานของในแต่ละถาด เมื่อครบทุกจานแล้ว ก็จะทำพิธีเชิญผีบ้านหรือผีบรรพบุรุษ ให้มากินอาหารในถาดใหญ่ ซึ่งมีกล้วย 1 หวี มะพร้าวพลอกเปลือกกลางจนเกลี้ยง 1 ผล ปลาช่อนย่างตัวใหญ่ 1 ตัว และขนมชนิดต่างๆ ซึ่งวางไว้ที่เสาดอก ในขณะช่วงที่ผีกำลังกินของเช่นไห้ว อยู่ นั้น ตามเคล็ดโบราณก็จะให้คนนอกตระกูลผี ที่มาช่วยงานอยู่หรือถ้าไม่มี ก็ให้คนในตระกูลผีเดียวกัน ปรอดตัวเป็นแนว โดยเอาผ้ามาคลุมหัวปิดหน้าเปิดตา ทำตัวสมมุติว่าเป็นแนวของพระฤๅษี ย่องเข้าไปขโมยของที่เลี้ยงผีกิน โดยทำท่าเหมือนแนวขณะย่องเข้าไปพร้อมกับร้องทำเป็นเสียงแมวว่า “เมี้ยว เมี้ยว” และหยิบของหรือจานขนมติดมือออกมาพอเป็นพิธี เพื่อเอาเป็นเคล็ดโบราณว่า ต่อไปในอนาคต ลูกหลานจะได้ทำมาหากินเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า มีฐานะร่ำรวยขึ้น

6. การสื่อสารระหว่างผีบรรพบุรุษกับลูกหลาน ภายหลังจากเลี้ยงผีบรรพบุรุษ และผีต่างๆ เสร็จแล้ว คนทรงก็จะเข้าประทับทรง โดยจะเชิญผีบรรพบุรุษ ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ให้มาเข้าประทับคนทรง เมื่อผีเข้าประทับแล้ว คนทรงซึ่งในตอนนั้น ลูกหลานจะเชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษของตนเอง ก็จะปรุงเครื่องต้มยำในซามสังกะสีขนาดใหญ่ หรือในหม้อใบเล็กๆ กับไก่ หรือปลาช่อน ที่จัดเตรียมไว้ แล้วก็จะตักกิน พร้อมกับกินของอย่างอื่นไปด้วย เช่น ขนม กล้วย มะพร้าวอ่อน ฯลฯ เมื่อผีบรรพบุรุษที่เข้าเป็นผู้ชายร่างทรงก็จะกินเหล้าขาว และสูบบุหรี่หรือสูบบายาจุนกับใบจาก โดยขณะกินของเช่นไห้วก็จะพูดคุยกับลูกหลานไปด้วย ถ้าลูกหลานจัดพิธีได้ดีถูกต้อง ของเช่นไห้วที่ใช้เลี้ยงผีครบถ้วนอุดมสมบูรณ์ ผีก็จะพอใจก็จะชมเชย หัวเราะชอบใจให้พรแก่ลูกหลาน แต่ถ้าจัดไม่ถูกต้อง ขาดตกบกพร่องของเช่นไห้วก็จะถูกผีต่อว่า บ้างครั้งถึงกับขว้างปาสิ่งของ เนื่องจากความโกรธ ถือว่าไม่เคารพ ไม่อยากเลี้ยงผีหรือทำแบบเสียไม่ได้กลัวสิ้นเปลืองเงินทอง บางครั้งก็ร้องให้คร่ำครวญ ว่าลูกหลานไม่เอาใจใส่ดูแล และว่ากล่าวลูกหลานที่ประพฤติตัวไม่ดี ส่วนเรื่องของการพูดคุยกับผีแต่ละครั้ง ก็มักจะเป็นเรื่องที่ลูกหลานสอบถามว่า การจัดเลี้ยงครั้งนี้ว่าถูกใจหรือไม่ประการใด หรือมีสิ่งใดที่ต้องการเพิ่มเติม หรือจะให้เปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง ตลอดจนการสอบถามถึงการทำมาหากินว่าจะดีหรือไม่อย่างไร หรือเรื่องการเจ็บป่วยของลูกหลานจะรักษาได้อย่างไร และจะหายเจ็บไข้หรือเปล่า ฯลฯ ในการประทับทรงนี้ผีบรรพบุรุษจะเข้าประทับทรงได้หลายตนทั้งผีฝ่ายชายและฝ่ายหญิง และหลายครั้งจนกว่าผีจะพอใจ เมื่อผีบรรพบุรุษกินจนอิ่มหน้าสำราญดีแล้วก็จะออกไป ส่วนผีตนใหม่ก็จะเข้าประทับทรงแทน และออกไปตามลำดับจนถึงผีตนท้ายสุด เมื่อไม่มีข้อพูดคุยสอบถามแล้ว ผีก็จะลงหรือผีออกจากร่างทรงไป คนทรงก็จะพุดลงกับ

พื้นและเมื่อพื้นได้สติกลับคืนมาอีกครั้ง ก็เป็นอันว่าเสร็จพิธีเลี้ยงประจำปีนั้น หรือการเลี้ยงผีสามปี ต่อครั้งในครั้งนั้น

7.10 การรำผีมอญ หรือ “เจี๊ยะอะลก เลอะอะนา”

การรำผีเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งตามความเชื่อของชาวมอญ ที่ได้สืบทอดต่อกัน มาแต่ครั้งโบราณ ที่เชื่อว่าเป็นการทำให้ผีเกิดความพึงพอใจแก่ตนเอง และลูกหลานในตระกูลผี เดียวกัน เพื่อที่ผีจะได้ช่วยปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัยจากสิ่งไม่ดีทั้งปวง ทั้งยังช่วยนำมาซึ่งความ เจริญก้าวหน้าแก่ตระกูลลูกหลานทุกครว์เรือน โดยการรำผีจะกระทำได้นั้นต้องมีเหตุต่างๆ เกิดขึ้น ในครว์เรือนก่อน จึงจัดพิธีรำผีได้ ไม่สามารถจะทำได้ตามใจต้องการของบุตรหลานได้ ถ้าไม่เชื่อถือ หรือหากฝ่าฝืนกระทำก็จะเกิดเหตุเภทภัยเดือดร้อนขึ้นได้กับตนเองและลูกหลานในตระกูลผี

สาเหตุในการที่จะต้องจัดพิธีรำผี มีเหตุหลายประการอันเป็นที่มาของการ ที่ จะต้องทำการรำผี สรุปได้ดังนี้ คือ

1. เมื่อคนในตระกูลผีต้องการ “แยกผี” หรือ “แบ่งผี” หรือ “เมียเจี๊ยะไตัน” เนื่องจากการที่ตระกูลผีมอญตระกูลนั้นขยายใหญ่ขึ้น เพราะลูกหลานได้ไปแต่งงานมีครอบครัว จึง เกิดมีบุตรหลานชายหญิงเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ต่อมาเมื่อลูกหลานเติบโตก็ได้ออกไปทำมาหากิน ในต่างถิ่นไกลออกไป ดังนั้นบางครั้ง ครว์เรือนที่อยู่ห่างจากต้นผี อาจได้กระทำในสิ่งที่เป็นข้อห้าม ของตระกูลผี โดยไม่รู้ ไม่เข้าใจ หรืออาจคิดว่ากระทำได้โดยคิดว่าไม่เป็นการผิดผี อันเนื่องจาก ไม่ได้ปรึกษาหรือสอบถามกับต้นผีก่อนอาจเพราะอยู่ไกลกัน หรือยากลำบากในการติดต่อสื่อสาร กัน ดังนั้นเมื่อเกิดการผิดผีขึ้นมาจึงต้องทำการรำผี ซึ่งครว์เรือนนั้นจะทราบได้ว่าผิดผีก็ต่อเมื่อเกิด เหตุเดือดร้อน หรือการเจ็บป่วยขึ้นแก่คนในครว์เรือน กับอีกประการหนึ่งคือเนื่องจากข้อห้ามไม่ให้ จัดงานช้อนกันในรอบปีของคนในตระกูลผีเดียวกัน ทำให้มีความขัดข้องแก่คนในตระกูลผีเดียวกัน เนื่องจากในอดีตคนมีจำนวนน้อย งานที่จะต้องจัดตามวิถีชีวิต เช่น งานบวช งานศพ ฯลฯ ก็ไม่มากนัก แต่ปัจจุบันเมื่อลูกหลานเพิ่มมากขึ้นงานก็ย่อมมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้นตามข้อห้ามที่ว่าห้าม จัดงานช้อนกัน จึงทำให้แต่ละครว์เรือนที่ต้องการจัดงานต้องรอกัน จึงเกิดเป็นความไม่สะดวก บางครั้งจนเกิดเป็นความอึดอัดแก่ครว์เรือนนั้น ที่มีเหตุจำเป็นต้องจัดงานเร่งด่วนหรือรอเงื่อนเวลา ไม่ได้ เมื่อพบเหตุการณ์เหล่านี้บ่อยครั้ง ครว์เรือนผีเหล่านั้นจึงต้องการรำผีเพื่อแยกผีบรรพบุรุษ ออกไปอยู่ที่ครว์เรือนของตนเอง เพื่อความสะดวกในการดำเนินวิถีชีวิตของครว์เรือนตนเองกับบุตร หลาน ได้อย่างเป็นอิสระ ไม่ต้องขึ้นอยู่กับขงต้นผีเดิมและไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกันกับทางผีอีก

ต่อไป แต่ความสัมพันธ์ทางเครือญาติก็ยังคงเหมือนเดิม อันเนื่อง จากมีที่มาจากต้นตระกูลผีเดียวกัน

2. เมื่อคนในตระกูลผีกระทำการซึ่งถือว่าผิดผี หรือ “เปล๊ะอะล็ก” คือการที่คนในตระกูลผีเดียวกัน ได้กระทำการใด ๆ ทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ หรือด้วยเหตุที่ไม่รู้ โดยละเมิดกฎข้อห้ามหรือข้อประพฤติปฏิบัติ ที่แต่ละตระกูลผีได้กำหนดเอาไว้ ซึ่งถือว่าเป็นการ “ผิดผี” อันเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนด้วยเหตุต่างๆ เช่น เกิดการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุหรือเกิดภัยพิบัติขึ้นแก่ครัวเรือนและบุตรหลานในตระกูลผีเดียวกัน ซึ่งคาดได้ว่าคงเป็นการลงโทษของผี ที่ไม่พอใจในการไม่เคารพบูชา หรือละเมิดกฎข้อห้าม ที่ได้กำหนดไว้ อาทิเช่น

1. เมื่อคนนอกตระกูลเข้าไปในห้องผีบรรพบุรุษ ที่มีเสาผี
2. เมื่อผู้หญิงที่ตั้งท้อง หรือ “หญิงสีตา” ซึ่งเป็นคนนอกตระกูลผี มาอนบนบ้าน ยกเว้นลูก
3. เมื่อชายหญิง ซึ่งเป็นคนนอกตระกูลมาร่วมหลับนอนกันหรือนอนในมุ้งเดียวกัน หรือนอนในห้องเดียวกัน บนบ้านที่มีเสาเอกของผีมอญ ถือว่าผิดผี โดยยกเว้นลูกของต้นผี วิธีเลี่ยงเมื่อมีคนนอกจำเป็นต้องมาพักอาศัย ทำได้โดยการแยกให้ชายหญิง หรือผัวเมียคู่นั้นนอนคนละที่และอยู่กันคนละห้อง
4. เมื่อคนในตระกูลผีเดียวกันจัดงานพิธีต่างๆ สองครั้งในรอบปีนั้น ถือว่าผิดผี
5. เมื่อเกิดมีเด็กที่ไ้ผมจุกซึ่งเป็นคนนอกตระกูล มาพักอาศัยนอนที่บ้าน ถือว่าผิด
6. เมื่อมีการจัดงาน ในขณะที่มีคนในตระกูลตายลง และยังไม่พ้นหนึ่งปี หรือมีหญิงตั้งครรภ์ และยังไม่คลอด ถือว่าผิดผี และทั้งสองกรณีนี้ก็ห้ามจัดเลี้ยงผีด้วย
7. เมื่อเกิดมีการคลอดลูกซึ่งแม่ของเด็กเป็นคนนอกตระกูลผี บนบ้านที่มีผีมอญ
8. เมื่อเจ้าของบ้านหรือ ต้นผี กินอาหารร่วมสำหรับเดียวกัน กับแขกที่มาเยี่ยมเยือน
9. เมื่อทำการละเมิดผีที่ตระกูล นับถือ เช่น ในตระกูลผีเต่า เมื่อพบเต่าก็จะต้องจับมาแกง และจัดแบ่งนำไปเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ แต่ถ้าไม่อยาก

ฆ่าเต่า ก็ต้องเลี้ยงพูดว่า “เต่าเนา” หรือ “เต่าเหม็น” ถ้าพบแล้วไม่ทำถือว่าผิดผี และอาจจะเกิดการเจ็บป่วยแก่คนในตระกูลขึ้นได้

3. การแก้บน เนื่องจากการที่ต้นผี หรือคนในตระกูล ได้มีการบอกกล่าวหรือตกลงสัญญากันไว้ก่อนกับผี อาจด้วยวิธีการจตุรพักตรพิมานที่เรือนผี หรือ ขณะตอนคนทรงเข้าประทับทรงในตอนเลี้ยงผี หรือเมื่อเกิดความคับข้องใจในเรื่องต่างๆขึ้นมา แล้วไปหาทรงผีเพื่อตรวจดูข้อผิดพลาด หรือเมื่อดูเหมือนทำนายทายทักมา และเมื่อผู้นั้นได้ลงปากกับผีผ่านร่างทรง ว่าเมื่อตนเองหรือลูกหลานประสบกับความสำเร็จ หรือหายจากอาการเจ็บป่วยไข้ หรือโชคดีมีลาภขึ้นมา ฯลฯ ตนเองจะจัดพิธีรำผีให้เพื่อเช่นไหว้ผีที่ได้ช่วยเหลือ ต่อมาเมื่อเกิดสมประสงค์ตามที่ได้ตั้งใจไว้ อันเชื่อถือว่า มาจากเป็นแรงบันดาลใจจากผีบรรพบุรุษ ผู้ที่บนไว้ก็ต้องพิธีรำผีให้ แต่ถ้าเกิดป่วยเบี่ยงหรือไม่จัดให้ตามที่สัญญาไว้ ก็จะถูกผีลงโทษเอาได้ในภายหลัง

4. มีสิ่งบอกเหตุที่ไม่ดีเกิดขึ้นเกิดคนในตระกูล หรือ อาจเรียกว่า ลางร้าย เช่น เกิดไฟไหม้บ้าน หรือเกิดเหตุเภทภัยร้ายแรงขึ้นในครัวเรือน หรือเกิดเหตุบ่อยครั้งจนผิดปกติ เมื่อต้นผี หรือเจ้าของบ้าน ได้ไปหาคนทรง เข้าประทับทรงดู ว่าเกิดจากเหตุอะไร ถ้าคนทรงแจ้งว่าเกิดจากผีกระทำเอา เจ้าบ้านก็ต้องจัดพิธีรำผี เพื่อได้แก้ไขเปลี่ยนจากร้ายให้กลายเป็นดี

5. การย้ายผีบรรพบุรุษ เมื่อเจ้าของบ้านต้องการที่จะย้าย ที่อยู่ผีบรรพบุรุษจากที่อยู่เก่าในท้องที่ของเรือนหลังใหญ่ ให้ลงมาอยู่ที่ “บ้านผี” ซึ่งปลูกสร้างขึ้นใหม่ ในเขตพื้นที่บ้านของตน เพื่อให้คนที่อาศัยอยู่บนเรือนได้พ้นข้อจำกัด และไม่ต้องระวังในการที่จะเกิดการผิดผี

7.11 พิธีกรรมในการรำผีมอญและลำดับขั้นตอน

ชนชาวไทยเชื้อสายมอญ มีความเชื่อกันว่าพิธีรำผีนี้ เป็นพิธีที่มีความศักดิ์สิทธิ์ จึงได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงมาก ดังนั้น ในการจัดงานรำผีแต่ละครั้ง จึงมีความเข้มงวดในเรื่องรูปแบบ ขั้นตอนของพิธีกรรม ให้เป็นไปตามแบบแผนโบราณ ที่ได้กำหนดเอาไว้อย่างระมัดระวัง มิให้เกิดความผิดพลาดขึ้นได้ เพราะเชื่อว่า ถ้ากระทำไปแล้วไม่ถูกต้องหรือไม่สมบูรณ์ ก็จะทำให้ผีบรรพบุรุษไม่พึงพอใจและอาจโกรธเอาได้ ซึ่งจะส่งผลให้ตนเองกับลูกหลานในตระกูลได้รับความเดือดร้อน หรือเจ็บป่วยได้ การที่จะต้องทำพิธีรำผี ได้นั้นก็ต่อเมื่อคนในตระกูลผี มีเหตุและความต้องการที่แตกต่างกันไป เช่น เมื่อเกิดการผิดผี เมื่อต้องการแยกผี เมื่อเกิดการเจ็บป่วยอย่างหนัก หรือได้ให้สัญญาและบนเอาไว้กับผีโดยมีผู้รับรองซึ่งเป็นคนนอกตระกูลผี ฯลฯ การจัดงานรำผีเป็นงานที่มีความสำคัญและเป็นงานที่มีขนาดใหญ่ ทั้งในระดับครัวเรือนและระดับของชุมชน ที่คนจะ

มาร่วมงานเป็นจำนวนมากดังนั้น ในการจัดงานแต่ละครั้งจึงต้องใช้เงินเป็นอันมาก ในการซื้อหาสิ่งของมาเตรียมการ รวมถึงคนที่จะมาช่วยทั้งในด้านพิธีการตามขั้นตอน และแรงงานจำนวนมากที่มาช่วยกันทำงาน ในวันเตรียมการกับวันรำผี ตลอดจนการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในงาน ที่มีคุณลักษณะเฉพาะอันเป็นของเก่าแก่ในตระกูลและหาได้ยากในปัจจุบัน ซึ่งบางครั้งอาจต้องใช้วิธีหยิบยืมกันจากครัวเรือนชาวมอญด้วยกันเอง

การเตรียมการก่อนวันรำผี

1. **กำหนดวันในการรำผี** ต้นผี หรือ “ตอมอะล็ก” จะต้องทำการจับหมากจับพลู ซึ่งมี หมาก 9 ลูก พลู 21 ใบ จัดใส่พาน นำไปเชิญคนทรง หรือ “ไต้ง” ให้มาช่วยเป็นผู้นำในการทำพิธีรำผีและได้ช่วยกำหนดวันทำพิธีรำผี โดยช่วงเวลาที่ทำการรำผีได้ ต้องอยู่ในเดือนคู่ ได้แก่ เดือนี่, 4, 6, 8 และ 12 ตามความเชื่อของชาวมอญที่ว่า ถ้าทำการงานในเดือนคู่ อันเป็นเดือนเต็ม การจะทำการสิ่งใดก็ “เต็ม” หรือสำเร็จ ส่วนเดือนคี่คือเดือนขาด เชื่อว่าเมื่อทำสิ่งใดก็ยากที่จะสำเร็จลงได้ เนื่องจากจะมีสิ่งที่ขาดหายไป ด้วยความเชื่อประกอบกับความนิยม ชาวมอญส่วนใหญ่จะจัดพิธีรำผีในเดือน 4 และ เดือน 6 ส่วนวันที่ทำพิธีจะเป็นวันใดก็ได้ แต่ที่นิยมจะเป็นวันพฤหัสบดี ตามที่โบราณถือกันว่าเป็นวันมงคลคือเป็นวันครู กับวันที่รำผีนั้นควรอยู่ในช่วงพระจันทร์ข้างขึ้น โดยถือเคล็ดคำว่า “ข้างขึ้น” หมายถึงความเจริญรุ่งเรือง โดยมีข้อห้ามไม่ให้ทำการรำผีในวันเสาร์กับวันพระ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นวันแข็ง และมีจะไม่ลงมากินของที่เช่นไหว้ และต้องเป็นวันที่คนทรงว่างด้วย เมื่อได้กำหนดวันชัดเจนแล้ว ต้นผีก็จะต้องมาทำการบอกกล่าวยืนยันแก่ผีบรรพบุรุษ ว่าตนเองจะจัดพิธีรำผีให้ ตามวันที่ได้กำหนดไว้ ด้วยการนำข้าวเปลือก 1 กระบุงเล็กๆ เทียน มะพร้าว 1 ลูก มาทำพิธีรดน้ำที่เสาเอก ให้ผีบรรพบุรุษรับรู้

2. **การบอกกล่าวญาติและผู้มาร่วมงาน** เมื่อได้กำหนดวันแล้ว ต้นผีจะต้องทำการบอกกล่าวญาติพี่น้องที่อยู่ใกล้ไกล ให้ทุกคนทราบเพื่อจะได้มาร่วมพิธีรำผีกันอย่างพร้อมเพรียง โดยมีกฎว่า เครือญาติในตระกูลผีทุกคนจะต้องมาร่วมในพิธี ถ้าบุตรหลานหรือญาติคนใด เกิดมีเหตุติดขัดจำเป็นไม่สามารถมาร่วมงานพิธีรำผีได้ ก็จะต้องรีบทำการบอกกล่าวให้ต้นผีรับทราบก่อน และจะต้องนำข้าว อาหาร หรือของใช้ในการเช่นไหว้ ส่วนหนึ่งนำมาให้ต้นผีเพื่อเป็นการขอขมาผีและเพื่อให้มีส่วนร่วมในงานพิธีรำผีครั้งนี้ ส่วนบุตรสาวที่แต่งงานซึ่งต้องไปนับถือผีทางฝ่ายสามี กับญาติที่ได้แยกผีนอกไปแล้ว จะมาร่วมงานหรือไม่ก็ได้ ส่วนในการเชิญคนนอกตระกูลผีมาร่วมพิธี ต้นผี จะต้องเป็นผู้นำพานหมากพลูไปเชิญด้วยตนเอง เช่น การเชิญหญิงสาวและหญิงวัยกลางคนที่อยู่ในหมู่บ้านให้มาร่วมพิธีรำผี จะเชิญด้วยการไปบอกกล่าวและมอบพลู 1 จับ พร้อมหมากซึ่งเมื่อถึงวันรำผีผู้รับหมากพลูไป ก็จะมาร่วมรำผีในพิธี

3. **การติดต่อกาหนดตรีประกอบพิธี** แต่เดิมในอดีตนั้น การกาหนดตรีพิณพาทยแบบมอญมาบรรเลงในวันรำผีนั้น แต่เดิมได้มีธรรมเนียมให้ต้นผีต้องนำเอาหมากพลูไปเชิญโดยหัวหน้าวงก็จะทำพิธีดูใบพลูที่นำมาเชิญ โดยมีเคล็ดให้พูดว่า “ใบพลูเน่าไม่ดี” แล้วต้นผีจึงกล่าวเชิญ บอกถึงวันเวลาและนายวงพิณพาทยจึงตอบตกลง ถ้าไม่ติดขัดงานที่ใด ซึ่งในปัจจุบันนี้ต้นผีจะไปบอกเชิญพร้อมทั้งแจ้งวันเวลาและกำหนดช่วยค่าใช้จ่ายให้กับวงดนตรีพิณพาทยมอญตามแต่จะตกลงกัน เพื่อให้มาช่วยบรรเลงเพลงประกอบการรำผีมอญ ตามกำหนดวันนัดหมายโดยเครื่องดนตรีหลักที่ใช้ประกอบพิธีมีดังนี้คือ ระนาดเอกกับระนาดทุ้ม อย่างละ 1 ราง ข้องมอญ กลองเปิงมาง ตะโพน ปี่มอญ ฉิ่งและเครื่องดนตรีเฉพาะประกอบการรำผีที่ ครัวเรือนผู้รำผีจะต้องจัดทำเองจากระบบอกไม้ไผ่ จำนวน 3-5 อัน เรียกว่า “คว้าน” มีลักษณะเป็นกระบอกไม้ไผ่ยาว 3 ปล้อง คว้านและปากปล้องกลางถากออกทั้งสองข้างให้เป็นที่มีมือจับ ฝ่าแบ่งปล้องบนกับปล้องกลางออกเป็นสองซีก ให้เหลือโคน 1 ปล้อง เป็นเครื่องดนตรีประเภทให้จังหวะในเวลาบรรเลง โดยผู้เล่นจะต้องจับไม้ที่ปากไว้ตรงกลางทั้งสองข้าง แล้วดิ่งถ่างออกมาให้ปลายไม้ด้านบนแยกออกจากกัน แล้วปล่อยไม้ทั้งสองข้างติดคืนเข้าหากัน พร้อมกระแทกมือทั้งสองส่งแรงตามเข้ามา ก็จะได้เสียงปลายไม้ปล้องบนกระทบตักกัน ดังเป็นเสียงหนักๆ “กรับ กรับ กรับ” โดยปัจจุบันนี้ ได้มีการปรับลดเครื่องดนตรีหลักให้กระชับลง เหลือเพียงดังนี้คือ ระนาดเอกกับระนาดทุ้ม อย่างละ 1 ราง ข้องมอญ ข้องไทย ตะโพน ปี่มอญ ฉาบ และ คว้าน

4. **การสร้างโรงรำผี** ต้นผีต้องจัดเตรียมพื้นที่ ที่อยู่ในเขตบ้านของตนเอง เพื่อสร้างโรงรำผี จำนวน 1 หลัง แต่ถ้าไม่มีก็ต้องขออาศัยลานดินของเพื่อนบ้าน โดยให้แก่เคล็ดตามโบราณ ด้วยการที่ต้นผีต้องบอกขอเช่าที่ และจ่ายค่าเช่าเล็กน้อยเป็นเคล็ดให้กับเจ้าของที่ดิน หรือเมื่อหาพื้นที่ไม่ได้จริงๆ ก็จะไปใช้ลานดินส่วนกลางของหมู่บ้าน โรงรำผีที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่อยู่ของผีขณะรำผีและเป็นที่ประกอบพิธีกรรม โดยหันหน้าโรงเรือนไปทางทิศตะวันตก มีขนาดกว้าง 2 ศอกกับ 1 คืบ ยาว 6 ศอกกับ 1 คืบ สูง 6 ศอก ยกพื้นสูง 1 คืบ หลังคาเป็นทงหน้าจั่วชั้นเดียว นิยมมุงด้วยตักจาก ส่วนด้านข้างทั้งสี่ทิศต่อเป็นพะไลยื่นออกไป โดยพื้นที่ใต้พะไลด้านทิศเหนือ ใช้เป็นที่ตั้งเครื่องดนตรีวงปี่พาทยมอญ ส่วนด้านตะวันออกจะยกพื้นขึ้นมาเป็นนั่งร้านขึ้นมาสุงประมาณ 3 ศอก ปูด้วยแผ่นไม้กระดาน เพื่อวางเครื่องใช้ผีและของเซ่นไหว้ ด้านทิศใต้ใช้เป็นพื้นที่วางเครื่องเซ่นไหว้ที่เตรียมไว้ใช้รำผี และเป็นที่อยู่ของผู้ช่วย “โต้ง” กับบุตรหลานในตระกูลผีขณะทำพิธี ส่วนพะไลด้านหน้าทางทิศตะวันตก ตรงช่องกลางของพะไลที่ยื่นออกมานั้น จะทำเป็นแผ่นฝาขนาดกว้าง 2 ศอก ยกแขนขึ้นข้างบนวางทับอยู่บนหัวเสาพะไลคู่หน้า เป็นเสมือนประตูทางเข้าออกของผีบรรพบุรุษ ซึ่งในการสร้างโรงรำผีนี้ ช่างไม้ที่มาสร้างจะเป็นคนในหมู่บ้านที่ลงแรง

มาช่วยกันสร้าง โดยไม่มีค่าจ้างค่าแรง เป็นการช่วยกันด้วยน้ำใจอย่างแท้จริง และการปลูกสร้างต้องให้แล้วเสร็จภายในวันนั้น ตามข้อกำหนดของโบราณ

5. การจัดเตรียมชุดผ้าผีและเครื่องประกอบ ก่อนวันเลี้ยงผีหนึ่งวัน ผู้ที่เป็นต้นผีและลูกหลานในตระกูล ต้องจัดบ้านเรือน ห้องผีให้สะอาดเรียบร้อย และตรวจดูว่า “ชุดผ้าผี” ที่เป็นสัญลักษณ์ของผีบรรพบุรุษ ซึ่งใส่ไว้ในหีบไม้หรือกระบุงผ้ากับแหวนผี ยังอยู่ครบถ้วนหรือไม่ เช่น ถ้าชำรุดเสียหาย ก็ต้องจัดหาผ้าผีมาเปลี่ยนใหม่ ให้ครบถ้วนดีดังเดิม และจัดเตรียม “กระบอกไม้ไผ่ผี” จำนวน 7-9 กระบอก ตามแต่ละตระกูลผีกำหนด ซึ่งถ้าเป็นในกรณีการแยกผีกับการย้ายผีจากเสาเอกของเรือนหลังใหญ่ ลงมาอยู่ที่เรือนผี หรือ บ้านหลังเล็ก ผู้ที่เป็นต้นผีจะต้องจัด “ชุดผ้าผีบรรพบุรุษ” ที่เป็นสัญลักษณ์ของผีบรรพบุรุษ และเครื่องประกอบ ให้เหมือนกับของเดิม จำนวน 1 ชุด จะใช้เมื่อการรำผีเสร็จแล้ว เพื่อให้ “ไต้ง” นำไปตั้งไว้ที่เสาเอกของเรือนหลังใหญ่ของต้นผีคนใหม่ หรือนำไปไว้บ้านผี หรือ บ้านหลังเล็ก ที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่

6. การจัดเตรียมอาหาร ขนม และเครื่องประกอบ ก่อนวันรำผีหนึ่งวัน ต้นผีหรือเจ้าของบ้านซึ่งจะรำผีกับญาติพี่น้องบ้านใกล้เคียง ก็จะมาช่วยกันทำอาหาร ทำขนมเพื่อใช้เลี้ยงกันเองในวันเตรียมงาน และส่วนหนึ่งแยกไว้เฉพาะสำหรับใช้ในพิธีการรำผี ได้แก่ การเชือดไก่ ทำปลาทั้งชนิดต้มและย่าง การทำขนมเริ่มตั้งแต่เนวดแบ่ง ตั้งแต่ตาดไฟทำขนมทั้งชนิดทอดและชนิดต้ม ตามจำนวนที่กำหนดไว้ในพิธีกับเผื่อไว้แจกเพื่อนบ้าน ซึ่งการทำขนมทอดต้องทอดในเขตพิธีโรงรำผีและต้องให้เสร็จภายในวันเดียวกับวันที่ปลูกโรงพิธีรำผี การจัดเตรียมผลไม้ เช่น กล้วยสุก มะพร้าวอ่อนที่ต้องปาดฝานเปลือกด้านบนล่างออกให้พร้อมใช้งาน หรือ การปอกเปลือกมะพร้าวเกลี้ยงผิวให้เรียบร้อย การจัดเตรียมเครื่องใช้ในพิธี เช่น การเจียนหมากจัดพลู การทำกระบอกไม้ไผ่ผี การทำกรวยดอกไม้การจัดหาธูปเทียน เครื่องหอม และอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำผี ซึ่งทุกคนที่มาช่วยงานในวันเตรียมของ ก็จะช่วยกันทำหรือไปจัดหามา โดยแบ่งแย่งงานกันไปทำตามความชำนาญของแต่ละคน ซึ่งส่วนมากจะเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้วในชุมชนว่า ใครชำนาญงานในด้านไหน

วันทำพิธีรำผี

1. ในช่วงเช้า

ช่วงเวลาประมาณ 8.00 น. ของวันทำพิธีรำผี “ไต้ง” และ “ผู้ช่วยไต้ง” ซึ่งเป็นผู้หญิง จำนวน 2-3 คน ได้เดินทางมาถึงเป็นที่เรียบร้อย ก็จะให้คนนำกิ่งหว้ากิ่งใหญ่ที่ตัดมาเตรียมไว้ ทำการปักกิ่งหว้าลงตรงกลางลานดินด้านหน้าโรงพิธี โดยให้ห่างจากโรงพิธีประมาณ 3-4 เมตร ที่โคนต้นหว้าใกล้กันก็ให้ปักต้นกล้วยติดหน่อต้นเล็ก 1 ต้น ปลูกแผ่นไม้กระดาน 1 แผ่น ด้านข้างวาง

โองหรือหม้อดินใส่น้ำแบบโบราณที่ใส่ใบสั้มป่อยกับขมิ้นผง และใส่น้ำสะอาด อย่างละ 1 ใบ สำหรับเพื่อใช้อาบน้ำให้ต้นผี ปักหมอกข้างเสาต้นหน้าของโรงรำผีด้านเหนือ นำดาบ 1 คู่ วางไว้บนแคร่ไม้ยกพื้นในโรงพิธีด้านตะวันออก ผูกผ้าผืนยาวห้อยจากหลังคามาถึงพื้นที่นั่ง เรียกว่า “ผ้าผีลง” หรือ “ผ้าซุบผี” (ยาด-หะ-ลั่ว) เพื่อให้ได้งาผู้ที่ถูกผีเข้า ให้มาจับผ้าผืนนี้ ซึ่งเมื่อจับแล้วผีก็จะออกไป ทำการผูกกรวยใบตองซึ่งใส่ดอกกรักหรือดอกดาวเรือง จำนวน 9 กรวย โดยผูกห้อยติดใต้ผืนผ้าขาวที่ซึ่งปูได้แฉ่งไม้ไผ่ที่ขัดกันเป็นตะแกรงเพดานหลังคา ทำการแขวนเสื้อแขนยาวกับงอบบนปลายเสาไม้ไผ่ แล้วนำไปผูกกับเสาต้นหน้าโรงพิธีด้านเหนือ และปักต้นกล้วยต้นใหญ่หนึ่งต้น คู่กันกับต้นเสาด้านทิศใต้

ลำดับต่อมา บริเวณที่ได้พะไลด้านทิศใต้ ไต้งและผู้ช่วย ก็จะช่วยกันจัดแบ่งเตรียมของเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ ที่ต้นผีหรือเจ้าบ้านได้จัดเตรียมไว้ตั้งแต่วันวาน ได้แก่ ข้าวเหนียว ขนมต้มแดงต้มขาว ขนมจำพอกต้ม ขนมทอด กล้วยสุก มะพร้าวอ่อน มะพร้าวแก่ เหล้าขาว หมากพลู กล้วยเทียน ดอกไม้ ไก่ต้ม 2 ตัว กับอาหารที่ถูกกำหนดไว้เฉพาะของแต่ละตระกูลผีที่นับถือผี โดยมีสัญลักษณ์ผีเป็นสัตว์ต่างๆ ผีเต่า ผีปลา ผีไก่ ผีหมู ซึ่งในการจัดเลี้ยงก็ต้องนำสัตว์เหล่านั้นตามสัญลักษณ์ ได้แก่ เต่า ปลาช่อน ไก่ หรือหมู นำมาต้มหรือย่าง ตามแต่กำหนดไว้ เพื่อปรุงเป็นอาหารสำหรับเซ่นสังเวยผีบรรพบุรุษ โดยไต้งและผู้ช่วย จะทำการจัดแบ่งอาหาร ขนม ผลไม้ ฯลฯ ที่เตรียมไว้สำหรับการรำผีในช่วงเช้า แบ่งออกเป็นชุดๆ ใส่ลงในถาดใหญ่ 2 ถาด กับถาดเล็ก หรือจาน จำนวน 29 ถาด รวมเป็น 31 ถาด เมื่อเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็จะลำเลียงเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ นำไปวางไว้บนชั้นวางเครื่องเซ่นไหว้และอีกส่วนหนึ่งวางเรียงไว้บริเวณพื้นที่ด้านทิศใต้ของปะรำพิธี เพื่อคอยการใช้เซ่นไหว้ตามช่วงลำดับต่างๆ ของขั้นตอน

การตรวจสอบขั้นสุดท้าย ถึงความเรียบร้อยในสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่โดยรอบโรงเรือน สิ่งของเครื่องใช้ระหว่างพิธี และความพร้อมของวงพิณพาทย์มอญ ที่มาร่วมบรรเลงเพลงประกอบพิธี แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ แล้ว สิ่งของที่จะใช้ในพิธีรำผีนี้ ได้มีการตรวจสอบเบื้องต้น ตั้งแต่วันเตรียมของโดยไต้งหรือผู้ช่วย ซึ่งได้มาช่วยควบคุมการเตรียมงาน ทำการตรวจสอบข้อชำรุด สิ่งที่ขาดเหลือต่างๆ ของครัวเรือนรำผี พร้อมทั้งแก้ไขปรับปรุง ให้เรียบร้อยสมบูรณ์ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขลุกขลัก ขึ้นในวันรำผี ซึ่งจะถือว่าเป็นกลางไม่ดี และอาจไม่เป็นที่พอใจแก่ผีได้ การทบทวนครั้งนี้ก็เพื่อป้องกันการหลงลืมไปในสิ่งเล็กน้อยปลีกย่อย เช่น ในเรื่องของ จำนวนกระบอกไม้ไผ่ผีที่เตรียมไว้ การจัดใส่ใบชาไถ่ดำลงในกระบอกไม้ไผ่ การจัดกำเป็นข้อไว้สำหรับการรำผี การจัดวางกระบุงผ้าผีซึ่งใส่ผ้านุ่งหรือผ้าชิ้น ผ้านุ่งสีต่างๆ ผ้าโจงกระเบน ที่ไต้เตรียมมาให้นคนรำผีนุ่งห่มสวมใส่ขณะรำผี ข้าวของที่ใส่ในถาดสำหรับเซ่นหมาก เช่น กระเจี๊ยบสองหน้า หวี น้ำมันใส่ผม

น้ำหอม แป้ง การเตรียมเครื่องใช้ในพิธีการ เช่น เขาวัว กรวยใบตอง ฯลฯ ว่าสิ่งปลุกย่อยเหล่านี้ ครอบถ่วงหรือเปล่า ซึ่งผู้ช่วยไต้ง จะเป็นผู้สอบทานและช่วยจัดหาจัดทำในสิ่งที่ขาดหายไปให้กับไต้ง

2. ในช่วงสาย

ถึงเวลาประมาณ 9.00น. โดยประมาณ คนทรงหรือ“ไต้ง” จะเริ่มพิธีการเชิญ ผีด้วยการขึ้นไปจุดธูปเทียนบอกกล่าวแก่ผีบรรพบุรุษของตระกูลที่เสาะเอกบนเรือนหลังใหญ่ให้รับรู้ ถึงการจัดงานพิธีรำผีในวันนี้ แล้วไต้งจึงลงมายังโรงพิธี ต้นผีก็จะถือชุดผ้าผีพร้อมกับสิ่งของ เครื่องใช้ของผีบรรพบุรุษ ก็จะเดินนำลูกหลานและญาติทุกคนในตระกูลผี เวียนโดยรอบโรงรำผี แล้วจึงเข้าไปในโรงพิธี ลำดับต่อมาคนทรงและหัวหน้าวงพิณพาทย์ก็ทำพิธีไหว้ครูด้วยการจัดถาด ของเช่นไหว้ที่ละหนึ่งถาด ที่ด้านข้างโรงพิธีและที่ตั้งวงพิณพาทย์ ไต้งทำการจุดธูป เทียน ดอกไม้ บูชาเสร็จแล้วก็จะนำไปปักที่นอกโรงพิธี เพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่เจ้าที่หรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสถานที่ นั้น ซึ่งมีนัยยะ อันเป็นการขออนุญาตและแสดงถึงความเคารพ กับบอกถึงการกำหนดอาณาเขต พื้นที่ของพิธีในครั้งนี้ รวมถึงการร้องขอห้ามมิให้ผู้อื่นๆ หรือสิ่งต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องอย่าได้เข้ามา รบกวนในพิธี ต่อมาไต้งก็จะนำชุดผ้าผีพร้อมกับสิ่งของเครื่องใช้ของผี ที่จัดวางไว้ในถาดหรือพาน ปากแบน ขึ้นไปวางไว้ที่ชั้นวางใกล้ๆ กับเสาะเอกของโรงรำผี

ต่อมา ไต้ง เดินไปยังที่โคนต้นหว้าเพื่อทำ พิธีทำความสะอาดโรงรำผี หรือ “สะอะห์ โรงอะนา” โดยนำของประกอบพิธีเช่นไหว้ ไปจัดเรียงวางไว้บนแผ่นไม้กระดาน ได้แก่ กระทง ใบตองที่ใส่ขนมฝอยอย่างละชนิดอย่างละหน่อย มีกล้วยสุก ปลาย่างเสียบไม้ จำนวน 2 กระทง ผ้าแพร สีชมพูที่วางเครื่องบูชาด้านบน เช่นธูป เทียน หมาก ใบพลู พร้อมใบชาโกดำที่กำไว้ใช้สำหรับรำ และดาบ จากนั้นต่อมาไต้งก็จะทำการรดน้ำ ให้กับหัวหน้าครัวเรือนของผู้ที่มีเหตุให้ต้องรำผี หรือ ต้นผีคนเดิม ซึ่งขึ้นอยู่กับเหตุแห่งการรำผีครั้งนั้น ว่าเป็นการรำแยกผี รำแก้บน หรือเป็นการรำ เนื่องจากการผิดผี โดยที่พื้นดินที่จะทำการรดน้ำนั้น จะมีการปูผ้าขาวรองพื้นทับบนด้วยใบตอง ใส่ ของเช่นไหว้ไว้ตรงกลาง ส่วนด้านข้างขอบใบตอง จะวางกะลามะพร้าวที่ผ่าครึ่งซีกหางยไว้ 2 อัน จากนั้นไต้งก็ตักน้ำในโถงดินจากโถงที่ใส่ใบสับป่อยกับผงขมิ้น และจากโถงน้ำสะอาดด้วยขันใบ เล็ก มาเทใส่กะลามะพร้าวจนเต็มทั้งสองกะลา แล้วไต้งก็จะเทรดน้ำน้ำใบสับป่อยลงที่ฝ่ามือของผู้ นั้น และตามด้วยน้ำสะอาด ตามลำดับ โดยให้น้ำที่รดแต่ละครั้งผ่านฝ่ามือไหลลงไปยังของเช่น ไหว้บนใบตอง เมื่อรดน้ำเสร็จแต่ละครั้ง ไต้งก็จะขว้างกะลาทิ้งไปทุกครั้ง ขณะที่รดน้ำนั้นไต้งก็จะ ทำการบอกกล่าว ต่อผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พร้อมกันไปด้วย โดยจะกล่าวเป็นภาษามอญ อันมีความหมายว่า วันนี้ลูกหลานได้มาจัดทำพิธีรำผี และขอขมาลาโทษในสิ่งต่างๆ ขอให้ผีได้ช่วย บัดเป่าสิ่งที่ไม่ดีออกไป และขอให้ลูกหลานได้เจริญรุ่งเรือง ต่อมาไต้งก็จะเอาของไหว้บูชาในผ้าแพร

สี่ชมพู ใส่ลงบนใบตอง พร้อมกับนำใบพลูที่เตรียมไว้ใส่ผ้าแพรแทน ยกขึ้นบอกกล่าวอีกครั้ง แล้วจึงยกขึ้นสาดข้ามศีรษะไปด้านหลัง เข้าหาโรงพิธี

ต่อจากนั้น ไต้งก็จะลุกขึ้นยืน “**การรำดาบ**” โดยการถือดาบด้วยมือขวา ส่วนมือซ้ายถือต้นกล้วย แล้วจึงทำการรำดาบด้วยการโยกตัวไปมาทางซ้ายและขวา ให้เข้ากับจังหวะดนตรี ซึ่งในขณะเดียวกันนั้น วงพิณพาทย์ก็จะบรรเลงเพลงคลอตามไปด้วย ขณะรำดาบก็จะตัดหน่อกล้วยออก เป็นสามท่อน ต่อมาก็จะเป็นการรำด้วยมือเปล่า “**การรำมือถวายเป็น**” คือการเหยียดแขนทั้งสองข้างไปทางขวาพร้อมกับโยกและย่อตัวตาม เมื่อเหยียดสุดแขนแล้วจึงพับข้อมือขึ้นลงตามจังหวะ โดยไม่จับนิ้วมือ จังหวะต่อมาวาดแขนทั้งสองข้างกลับมาตรงหน้า ยึดแขนออกไปจนสุด แล้วยกมือตั้งเป็นวงรำขึ้น แล้วจับจีบคว่ำมือลง ม้วนปลายมือซึ่งจับจีบอยู่เข้าหาเอวจนปลายนิ้วแตะฝ่าเท้าให้เข้ากับจังหวะจังหวะต่อมา ก็วาดมือทั้งสองข้างมาทางซ้าย เหยียดแขนทั้งสองข้างไปพร้อมกับโยกและย่อตัวตาม เมื่อสุดแขนแล้วจึงพับข้อมือขึ้นลงตามจังหวะโดยไม่ต้องจับมือเช่นกัน โดยรำแบบนี้ 2 ครั้ง ต่อมาก็จะเป็นการรำด้วย “**การรำของเชนไหว**” โดยหยิบกระทรงเชนไหวขึ้น ยกประคองทั้งสองมือ แล้วโยกและย่อตัวรำดาบ โดยวาดมือไปทางซ้าย ยกมือที่ประคองขึ้นลงตามจังหวะ 2-3 ครั้ง แล้ววาดแขนไปรำทางขวา และกลับมารำทางซ้าย โดยท่ารำจะเหมือนกัน ต่อมาก็เป็นการรำด้วย “**การรำใบไม้**” โดยไต้งจะหยิบกำใบชาไก่อ่าที่เตรียมไว้ถือข้างละกำ ขณะรำดาบก็จะเหยียดแขนทั้งสองข้าง วาดไปมาทางข้างซ้ายและขวาสลับกันไปมา ให้เข้ากับจังหวะดนตรี ต่อมาเป็นการรำด้วย “**การรำถวายเป็นมากพลู หรือ สะปลู ซ้อด**” โดยไต้งจะหยิบหมากพลู หรือของเชนไหวที่ใส่ไว้ในกระทรงใบตอง มาถือไว้ทั้งสองข้าง ขณะรำดาบก็จะเหยียดแขนทั้งสองข้าง กรวดไปทางด้านซ้ายขวาสลับไปมา ตามจังหวะดนตรีที่บรรเลง และการรำจะจบชุดแรกด้วยท่ารำมือ “**ท่าถวายเป็น**” หรือ “**รำสามถาด**” และไต้งจะรำชุดนี้ตามลำดับอีกครั้งหนึ่ง จึงเสร็จสิ้นการรำในการทำพิธีรำผีหน้าโรงรำผีแล้ว ต่อจากนั้น ไต้งก็จะเก็บรวบห่อผ้าขาวที่มีของเชนไหว กับหน่อกล้วยที่ถูกตัดออกเป็นสามท่อน นำไปทิ้งที่ด้านข้างลานพิธีซึ่งอยู่ห่างออกไป

เมื่อเสร็จสิ้น **การทำพิธีรำผีหน้าโรงรำผี** หรือบางครั้งเรียกว่า **การทำพิธีหน้าโรงและอะนะ** ไต้งก็จะกลับเข้ามายังโรงรำผี เตรียมทำพิธี ที่บริเวณใต้พะไลด้านทิศใต้ของโรงรำผี ใกล้กับต้นเสาเอกของโรงรำผีที่ปูเสื่อจัดวางเตรียมของไหว้เอาไว้ ต่อมาไต้งก็จะเรียกให้ต้นผี ลูกหลานสะไภ้ และญาติในตระกูลทั้งหมดให้มานั่งรวมกัน แล้วจึงตรวจดูเสื่อผ้าชุดนุ่งห่มผีบรรพบุรุษ ที่จัดวางไว้ในถาดหรือพานปากแบนใบใหญ่ เมื่อครบถ้วนแล้ว ต่อมา ไต้งจึงได้หยิบเสื่อผีแขนยาวสีขาว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของผีบรรพบุรุษผู้ชาย ขึ้นมาพาดไว้ที่บนบ่าซ้าย อันเป็นการสมมุติว่า ตัวเองเป็นเสมือนตัวของบรรพบุรุษต้นตระกูลผี ที่มารับการเซ่นไหว้ผีในครั้งนี้ ต่อจากนั้น ต้นผีและเครือญาติทุกคนของตระกูลก็จะช่วยกันยกถาดหรือพานซึ่งจัดวางชุดนุ่งห่มผ้าผีของตระกูล และในกรณีที่มี

การแยกฝักก็ต้องใส่ผ้าฝักชุดใหม่รวมลงไปด้วยแล้วยกขึ้นไว้เหนือศีรษะเพื่อแสดงความเคารพนับถือตลอดของช่วงพิธี

ต่อมา ไต้งจึงเริ่มทำพิธีการเชิญผีบรรพบุรุษของตระกูล ด้วยการกล่าวเชิญ ตามบทกล่าวเชิญที่เป็นภาษามอญ สรุปได้ว่า ขอให้ผีบรรพบุรุษของตระกูลทุกคน ได้มารับการเซ่นไหว้ และกินเครื่องเซ่นไหว้ที่ลูกหลานได้นำจัดมาเลี้ยงในครั้งนี้ แล้วจึงทำการจุดเทียนชัย ต่อจากนั้น ไต้งก็จะยกหีบผ้าหรือกระบุงผ้าฝักและเครื่องใช้ของผี เชิญขึ้นไปวางไว้บนชั้นวางของเซ่นไหว้ ติดกับเสาเอกของโรงรำผี ต่อมาไต้งจะนำถาดหรือจานของเซ่นไหว้หนึ่งถาด ซึ่งใส่ขนม ข้าวเหนียว กล้วย สุก ปลาอย่าง และปักเทียนบนกองขนมตรงกลางถาด แล้วจึงจุดเทียน เริ่มทำพิธีด้วยการใช้กรวยใบตอง ตักน้ำในขันใบใหญ่ที่เตรียมไว้ มารินน้ำวนรอบลงบนถาดเครื่องเซ่นไหว้ก่อน แล้วจึงรินรดไปบนของเครื่องเซ่นไหว้ ที่อยู่ด้านข้างโดยรอบได้แก่ พานเขียนหมาก หม้อดินใส่ข้าวสารจนเต็ม หรือ “หม้อก้านน” จานหมากพลู ถาดกล้วยสุก ถาดใส่ใบชาไก่อดำ ชันบายศรีไหว้ครู ถาดไก่ต้ม จานใส่ปลาช่อนย่าง ตะกร้ากระบอกไม้ไผ่ พร้อมกับกล่าวเชิญผีตามลำดับโดยใช้ภาษามอญ ซึ่งในการเชิญผีลำดับแรกนั้น จะมีการละเล่นสมมุติเป็นแนวพระฤาษี โดยผู้หญิงใช้ผ้าคลุมหัวปิดหน้า ย่องเข้ามาขโมยของเซ่นไหว้ในจานเอาของเครื่องเซ่นไปกิน พร้อมกับส่งเสียงร้องทำเป็นเสียงแมว ส่วนคนที่อยู่โดยรอบก็ส่งเสียงเอ็ดไถ้อ้ออิง จนแนวตกใจหนีออกไปพร้อมกับขนม ส่วนเหรียญเงินสตางค์ที่ใส่ไว้ในจานก็หล่นกระจายออกมา เพื่อเป็นเคล็ดว่าต่อไปในภายหน้า คราวเรือนที่จัดงานในครั้งนี้จะได้เจริญรุ่งเรืองร่ำรวย ต่อมาก็จะใช้เหล่าสาวในการประพรม และตามด้วยน้ำมะพร้าวอ่อนตามลำดับ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ต้นผี ลูกหลานเครือญาติทุกคน ซึ่งขณะนี้ยังช่วยกันยกถาดหรือพานผ้าฝักของตระกูลอยู่ก็พร้อมใจกันทำการยกพานขึ้นลง 3 ครั้ง แล้วจึงยื่นถวายต่อไต้งผู้ทำพิธี เมื่อรับมอบแล้ว ผู้ช่วยไต้งก็จะนำไปวางบนชั้นวางของเซ่นไหว้ ที่ยกพื้นเป็นนั่งร้านด้านตะวันออกของโรงรำผี ต่อไป

ลำดับต่อมา เป็นการรำผีโดยผู้หญิง ซึ่งเป็นเครือญาติชั้นลูกสาวคนโตของตระกูลผี โดยไต้งจะหยิบแหวนผีของตระกูลให้ผู้รำสวมใส่ที่นิ้วมือข้างซ้าย ถ้าเป็นการรำแยกฝักก็จะใส่ทั้งสองคนคือคนในตระกูลผีเดิมกับคนในตระกูลที่ขอแยกผี ผู้เข้ารำจะต้องสวมผ้าถุงฝักที่ไต้งเตรียมมา พร้อมกับห่มผ้าสไบที่ไหล่ข้างละผืน โดยมีไต้งเป็นผู้สอนท่ารำให้รำตามลำดับคือการรำถวายมือ การรำด้วยการถือกำใบชาไก่อดำ และการรำด้วยดาบไม้ (เป็นสัญลักษณ์เครื่องสมมุติว่าเป็นดาบอาวุธ หรือเรียกว่า “กง” ใช้ไม้ไผ่โตขนาด 2 นิ้ว ยาวประมาณ 60 เซนติเมตร ตัดปลายทั้งสองข้างเฉียงออกให้แหลม แล้วถากเนื้อไม้ไผ่ตรงช่วงกลางออกทั้งสองด้านให้บางลงเป็นร่องตรงกลาง ยาวประมาณ 30 เซนติเมตร หรือบางท้องถิ่นเรียกว่า กระสวยหรือกาทอผ้า)

ในการรำผีที่เป็นการแยกผี ไต้งจะให้หัวหน้าครัวเรือนของผู้ที่ขอแยกผี ออกมานั่งที่บนแผ่นไม้กระดานใกล้กับต้นหว้าให้นั่งพนมมือเหยียดปลายเท้าไปทางต้นหว้าที่ปลายเท้าจะมีกระดังใบหนึ่งวางอยู่ด้านบนกระดัง จะมีกล้วย ขนม ปลาย่าง วางกองอยู่บนใบตอง ต่อมาไต้งจะไปยืนอยู่ข้างหลัง และเมื่อดนตรีเริ่มบรรเลงไต้งก็จะทำการรำดาบคู่ โดยการถือดาบคู่รำรำให้คมดาบกรีดผ่านไปมาเหนือศีรษะของผู้ที่นั่ง ต่อมาก็เลื่อนคมดาบลงมาแตะที่คอ ที่เอว ทั้งสองข้าง แล้วรำดาบทำย้อนขึ้นบนและลงมาอีกครั้ง จึงเดินไปที่กระดังเอาดาบสับกล้วยสุกหั่นออกเป็นสองท่อน แล้วรินเหล้าลงบนใบตองของเซ่นไหว้ ต่อมาจึงอมเหล้าแล้วเป่าฟันไปที่ศีรษะผู้เข้าพิธี พร้อมกล่าวว่า คาถาขับไล่สิ่งอัปมงคลให้ออกไป เสร็จแล้วไต้งก็จะบอกให้เอามีอวางทาบทับกับขา พร้อมกับเอาคมดาบสับไล่กวาดลงตั้งแต่คอ ผ่านหน้าท้อง จนถึงปลายเท้าสามครั้ง แล้วจึงยกกระดังวนที่บนปลายเท้าสามครั้ง และนำกระดังไปสาดทิ้ง เป็นการปัดกวาดขับไล่เสนียดสิ่งที่ไม่ดีของครัวเรือนผู้ที่แยกผีให้หมดไป หลังจากนั้น ไต้งก็จะรำรำดาบไปรอบๆ ต้นหว้า และกลับเข้าสู่โรงรำผี **“ทำพิธีล้างหัวกล้วย”** ไต้งจะเรียกให้ลูกหลาน ญาติพี่น้อง ทุกคนของตระกูลมาช่วยกันแก้มัดถอนต้นกล้วยที่ผูกติดอยู่กับ เสาทางเข้าโรงปะรำผีด้านทิศใต้ เมื่อเรียบร้อยก็ให้ช่วยกันยกขึ้นโดยให้โคนต้นกล้วยหันขึ้นไปทางต้นหว้า ส่วนปลายยอดชี้เข้าในโรงพิธี ขณะยกขึ้นก็จะไล่ต้นกล้วยไปมาด้านหน้าและข้างหลัง การทำพิธีนี้ความนัยว่า เมื่อตระกูลใหญ่ขึ้นก็มีคนมากขึ้น ก็จะต้องแบ่งแยกแตกหน่อขยายออกไป ต่อมาก็จะช่วยกันยกต้นกล้วยเข้าไปในโรงพิธีและวางลงบนพื้นโรงพิธี จากนั้นไต้งก็จะนำมิดดาบเล่มหนึ่งส่งให้ ต้นผีจับที่ด้ามและปลายดาบ แล้วกวัดคมดาบเฉือนลงข้างล่างเฉียงๆ ปาดที่เหง้าหัวกล้วยออกเป็นแผ่นบางๆ โดยรอบให้ขาวสะอาดแล้วแก้มัดขม้นออกเอาผงขม้นมาทาโดยรอบหัวกล้วยบรรดาลูกหลานที่อยู่โดยรอบ ก็จะตักน้ำขม้นใบส้มป่อยล้างที่หัวกล้วย และล้างน้ำอีกครั้งด้วยน้ำสะอาด โดยเชื่อว่าจะได้หมดจากเคราะห์ภัยต่างๆ จากนั้นก็เอาของหอมมาประพรมทาที่หัวกล้วย ไต้งก็ยกขันที่ใส่ข้าวตอกมาแล้วหยิบแจกให้แก่ลูกหลานทุกคน ต่อมาไต้งจะนำเอามิดดาบมาสับขวางให้คาไว้บนต้นกล้วย บนปลายแหลมของคมดาบก็นำเทียนไปเสียบติดไว้และจุดเทียน เอาใบตองวางบนต้นกล้วยติดกับดาบฝั่งด้านโคนต้นกล้วย วางเครื่องเซ่นลงบนใบตอง แล้วรินน้ำวนรอบของเซ่นไหว้บนใบตอง พร้อมบอกกล่าวเมื่อทำครบสองครั้งแล้ว จึงให้ลูกหลานโปรยหว่านข้าวตอก ที่ได้รับไว้ไปข้างหลัง 3 ครั้ง แล้วไต้งก็รินน้ำวนรอบของเซ่นไหว้บนใบตองอีกครั้ง จึงให้โปรยข้าวตอกไปข้างหน้า 3 ครั้ง อันเป็นเคล็ดที่เชื่อว่าเป็นการป้องกันอันตรายที่จะมาถึงตัวได้ ต่อมาไต้งจะเอามิดดาบมาสับเบาะบนต้นกล้วยที่วางอยู่นั้นให้เป็นรอย 7 แห่ง จากนั้นต่อมา ต้นผีก็จะทำการใช้มีดดาบฟันแบ่งต้นกล้วยออกเป็นท่อนๆ จำนวน 7 ครั้ง ท่อนกล้วยและใบตองจะถูกเก็บยัดเข้าไปไว้ใต้ถุนโรงพิธี ส่วนโคนกล้วยนั้นจะถูกนำมาวางตั้งขึ้น ใช้ใบตองรองด้านล่าง ต้นผีจะทำการผ่าแบ่งครึ่งออกเป็นสองส่วน แล้วต้นผีก็จะเข็นเอาส่วนโคนต้น

กล้วยออกเป็นแผ่นบางๆ ทั้งสองส่วน แล้วนำไปใส่ในหม้อลุมิเนียมที่ใส่น้ำตั้งไว้จนเดือดคอยอยู่ ซึ่งตั้งอยู่บนเตาหินสามเล่ม้า ตรงมุมพะไลด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ต่อมาก็แกะเอาไส้กล้วยทั้งสอง ส่วนนำไปยำกับเครื่องยำ แล้วห่อเป็นสี่เหลี่ยมมัดด้วยเชือกนำไปทอดเก็บไว้ ที่บนหัวเสาพะไลใกล้ กับเตาหิน การผ่าแบ่งหัวกล้วยนี้ มีความหมายว่าเป็นการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มของต้นผีเก่าและ กลุ่มที่ขอแยกฝึกกลุ่มใหม่ ในขณะที่ทำพิธีวงพิณพาทย์ก็จะบรรเลงเพลงคลอตามโดยตลอด (นาย อำนาจ วงศ์จีน, สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2552) โดยเพลงที่นิยมใช้ในการบรรเลงแถบอำเภอโพธาราม ได้แก่ “เพลงเชิญ” “เพลงห้วยยาเที่ยง” “เพลงส่องไม้” “เพลงย่ำคำ” “เพลงประจำวัด” “เพลง สารถีมอญ” “เพลงต่อยุรูป” “เพลงจีนแสงสองชั้น” “เพลงออกหาง” “เพลงเต่าเห่” และยังมีอีกหลาย เพลงที่ไม่ทราบชื่อ

3. ในช่วงใกล้เพล

ประมาณเวลา 10.00 น. ก็จะมีพิธีอาบน้ำให้แก่ต้นผี ไต้งจะให้ต้นผีเปลี่ยน เสื้อผ้าออกโดยให้ผู้หญิงสาวมาเพียงผืนเดียว แล้วให้นั่งยองๆ บนใบตองที่ปูทับอยู่บนแผ่นไม้ กระดาน ใกล้กับกิ่งต้นหว้าตรงกลางลานพิธี แล้วจึงเรียกให้ลูกหลานเข้ามารับน้ำจากต้นผี ด้วยการใช้นิ้วโป้งชี้ ตักน้ำขมิ้นกับใบส้มป่อยราดที่มือของลูกหลาน เพื่อให้ล้างมือล้างหน้า และตาม ด้วยน้ำสะอาดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นการปัดเป่าจากเคราะห์ร้ายหรือสิ่งไม่ดีต่างๆ ให้ออกไป

ต่อมา ไต้งบอกให้ต้นผีนั่งเหยียดปลายเท้าพร้อมกับพนมมือ บนใบตองที่ปูตามยาว บนแผ่นไม้กระดาน เมื่อถึงช่วงพิธี ลูกหลานในตระกูลผีก็จะเข้ามา ตักน้ำจากโถงน้ำส้มป่อย เทรด ลงที่มือของต้นผีที่แบมือรออยู่พร้อมกับยกขึ้นล้างหน้า จนครบทุกคนแล้ว ทุกคนก็จะเข้ามา ช่วยกันยกหม้อน้ำใบส้มป่อยที่เหลือ ราดที่หลังจากต้นคอเรื่อยลงมาจนถึงปลายเท้า และตามด้วยการเอาขมิ้นทาข้อมือทั่วตัว หลังจากนั้นจึงเอาน้ำสะอาดอีกหม้อหนึ่งมารินให้ต้นผีล้างหน้าและ ราดอาบน้ำให้จนทั่วตัว เมื่อเกลี้ยงเกลาค็ดแล้ว ไต้งก็จะแต่งตัวให้ต้นผี ระหว่างช่วงนั้น ไต้งและผู้ช่วยไต้งก็แจกสายสิญจน์ให้แก่ลูกหลานในตระกูลผีไปด้วย เมื่อต้นผีเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวชุดใหม่ เรียบร้อย เรียกว่า “เป็กเกล็ด” คือการนุ่งผ้าที่อยู่ในกระบุงผ้าผี คาดเข็มขัด สวมเสื้อทับตามด้วย ผ้าแพร โดยคล้องคอลงมาแล้วพันรอบคอสะบัดชายผ้าแพรให้ไปอยู่ข้างหลังทั้งสองชาย สวมมาลัย ดอกกรักพาดเฉียงซ้ายขวา คล้องสายสิญจน์ พาดบ่าด้วยผ้าสไบข้างละผืน สีสไบที่ใช้ได้ คือสี แดง สีส้ม และสีเหลือง ส่วนมือขวาให้ถือดาบเอาด้านคมหันออกไปด้านหน้า ส่วนสันดาบวางพาด ไว้บนไหล่ แล้วเดินขึ้นเข้าไปในโรงปะรำพิธี

ไต้งจะให้ต้นผีจะนั่งคุกเข่าบนพื้นของโรงพิธีรำผีและเริ่มทำพิธีบวงสรวง จุดเทียนถวาย เครื่องเซ่นไหว้ โดยใช้กรวยรินน้ำเทวนไปรอบๆ ถาดอาหาร และทำพิธีเรียกผี ถวายพานบายศรี แล้วก็ลุกขึ้นยืนรำรำไปรอบๆ ตัว โดยมีมือข้างหนึ่งจะจับปลายผ้า “ผ้าลงผี” ไว้ ส่วนอีกมือหนึ่งจะ

ถือผ้าแพรสีชมพูที่พับไว้เป็นสี่เหลี่ยมสำหรับไหว้ครู ขณะเมื่อรำรำตามช่วงจังหวะเพลงแล้ว ก็จะนำผ้าทั้งสองผืนที่จับไว้ ไปวางแตะที่บนศีรษะของต้นผี 3 ครั้ง ต่อจากนั้น ก็จะให้ต้นผีลุกขึ้นยืน ผู้ช่วยไต้งที่อยู่ด้านข้างโรงพิธีก็จะส่งตะกร้าที่ผูกสายสิญจน์ไว้ที่หูหิ้ว ในตะกร้าใส่ดอกกรัสม่วง กับกำนกล้วยติดใบของต้นกล้วยต้นใหญ่ที่ตัดเก็บไว้ ส่งให้กับต้นผีจะจับรวมไว้กับผ้า“ผ้าลงผี” ในขณะที่ดนตรีก็บรรเลงโดยตลอด ไต้งกับต้นผีก็จะช่วยกันจับและยกขึ้นลงตามจังหวะเพลง ต่อมาก็จะจับแกว่งไปมาทางซ้ายขวาสลับกันไป จากนั้น ก็จะเป็นการรำผีของต้นผี โดยไต้งจะรำนำด้วยมือเปล่าเป็นแบบท่าทางให้กับต้นผี โดยต้นผีจะมีเครื่องประกอบการรำ เช่น ใบไม้สองกำ ดาบไม้ข้างละสองอัน ดาบจริงสองเล่ม ซึ่งทั้งสองคนจะยืนหันหน้าเข้าหากันและรำรำไปพร้อมๆกัน โดยมีลำดับของการรำดังนี้คือ ลำดับแรกการรำใบชาไก่ดำ การรำไม้ไผ่หรือรำดาบไม้ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนอาวุธของชาวมอญในการต่อสู้กับพม่า และการรำดาบคู่ แต่ละท่ารำใช้เวลาไม่นานนัก เมื่อรำเสร็จต้นผีก็จะก้มลงกราบไต้ง และนั่งลงหันหน้าออกไปด้านหน้าโรงพิธี

ต่อมาเป็นการรำของภรรยาต้นผี หรือ “เจ้าอะวาน” โดยผู้ช่วยไต้ง จะแต่งตัวให้ด้วยการจัดให้นุ่งผ้าด้วยผ้าถุงผี หม่มผ้าสไบเฉียงผืนเดียว แล้วขึ้นไปนั่งพับเพียบบนโรงพิธีด้านหน้าต้นผี เมื่อเรียบร้อยแล้ว จึงก้มลงกราบต้นผีสามครั้ง ต้นผียกมือรับไหว้ ไต้งก็จะให้ต้นผีเอาผ้าสไบไปพาดที่ไหล่ทั้งสองข้างของภรรยา พร้อมกับบอกให้ต้นผีลงไปจากโรงพิธีและให้ถอดผ้าถุงออก ต่อมาไต้งก็จะสวมสายสิญจน์และพวงมาลัยดอกกรัก แล้วจัดหม่มสไบให้ใหม่โดยให้ผีสีชมพูอยู่ทางขวา สีเหลืองอยู่ทางซ้าย ไต้งจะนั่งจัดเตรียมของเซ่นไหว้ แล้วจึงเริ่มการรำผีดังนี้คือ เริ่มการรำด้วยท่ารำด้วยท่ามือเปล่าด้วยการวาดมือรำไปทางซ้ายก่อน แล้วมาตรงหน้า ต่อไปไปทางขวา และจะมาจบลงตรงหน้า ต่อมาเป็นการรำโดยไต้งกับผู้รำช่วยกันยกถาดเขียนหมากยกขึ้นลงและยกไปทางซ้ายขวา ตามจังหวะดนตรี ต่อมาเป็นการรำโดยยกถาดของไหว้ยกขึ้นลงและไปทางซ้ายขวา ตามจังหวะดนตรี ต่อมาก็เป็นการรำใบชาไก่ดำ การรำไม้ไผ่หรือรำดาบไม้ และการรำดาบคู่ แล้วจึงนั่งลงรอการรำชุดต่อไป

ต่อมา ไต้ง ก็จะนำขันพานทองเหลืองที่ใส่ข้าวตอกไว้ และทำการจุดเทียนปักในพานจำนวน 7 เล่ม แล้วลุกขึ้นรำรำ พร้อมกับเอาพานไปวางแตะบนศีรษะภรรยาต้นผี เป็นระยะๆ จำนวน 3 ครั้ง แล้วจึงให้ภรรยาต้นผีลุกขึ้นยืนเอามือจับพาน และรำรำพร้อมกับไต้ง ต่อจากนั้นจึงเริ่มรำชุดอีกครั้ง ด้วยการรำใบชาไก่ดำ รำดาบไม้ การรำดาบคู่ รำหอก และรำไม้ไผ่ในช่วงท้ายสุดจึงเป็นอันเสร็จพิธี

หลังจากที่ต้นผีและภรรยา ได้รำผีเสร็จลงแล้ว ต่อมาก็จะเป็นการรำของบรรดาสมาชิกในตระกูลผีในชั้นลำดับญาติชั้นรองลงมา ได้แก่ รุ่นสะใภ้ รุ่นลูก รุ่นหลาน กับคนนอก ที่ต้นผีไปเชิญด้วยหมากพลู ให้มาร่วมรำผีในพิธี ซึ่งการรำจะรำเป็นกลุ่มๆ ตั้งแต่สองคนถึงสี่คน โดยทุกคนต้อง

สวมผ้าถุงผีทับเสื้อผ้าที่ตนสวมอยู่และพาดสไบที่ไหล่ทั้งสองข้างหรือคล้องสไบที่คอก็ได้ แล้วขึ้นไปบนปะรำพิธี ต่อมาไต้งจะทำพิธีบวงสรวงเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ด้วยการยกถาดของเช่นไหวนำมาวางไว้ที่พื้นบนโรงพิธี แล้วรินน้ำไปรอบๆ ถาดของเช่นไห้ พร้อมกับบอกล่าวเรียกเชิญผี แล้วไต้งก็จะเริ่มเริ่มรำนำตามท่ารำโบราณ เรียกว่า “ท่ารำสิบสองท่า” โดยผู้รำผีกับไต้งจะต้องหันหน้าเข้าหากัน ส่วนผู้รำผี ก็จะต้องคอยรำตามไต้งให้ทันและเข้ากับจังหวะของดนตรีวงพิณพาทย์มอญ ลักษณะท่ารำสิบสองท่างานี้ คือจะเหยียดแขนทั้งสองข้างออกไปคู่กัน พร้อมกับวาดแขนไปรอบๆ ตัวทางด้านซ้ายก่อน มายังกลางลำตัว แล้วไปด้านขวา และรวบมาไว้ที่กลางลำตัว ในการวาดแขนไปทางด้านข้างลำตัวนั้นมือของผู้รำมีสองแบบคือมือข้างที่เหยียดออกจะตั้งข้อมือเป็นวงรำขึ้น มืออีกข้างไปจับที่ข้อศอกหรือตะขีปลายแขน แล้วพับข้อมือขึ้นลงโดยไม่มีการจับข้อมือ และอีกแบบหนึ่งคือเหยียดแขนออกไปจนสุดแขนด้านข้างที่จะรำ แล้วตั้งมือทั้งสองเป็นวงรำขึ้นและพับข้อมือขึ้นลง 2-3 ครั้ง โดยไม่จับข้อมือ เช่นกัน ส่วนท่ารำกลางลำตัว นั้น ให้เหยียดแขนทั้งสองข้างออกไปจนสุดแขน ตั้งมือทั้งสองเป็นวงรำขึ้น แล้วพับข้อมือลงมาพร้อมจับข้อมือว่า ม้วนมือทั้งสองข้างต่ำลงมาที่เอว แยกการรำออกได้สองลักษณะตามท่าทางคือการนั่งรำและการยืนรำ ลำดับการรำชุดซึ่งแยกตามประเภทอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบ มีดังนี้ คือ การรำมือเปล่าหรือการรำถวามือ รำใบไม้ (ใบชาไก่ดำ 2 กำ) รำไม้ไผ่ (ดาบไม้ หรือ กง ข้างละ 2 อัน) และรำดาบคู่ เมื่อรำในปะรำพิธีเสร็จแล้วไต้งก็จะให้ออกไปรำที่ลานดินหน้าโรงพิธี ดนตรีวงพิณพาทย์ก็จะบรรเลงโดยตลอดจนกว่าจะรำจบในขณะเดียวกัน ก็จะยกจานขนมเช่นไห้ว้อออกไปแจกญาติพี่น้อง และคนที่มาร่วมงานที่อยู่ด้านข้างลานพิธี

ระหว่างการรำผีแต่ละชุด ของสมาชิกในตระกูลผีหรือคนนอกตระกูล ที่ดันผีไปเชิญให้มาร่วมรำผี นั้น ก็จะมีผู้รำผีหรือคนนอกที่ถูก **ผีเข้า** หรือ **“ผีจับ”** คือ จะมีอาการตาลอย ตาขวาง มีสีหน้าท่าทางแปลกไปจากเดิม ส่งเสียงแปลกๆ หรือน้ำเสียงเปลี่ยนไป ผู้ที่ผีเข้าก็จะกระโดดออกมาจากโรงพิธี หรือ บางครั้งผู้ที่ถูกผีสิงซึ่งอยู่นอกโรงพิธี ก็จะวิ่งหรือกระโดดเข้ามาในลานหรือโรงพิธี โดยแสดงอาการท่าต่างๆ เช่น กระโดดทั้งสองขาไปพร้อมกันเต้นไปมา บ้างก็ร้องไห้คร่ำครวญ บางครั้งก็วิ่งอยู่ซุนมุน บ้างก็รำรำอยู่ในลานพิธี เมื่อพบว่าผู้ใดถูกผีเข้าไต้งและผู้ช่วยก็จะนำเอาถาดขนม เหล้าขาว และมะพร้าวอ่อน ไปป้อนให้ผีกินอันเป็นการเลี้ยงผี บางครั้งผีที่เข้าก็เป็นญาติพี่น้องที่มาเข้าสิง ก็จะเรียกหาลูกหลานให้เข้าไปหา ชักถามพูดคุยกัน บางทีก็เอาของเช่นไห้ว้อแบ่งให้ลูกหลานกิน โดยผีส่วนมากที่เข้าสิงนี้จะอยู่ในลักษณะเต้นไป คุดไป และกินของเช่นไห้ว้อไปด้วย จึงเรียกได้ว่า**“กินทั้งยืน”** ในบางครั้งที่มีต้องการจะให้ใครรำผีร่วมด้วย ก็จะเอาสไบไปคล้องผู้นั้น ผู้ที่ถูกผีคล้องก็ต้องออกไปร่วมรำรำด้วย ไต้งหรือผู้ช่วยไต้งก็จะเอาสไบผืนใหม่ในกระบุงผ้าผีมาคล้องคอผู้ที่ถูกผีเข้าสิงทดแทน ในช่วงนี้ดนตรีก็จะบรรเลงเป็นที่เร้าใจ สนุกสนาน บรรดาญาติ

พี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียงและผู้ที่มาร่วมชม ก็ส่งเสียงอื้ออึง เข้าไปรวมเคาะไม้ เคาะกะลา ขยับตีคว้าน หรือปรบมือให้จังหวะไปพร้อมกับดนตรี เป็นที่สนุกสนาน และในช่วงนี้ก็จะมีการแจกขนม ผลไม้ เหล้าให้แก่คนที่อยู่โดยรอบ

เมื่อผีที่เข้ากินจนอิ่มหน้าสำราญดีแล้วและเลิกการพูดคุยกับลูกหลานเครือญาติ และต้องการจะไปแล้ว ไต้งหรือผู้ช่วยไต้งจะพาขึ้นไปบนปะรำพิธี ให้นอนพุบหน้าลงกับพื้น พร้อมกับจับมือผู้ที่ผีเข้าให้จับผ้าโยงหรือที่เรียกว่าผ้า “ยาดหะลั่ว” ต่อมาสักครู่เมื่อมีอาการสงบนิ่งและตื่นขึ้นมาเป็นปกติ ก็แสดงว่าผีได้ออกจากร่างของคนนั้นไปแล้ว ในกรณีที่ผีไม่ยอมออกจากร่าง ไต้งกับผู้ช่วยที่คอยดูแลอยู่ก็พากลับเข้าในปะรำพิธี แล้วให้จับผ้าผีเพื่อให้ผีออกไป แต่ถ้ายังไม่ออก ไต้งก็จะขึ้นนั่งครอบร่างผู้ที่ผีเข้า พร้อมกับว่ากล่าวคาถา จนผีออกจากร่างที่สิงอยู่ไป

สรุปลำดับขั้นตอนการรำผีมอญในช่วงเช้า

ในช่วงเช้าหลังจากไต้ง หรือ คนทรง ได้ทำพิธีไหว้ครูบาอาจารย์ ที่ได้สั่งสอนถ่ายทอดวิชาความรู้ในเรื่องพิธีรำผีแก่ตนเอง และได้กล่าวเชิญผีบรรพบุรุษของตระกูลที่รำผีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็จะทำการพิธีการสังเวยของเซ่นไหว้และต่อจากนั้นก็จะเป็นการรำผี เพื่อเป็นการเชิญผีให้เข้ามายังโรงพิธีและเข้าประทับคนรำผีซึ่งจะเป็นลูกหลานในตระกูลผี หรือคนที่ต้นผีเอามากพลุไปเชิญมาร่วมพิธีรำผี โดยลักษณะการรำผีจะจัดชุดรำ เป็นชุดๆ เหมือนกัน ตามลำดับโบราณที่กำหนดไว้ในแต่ละบทเชิญผี ซึ่งจะมีข้อที่แตกต่างกันตรงที่ว่า ใครจะเป็นคนที่เข้ารำตามลำดับและในเรื่องจำนวนของคนรำ จะมีทั้งหมดจำนวน 6 ชุด คือ

การรำชุดที่ 1 เป็นการรำครั้งละสองคน ผู้รำชุดนี้คือผู้ที่เป็นญาติชั้นลูก คือลูกสาวของต้นผี หรือที่เรียกกันว่า “โกล่มตา” ไต้งจะให้มานั่งด้านหน้าขณะที่ไต้งทำพิธีเซ่นไหว้ผี ด้วยการรินน้ำ เหล้า และน้ำมะพร้าว ไปรอบๆ ถาดเซ่นสังเวยผี เมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว ก็จะมีการรำชุดตามที่ไต้งได้รำนำให้ ในบริเวณด้านข้างโรงพิธีด้านทิศใต้

การรำชุดที่ 2 เป็นการรำครั้งละหนึ่งคน โดยต้นผีเป็นผู้รำก่อน และภรรยา “จ้าว-ฮวาน” จะขึ้นมารำบนโรงผี ถัดตามมา ซึ่งไต้งจะเป็นผู้แต่งตัวให้พร้อมกับสอนท่ารำให้เช่นกัน แต่มีรายละเอียดและขั้นตอนในการทำพิธีเซ่นไหว้ผีมากกว่าชุดที่หนึ่ง

การรำชุดที่ 3 เป็นการรำเพื่อทดแทนคุณพ่อแม่ คือ ผู้รำจะแสดงเป็นลูกสาว “โกล่มต๋อ” ถือกาดใส่ของเครื่องเซ่นไหว้ผี และผู้ชายรำเป็นลูกเขย ซึ่งจะแบกจอบกับลากปลาช่อน 1 ตัว โดยให้ลูกสาวเดินนำหน้าสามคน ลูกเขยเดินตามไปรอบปะรำพิธี 3 รอบ เมื่อครบรอบก็

ให้ขึ้นหนึ่งครั้ง เพื่อให้ผู้รู้ อันหมายถึงว่า ถึงแม้ว่าลูกสาวถึงจะออกเรือนไปแล้ว แต่ก็ยังรำลึกถึงบุญคุณท่าน ก็ยังแวะเวียนมาดูแลท่านอยู่ไม่ได้ขาดจากกัน ซึ่งถือเป็นเรื่องของความกตัญญูกตเวที

การรำชุดที่ 4 พิธีรำของลูกสะใภ้ หรือ “สะเฝ้าะ” ซึ่งผู้รำจะเป็นลูกสะใภ้ หรือผู้รำแทนสองคน ผู้รำจะเข้ามาง่วนผ้าขึ้นทับอีกชั้นหนึ่ง คาดเข็มขัดหรือผ้าผืนเล็กผูกคาดเอว พาดสไปข้างละผืน เมื่อผู้รำแต่งตัว เรียบร้อยก็จะขึ้นไปบนปะรำพิธี ไต้งจะทำพิธีถวายเครื่องเช่นนำ ถาดมาวางไว้ตรงหน้าผู้รำ ท่องสวดคาถากล่าวเชิญผีบรรพบุรุษมารับของเช่นไหว้ ทำการรินน้ำ หรือเหล้ารอบๆ ถาด 3 รอบ แล้วจึงรำชุด ด้วยชุดมือเปล่า ชุดใบชาโก๋ดำ ชุดดาบไม้ และลงไปรำที่ลานดินด้านหน้า โรงพิธี และจะเช่นไหว้ด้วยอาหาร ขนม มะพร้าวอ่อน หรือเหล้า และแจกขนมให้คนทั่วไปกิน

การรำชุดที่ 5 การรำผีเมียน้อย มีผู้รำ 1 คน ไต้งเตรียมลูกมะพร้าวแห้ง ที่เจาะรูไว้แล้ว เตรียมน้ำขมิ้น น้ำผสมปูนแดง แล้วไต้งจะรำโดยใช้ชายผ้า ลูกของต้นผีเข้ามาถวาย ถาดเครื่องเช่น ไต้งรินน้ำมะพร้าววนรอบๆ ถาด แล้วให้ต้นผีรับถาดเช่นไหว้นี้ ไปไว้ที่เสาเอกของปะรำพิธี โดยมีผ้าคล้องคลุมถาดอยู่ ถาดนี้จะเรียกว่า “เชียนหมากเมียน้อย” จะเป็นการส่งเครื่องเช่นให้แก่ผีเมียน้อย (เนี่ยจะได้อิด) ที่จะมีการทำพิธีในตอนเย็นที่หัวบันไดบ้าน ในถาดนี้จะมีอาหาร เครื่องแต่งตัว เช่น แป้ง น้ำมัน กระຈก หวี ใส่ลงไปในถาด ผู้รำผีในชุดนี้จะต้องโพกผ้าเพราะเชื่อว่าผีเมียน้อยจะอายคน จึงต้องทำพิธีในช่วงค่ำ

การรำชุดที่ 6 ผู้รำเป็นไต้ง ซึ่งเรียกว่า รำกินปลา หรือ “เจี้ยะกะ” ด้วยใช้ปลาช่อนแห้งในการทำพิธี โดยกล่าวเชิญผีให้มารับเครื่องเช่น แล้วรินเหล้าวนรอบถาดและนำปลาแห้งมาวนรอบ รินเหล้าเช่นไหว้อีกครั้งแล้วจึงทำการรำดาบ และกินปลา ต่อมาก็แบ่งปลาเป็นชิ้นๆ จากนั้นก็จะบ่อนปลาให้กับลูกหลาน เพื่อเป็นการป้องกันเคราะห์ภัยและความทุกข์ให้หายสิ้นไป การรำผีในช่วงเช้าก็เป็นอันจบลง

4. ในช่วงบ่าย

หลังจากการเสร็จสิ้นการรำผีในช่วงแรกแล้ว เวลา 12.00-13.30 น. ก็จะเป็นเวลาพักกินข้าวกลางวัน ที่เจ้าบ้านได้จัดหาอาหารจัดเตรียมไว้เลี้ยงลูกหลาน เพื่อนบ้าน ผู้ที่มาร่วมพิธีทุกคน เมื่ออิมหนาเป็นที่เรียบร้อย ก็เตรียมตัวเริ่มทำการรำผีต่อในตอนบ่าย เวลาประมาณ 14.00 น. ในช่วงนี้จะเป็นการรำผีเพื่อแก้บนต่างๆ ตามที่ลูกหลานในตระกูล ได้บนเอาไว้ต่อผีบรรพบุรุษ ซึ่งในการรำก็จะมีการสวดแทรก ความเชื่อและการละเล่นต่างๆ ของชาวมอญเข้าไปด้วย การรำผีในช่วงบ่ายนี้ คนนอกตระกูลผีก็สามารถเข้ารำผีได้ วิธีการรำก็ยังคงเหมือนการรำผีในภาคเช้าเช่นกัน โดยผู้รำผี จะต้องเข้าไปรำในโรงปะรำพิธี เพื่อต้องแต่งชุดรำผี ด้วยการผ้านุ่งผีกับ

พาดสไปท์ใหญ่ทั้งสองข้างหรือคล้องคอด้วยสไปท์ได้เช่นกัน ผู้ร่ำจะเป็นผู้หญิง โดยเข้าร่ำเป็นชุดๆ ตั้งแต่ 1-4 คน จะใช้ทำร่ำชุดคือทำร่ำด้วยมือเปล่า ร่ำใบชาไก่อดำ ร่ำดาบไม้ และการร่ำดาบคู่เหมือนกันทุกชุด

ถึงเวลาประมาณ 15.00 น. ก็จะทำพิธี “พิธีกินไก่” หรือ “เจียะจันห์” หรือเป็นการเลี้ยงอะลกเจียะ โดยตั้งนั่งบนโรงพิธี ผู้ช่วยตั้งจะล่ำเลี้ยงนำอาหาร จานขนม ผลไม้ เช่น ข้าวเหนียว มะพร้าวอ่อน ก๋วยเตี๋ยว ขนมทอด เหล้าขาวและกะละมังไก่ ขึ้นมาวางบนโรงพิธี หรือบางครั้งเพื่อให้สะดวกเนื่องจากโรงพิธีมีขนาดเล็ก ผู้ช่วยตั้งก็จะทำการตักแบ่งของเช่นไห้ทั้งหมด รวมไปถึงในภาชนะใหญ่ภาชนะเดียว ส่วนกะละมังใส่ไก่ก็จะปรุงโดยใช้เครื่องปรุงที่เตรียมไว้ ต่อมาผู้ช่วยตั้งใช้ไม้ไผ่ที่ผ่าตามยาวออกเป็นชิ้นเล็กๆ พับงอตรงกลางได้ ฉีกไก่ออกเป็นชิ้นเล็กๆ ต่อมาตั้งก็จะทำการเช่นไห้ด้วยการรินน้ำ ตามด้วยเหล้าและมะพร้าวอ่อน ไปที่รอบๆ ภาชนะอาหารและกะละมังไก่ ส่วนต้นผี ญาติพี่น้อง และลูกหลาน ก็จะมานั่งคอยอยู่รอบๆ ประรำพิธี ต่อมา ตั้งและผู้ช่วยตั้ง คีบไก่ขึ้นมาดมก่อน แล้วจึงคีบไก่ป้อนเข้าปากให้ต้นผีก่อน และตามด้วยญาติพี่น้องและลูกหลานกิน ต่อมาผู้ช่วยตั้งก็เก็บภาชนะและกะละมังไก่ แล้วลูกขึ้นยืนร่ำผีเป็นการร่ำชุด ต่อมาเมื่อผีเข้าผู้ร่ำผี หรือเข้าคนนอก ก็จะกระโดดสองเท้าพร้อมกัน มาที่ลานพิธี พร้อมกับกะละมังไก่ที่ผู้ช่วยตั้งอีกคนนำมาให้ ก็จะแจกไก่ให้ผู้ที่อยู่รอบลานพิธี ผู้ช่วยตั้งก็จะเอาขนม มะพร้าว ก๋วยเตี๋ยว เหล้าส่งให้กับผู้ที่ผีเข้ากินบ้างเช่นกัน ดนตรีวงพิณพาทย์ก็ยังคงบรรเลงตลอดพิธี เสียงตะโพนผสมกับเสียงตีความจะดังเร้าใจ เป็นสำเนียงเสียงดัง “ตอนครั้น ตอนครั้น” บางครั้งก็จะมีผีนอกตระกูลที่อดอยากหรือพเนจรมาเข้าสิงเหมือนกัน เพื่อขอแบ่งปันของกินเนื่องจากอดอยาก ในการเลี้ยงเช่นไห้ผีนี้ ผู้ทำพิธีจะบอกกล่าวเรียก ให้ผีกะเหรี่ยงมาร่วมดื่มกินด้วยเสมอ เนื่องจากในอดีตนั้น คนมอญและกะเหรี่ยงได้อยู่อาศัยใกล้ชิดกัน ครั้นอพยพเข้ามายังไทยก็ยังอยู่อาศัยปะปนกัน โดยมีคนมอญเป็นหัวหน้าปกครองดูแล ดังนั้นทุกครั้งที่ร่ำผี ผู้ทำพิธีจึงต้องเรียกเชิญให้ผีกะเหรี่ยง มากินอาหาร เครื่องเช่นไห้ด้วยกัน เหมือนครั้งในอดีตที่เคยอยู่ใกล้ชิดได้พึ่งพาอาศัยกัน

ลำดับต่อมาทำ “พิธีชนไก่” หรือ “เจ้อจันห์” ซึ่งเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งในการร่ำผีมอญ โดยนำผ้ามาผูกให้เหมือนกับไก่ 2 ตัว แล้วให้ผู้หญิงถือคนละตัว แล้วมาทำท่าชนไก่กันจนเป็นผลแพ้ชนะ

ลำดับต่อมา “พิธีเดินป่า” หรือ “การร่ำผีเลี้ยงผีกะเหรี่ยง” การร่ำชุดนี้จะมีผู้ร่ำ 4-7 คน โดยแต่งชุดโปกหัวสวมมุติว่าเป็นกะเหรี่ยง ได้ออกเดินทางเข้าไปในป่าใหญ่ ระหว่างทางเมื่อถึงเวลากลางวันจึงหยุดพักกินข้าวปลาอาหาร หรือของเช่นไห้ตัวเอง โดยผู้ร่ำคนแรกจะร่ำดาบ คนที่สองจะหาบห่อผ้าที่ใส่ของเช่นไห้ กระบอกไม้ไผ่ใส่น้ำ คนต่อมาจะร่ำขอใบชาไก่อดำ และคนสุดท้ายก็จะร่ำหอกปิดท้ายขบวน เดินวนรอบต้นหว้ากลางลานพิธีโดยผู้ร่ำแสดงเป็นผีเมียหลวง ผี

เมียน้อยและผีต่างๆ เมื่อเดินทางมาถึงกลางทางก็จะปูเสื่อแกะข้าวห่อ น้ำพริก ผักต้ม ขนมทอดวางเตรียมไว้ และไต้ก็จะรินเหล้ากับน้ำมะพร้าวอ่อนเช่นสังเวยตามลำดับ ผู้รำก็จะกินของเช่นนี้ไว้ ต่อมาก็เรียกให้ลูกหลานผีเข้าไปหา แล้วก็จะตักแบ่งของกินให้กับลูกหลานกิน เมื่อเรียบร้อยแล้ว ผู้รำผีจึงลุกขึ้นร่ำรอบเสื่อต่อมาก็รำกลับเข้าไปยังโรงพิธี การรำชุดนี้เนื่องมาจากชาวมอญกับกะเหรี่ยงมีความผูกพันกันมาแต่ครั้งอดีต

ลำดับต่อมา**“การคล้องช้าง”**หรือ**“สะแนกเงิน”**ให้ผู้ชายคนนอกตระกูลผีเอาผ้าขาวม้ามาโพกหัว ส่วนปลายผ้าม้วนทำเป็นวงช้าง ส่วนหางช้างใช้ผ้าทำหรือใช้กิ่งไม้เล็กผูกแทนได้ เมื่อแต่งตัวเสร็จแล้วก็จะทำท่าเดินแบบช้างวนไปมาอยู่ที่ใต้ต้นหว้า ต่อมาก็มีผู้หญิงสองคนร่ายรำไปยังต้นหว้า โดยในมือถือผ้าสไบกวัดแกว่งไปมา เมื่อเข้าใกล้ช้างก็จะใช้สไบคล้องไปที่หัวช้าง ส่วนช้างก็จะวิ่งหลบหนีไปมา หรือเอาหัวมุดเข้าไปในต้นหว้าทำให้คล้องไม่ได้ เมื่อเล่นได้สักชั่วครู่ใหญ่ช้างก็จะถูกคล้องได้ ผู้รำหญิงทั้งสองคนก็จะรำนำพาช้างเข้าไปในโรงพิธี ไต้ก็จะให้ขนม 1 จานกับเหล้า 1 ขวด แก่ผู้ที่แสดงเป็นช้าง

ลำดับต่อมา**“การรำแม่ปล่ายสะเลียง”**ผู้รำจะเข้าไปนั่งต่อน้ำไต้ ต่อมาไต้ก็จะทำพิธีเชิญผีมารับเครื่องเช่น โดยการกล่าวเชิญและรินเหล้าวนของเช่นที่อยู่ในภาค เช่น กล้วยสุก ปลาย่าง ขนม แล้วไต้ก็จะเรียกให้ผู้รำเข้ามารับเครื่องเช่น ต่อมาก็จะส่งดาบไม้ไผ่ หรือ กง ให้มาทำเป็นไม้คานหาบกล้วย ผู้รำจะแขวนกล้วยสุกที่ปลายทั้งสองข้างๆ ละหนึ่งหวี และร่ายรำไปรอบๆ ลานพิธี พร้อมกับตีกกล้วยโยนให้คนที่อยู่รอบๆ คนที่ได้รับแจกก็จะปอกกิน เนื่องจากเชื่อว่าเป็นกล้วยมงคล ส่วนไต้หรือผู้ช่วยไต้ก็จะรำหอก เดินนำหน้า เมื่อแจกกล้วยสุกหมดทั้งสองหวีแล้ว จึงเสร็จพิธี

ลำดับต่อมา**“พิธีแยกผี”**ซึ่งเป็นพิธีกรรมในช่วงสุดท้าย คือหลังจากแบ่ง หรือแยกผีแล้ว ต้นผีคนใหม่ก็ต้องรับผีที่แบ่งผีมาจากต้นตระกูลเดิม โดยไต้จะยกภาดผ้าผีที่ทำพิธีในตอนเข้ามาตั้งในโรงพิธีแล้วทำการแบ่งออกเป็นสองชุด ในแต่ละชุดจะต้องมี ผ้านุ่ง 1 ผืน เสื้อสีขาวคอกลมแขนยาวผ่าอกตลอดโดยใช้ผ้าผูกแทนกระดุม 1 ตัว ผ้าโพกหัวหรือผ้าขาวม้า 1 ผืน และแขวนพลอยสีแดงหรือสีทับทิม 1 วง ส่วนของผู้หญิง จะประกอบด้วยผ้าถุงมีเชิงแดงขาว หรือผ้าถุง หรือผ้าโจงกระเบน 1 ผืน และผ้าสไบเฉียงสีขาว 1 ผืน และผ้าเช็ดปากสีแดง 1 ผืน จัดวางลงในภาดที่เตรียมไว้ และยังต้องมีตะกร้าใส่กระบอกไม้ไผ่ผี ที่ใส่ใบเสนียด เต็มน้ำเต็ม และพันรอบด้วยสายสิญจน์หรือด้ายเส้นเล็กสีแดงขาว จำนวน 9 กระบอก ต่อมาไต้จึงให้ภรรยาของต้นผีขึ้นมาทำพิธีรำผี โดยนุ่งผ้าผีหมสไบแล้ว เริ่มรำผีเป็นการรำชุด ต่อมาไต้จุดเทียนในพานพิธี จำนวน 6 เล่ม แล้วไต้ก็ลุกขึ้นจับผ้าลงผี “ยาดหะลั่ว” แล้ววางทับบนด้วยผ้าแพรสีเหลืองส้มชมพูและยกพานพิธีขึ้นมาวางบนผ้าแพร จากนั้นไต้ก็ให้ผู้รำจับพานถือด้วยกัน แล้วจึงร่ายรำไปพร้อมๆ กัน ทาง

ด้านซ้ายและขวา เมื่อรำเสร็จก็เทเทียนทั้ง 6 เล่มทิ้งไป ต่อมาก็ยกชันบายศรี ขึ้นมาทำพิธีรำ เหมือนกับการรำพานพืธี ต่อมาไต้งก็จะเอาผ้ามาผูกทำเป็นห่อผ้าแล้วใส่ต้นบายศรีเข้าไว้ข้างใน แล้วเอาปลายดาบสอดเข้าไปในปลายผ้าที่ผูกมัดเป็นปม ให้ผู้รำผีหาลงไปจากโรงพิธี จากนั้นก็เรียกให้ผู้รำขึ้นบนโรงพิธี และเอากล้วยสุกบนชั้นวางของเช่นไหว้ มาหั่นด้วยดาบเป็น 6 ท่อน แล้วผู้รำกับไต้งที่นั่งอยู่ก็โยนสลับแลกเปลี่ยนกันไปมา ต่อมาให้ผู้รำผีจับที่ดาบและเอาผ้าแดงมาคลุมที่มือผู้รำ จากนั้นก็เก็บดาบคืนเป็นการเสร็จสิ้นการรำ ไต้งบอกให้ทุกคนถอดสายสิญจน์ที่สวมไว้ ตั้งแต่เริ่มงานคืนให้แก่ไต้ง และไต้งก็จะนำสายสิญจน์ทั้งหมดใส่ลงในภาตเรือกากบกล้วย

ลำดับต่อมา**“พิธีรำผีสรุป”** ผู้ช่วยไต้งสองคนนำภาตของเช่นไหว้สองภาต พร้อมมะพร้าวแกะปอกเปลือกเกลี้ยง มาวางบนแผ่นกระดานใกล้กับต้นหว่า แล้วจึงเริ่มพิธีเช่นไหว้โดยกล่าวบอกผี พร้อมกับรินเหล้าวนรอบภาตของไหว้ทั้งสองภาต แล้วผู้รำผีทั้งคู่จึงลุกขึ้นยืนและเริ่มรำรำด้วยท่ามือเปล่า แล้วหยิบลูกมะพร้าวขึ้นมาแบมือทั้งสองแตะข้างลูกมะพร้าว แล้วเหยียดแขนออกไปจนสุดแขน ฝ่ามือทั้งสองคลึงลูกมะพร้าวไปมา ส่วนลำตัวผู้รำก็จะโยกเอียงไปตามจังหวะดนตรี ต่อมาก็วางลูกมะพร้าวลง แล้วก็เริ่มรำมือเปล่า โดยทำการรำแบบนี้อีกหนึ่งเที่ยว ต่อจากนั้น ผู้รำทั้งสอง ก็จะขว้างลูกมะพร้าว ลงที่พื้นไม้กระดานจนแตกกระจายทั้งสองลูก ก็จบพิธี

สุดท้าย **“พิธีลอยเรือ”** ในช่วงเช้าของการรำผี ผู้มีฝีมือในชุมชน จะตัดกากบกล้วยกากบใหญ่ๆ ยาวประมาณ 1 ศอก เอาไม้ดัดขอบด้านข้างของเปลือกกบกล้วย เข้ามาทั้งสองข้างให้ยาวเข้ามาเหมือนเงี่ยงปลาตก โดยปาดทั้งด้านหัวกับท้ายของกากบกล้วย จากนั้นพับปลายกบกล้วยตรงกลางให้ตั้งขึ้นมา ใช้มีดแหลมเจาะเป็นรูสองรูทางซ้ายขวา โดยให้รูอยู่สูงจากรอยพับนิดหนึ่ง แล้วใช้เงี่ยงที่เชือนไว้ร้อยไปด้านนอก กากบกล้วยขึ้นตรงกลางที่พับยกขึ้น สอดเงี่ยงทั้งสองข้างเข้าไปในรูที่เจาะไว้ แล้วก็ดึงรั้งจากข้างใน ก็จะรั้งให้ปลายกากบกล้วยส่วนตรงกลางตั้งขึ้นมา เป็นเหมือนหัวเรือ โดยทำเหมือนกันทั้งสองด้าน จากนั้นก็ใช้มีดปาดแต่งส่วนที่รั้งขึ้นให้เหมือนหัวและท้ายเรือ ข้างที่ขานาญจะฉลุหรือบากให้สวยงามเป็นลายวิจิตรได้ เมื่อสิ้นสุดการรำผี ไต้งและผู้ช่วยก็จะเก็บของเช่นไหว้ที่เหลือ เช่น อาหาร ข้าว ขนม ใบไม้ ฯลฯ ใส่ลงในเรือกากบกล้วย วางอยู่ในภาต จากนั้นก็ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ เพื่อให้สิ่งที่ไม่ดีอันเป็นอัปมงคล ติดตามไปกับสิ่งของเหล่านี้ โดยไต้งจะให้ผู้ช่วยนำภาตไปคว่ำลงที่โคนต้นหว่ากลางลานพิธี ต่อจากนั้นก็ทำลายทิ้งของที่เหลือจากการใช้ในการรำผี เช่น ถอนต้นหว่าขึ้นมาแล้วตัดทิ้ง นำเครื่องดนตรีที่ทำจากไม้ไผ่มาผ่าสับทำลายให้เสีย ฯลฯ

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ต้นผีก็จะต้องนำเอาภาตผ้าผี ภาตเทียนหมาก และตะกร้าที่ใส่กระบอกไม้ไผ่ กลับขึ้นไปเก็บที่เสาเอกในห้องผี บนเรือนหลังใหญ่ โดยก่อนที่จะขึ้นบันไดบ้านนั้น ได้มีข้อกำหนดว่าภรรยาต้องล้างเท้าให้กับต้นผี หรือสามี หรือถ้ามีเหตุอันอื่นใดจะให้สะเภาล้าง

แทนก็ได้ ขณะเดินไปให้ภรรยาเดินตามไปอย่างเงียบ ๆ ด้วยอาการสำรวม เมื่อขึ้นบนบ้านแล้ว ต้นผีจะนำเอาของเครื่องผีไปแขวนหรือจัดวางไว้ที่เสาเอก และจะทำพิธีเลี้ยงผีเมียน้อยอีกครั้ง ในช่วงหัวค่ำ โดยโต้งจะเป็นผู้ทำพิธีให้อีกครั้ง

แต่ถ้าเป็นการรำผีเพื่อย้ายผีบรรพบุรุษ จากเสาผีลงมาอยู่ที่เรือนผีหลังเล็กที่ปลูกใหม่โดยเฉพาะ ก็จะนำเอาเทียนหอมมาผีเมียน้อย กับของผีบรรพบุรุษอื่นๆ ทั้งหมดมาเก็บไว้ที่เรือนผีหลังเล็ก และก่อนที่จะขึ้นบ้านภรรยาก็ต้องล้างเท้าให้กับต้นผี หรือสามี เช่นกัน

ส่วนการรำผีเพื่อแยกผี นั้นโต้งก็จะนำพาไปยังเรือนของต้นผีคนใหม่ พร้อมทำการบอกกล่าวและจัดวางเอาผ้าผี เอาเทียนหอม และตะกร้าที่ใส่กระบอกไม้ไผ่ผี ให้เป็นที่เรียบร้อย ซึ่งการปฏิบัติก็เหมือนกัน ในการที่จะต้องล้างเท้าให้กับต้นผีก่อนที่จะขึ้นบ้าน เมื่อจัดเก็บเรียบร้อยแล้ว ก็เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีรำผี

7.12 สรุปขั้นตอนหลักของการรำผีมอญในเขตอำเภอโพธาราม

ซึ่งพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญนี้ เป็นการแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวมอญตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ที่แฝงอยู่ในขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรมการรำผี จากการสัมภาษณ์ นางสมจิตร หลวงพันทา ซึ่งเป็นโต้งที่มีความเชี่ยวชาญและเป็นผู้ที่มีอาวุโสสูงสุดในแถบถิ่นของกลุ่มน้ำแม่กลอง ในเขตอำเภอโพธาราม เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2552 ณ บ้านเลขที่ 50 ม.2 ต.สร้อยฟ้า อ.โพธาราม จ.ราชบุรี โดยผู้ให้สัมภาษณ์ได้สรุปให้ทราบถึงขั้นตอนหลักในการรำผีมอญในเขตอำเภอโพธาราม และโดยรวมถึงชุมชนบ้านคงคาเหนือ ซึ่งบางครั้งก็มีรายละเอียดปลีกย่อยในการรำผีแต่ละครั้งที่แตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อย เนื่องจากวัตถุประสงค์หรือสาเหตุแห่งการรำผีของแต่ละครัวเรือนที่ไม่เหมือนกัน โดยสรุปเป็นหลักการได้ดังนี้

1. พิธีกรรมแรก คือการเชิญผีบรรพบุรุษมายังโรงพิธีรำผี โดยโต้งเป็นผู้ทำพิธีบริเวณต้นหว้า ด้านหน้าโรงพิธี
2. พิธีกรรมต่อมา คือการล้างมือต้นผีให้สะอาดก่อนทำพิธีรำผี โดยการล้างด้วยน้ำขมิ้นกับใบส้มป่อย และน้ำสะอาด พิธีบริเวณต้นหว้าด้านหน้าโรงพิธี
3. พิธีกรรมต่อมา คือการรำเชิญผี หรือ “เกลึงเกล” โดยโต้งเป็นผู้รำเชิญผี ด้วยการรำดาบและเก็บใบหว้าใส่เขาวัว จำนวน 3 รอบ บริเวณรอบต้นหว้าด้านหน้าโรงพิธี
4. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธีขอขมาผีบรรพบุรุษ หรือ “อะเลาะอะไน้ก” โดยลูกหลานในตระกูลผีทุกคนมารวมกันและยกเอาผ้าผีถวายต้นผี เพื่อแสดงความเคารพ บริเวณใต้พะไลด้านทิศใต้ของโรงรำผี

5. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธีเลี้ยงแมงอาชี หรือ “สะกั้วอีซ้อย” โดยไต้งจะทำการเซ่นไหว้ และให้คนนอกตระกูลผีแต่งตัวคลุมผ้าที่ศีรษะปิดหน้ามาขโมยของเซ่นไหว้ไปกิน ลูกหลานในตระกูลผีก็จะช่วยกันขับไล่แมงอาชี เป็นเคล็ดความเชื่อว่าครวเรือนใดที่จัดเลี้ยงเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษในครั้งนั้น ต่อไปภายหน้าจะร่ำรวยทำมาหากินเจริญขึ้น ทำพิธีบริเวณใต้พะไลด้านทิศใต้ของโรงรำผี

6. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธี “สะกั๊บอะเล้าะ” โดยลูกสาว หรือพี่สาวของต้นผีมาทำการรำผี เพื่อเชิญผีบรรพบุรุษให้มากินของเซ่นไหว้ที่ลูกหลานจัดเลี้ยง ให้มารำ ให้มาดูแลลูกหลานและให้มาอำนวยความสะดวกพรให้แก่ลูกหลานในตระกูลผีทุกคน ทำพิธีบริเวณใต้พะไลด้านทิศใต้ของโรงรำผี

7. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธี “บัตสะรายห์” โดยไต้งจะเป็นผู้ทำพิธีด้วยการรำ เพื่อขับไล่สิ่งไม่ดีหรือสิ่งที่เป็นอัปมงคลให้ออกไปจากตัวต้นผี ทำพิธีบริเวณด้านหน้าโรงรำผี

8. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธี “ฮุมดัดอะยางห์” (ฮุมดัด-อาบนํ้า, อะยางห์-ผู้ที่บวชเป็นนาค) โดยต้นผีกับลูกหลานจะเป็นผู้ทำพิธี ด้วยการยกต้นกล้วยเข้ามาในโรงพิธี แล้วถากหน่อกล้วยให้เกลี้ยง ทาด้วยผงขมิ้นที่หน่อกล้วย แล้วล้างด้วยน้ำขมิ้นกับใบส้มป่อย และล้างตามด้วยน้ำสะอาด ทำพิธีบริเวณภายในโรงรำผี

9. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธี “ซัดสะเจียะ” โดยไต้งจะเป็นผู้ทำพิธีด้วยการนำของเซ่นไหว้วางไว้ที่ต้นกล้วย และทำการเซ่นไหว้ตามด้วยการหว่านข้าวตอก การตัดต้นกล้วยออกเป็น 7 ท่อน การผ่าแบ่งครึ่งหน่อกล้วยแล้วหั่นซอยออกเป็น 7 ส่วน การย่ำไล่กล้วย การนำหัวกล้วยที่ถากมานำไปต้มในหม้อบนเตาหินสามเส้า ทำพิธีบริเวณภายในโรงรำผี

10. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธี “สะและ เนียะอะลอง” โดยไต้งกับลูกสะใภ้ หรือภรรยาต้นผี จะเป็นผู้รำผี ด้วยการนำเทียนหมาก มาประกอบการรำ ทำพิธีบริเวณภายในโรงรำผี

11. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธี “สะและ หน่านตางห์” โดยไต้งกับลูกสะใภ้ หรือภรรยาต้นผี จะเป็นผู้รำผี ด้วยการนำพานที่จุดเทียน จำนวน 7 เล่ม มาประกอบการรำ ทำพิธีบริเวณภายในโรงรำผี

12. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธี “สะและ ดู้ดสะดี” โดยไต้งกับลูกสะใภ้ หรือภรรยาต้นผี จะเป็นผู้รำผี ด้วยการนำพานบายศรี มาประกอบการรำ ทำพิธีบริเวณภายในโรงรำผี

13. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธีรำชุด โดยไต่กับลูกสะไ้ หรือภรรยา ต้นผี จะเป็นผู้รำผี ด้วยใบไม้(กำใบไม้ต้นขาไก่ดำ) สะไ้(ตั้ง,เขน) บุนแซ้ง(ดาบ) และ สะนุ(หอก) ประกอบการรำ ทำพิธีบริเวณภายในโรงรำผี

14. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธีรำบวชนาค หรือ “ปะสะมอยห์” โดย ลูกสะไ้ หรือภรรยาต้นผี จะเป็นผู้รำผี ทำพิธีบริเวณภายในโรงรำผี

15. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธีรำการใส่บาตร หรือ “ล่งสะเปียงก วานส์” โดยลูกสะไ้ หรือภรรยาต้นผี จะเป็นผู้รำผี ทำพิธีบริเวณภายในโรงรำผี

16. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธีรำจีบสาว หรือ “ซั้วดู่ดู่” โดยลูกสะไ้ หรือภรรยาต้นผี จะเป็นผู้รำผี ทำพิธีบริเวณภายในโรงรำผี

17. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธีจุดเทียนชัย หรือ “เดन्हั่นน่านตางห์” โดยต้นผี จะเป็นผู้จุดเทียนชัยในหม้อดิน ทำพิธีบริเวณภายในโรงรำผี

18. พิธีกรรมต่อมา คือการรำผีตามลำดับชั้นญาติของต้นผี ได้แก่ ลูกสาว ลูกสะไ้ หลาน ทำพิธีรำผีบริเวณภายในโรงรำผี

19. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธีต้อนรับเพื่อนต่างชาติ “แม่งปล่าย สะเลียะ” โดยลูกหลาน หรือคนในหมู่บ้าน ที่ต้นผีจีบมากพลุไปเชิญมาร่วมรำผีจะเป็นผู้รำผี ทำ พิธีบริเวณด้านหน้าโรงรำผี

20. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธีรับผีเมียน้อย หรือ “เต่งเนียะจิไตด์” โดยต้นผีและไต่จะเป็นผู้รำผี ทำพิธีบริเวณด้านหน้าและในโรงรำผี

21. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธีกินปลาอย่าง หรือ “เจียะกะห์แตงห์” โดยต้นผีและไต่จะเป็นผู้รำผี ซึ่งจะใช้ปลาช่อนย่างที่แล้ไว้แล้ว จำนวน 3 ตัว ซึ่งถูกขนาบไว้ด้วยดัดไม้ไผ่ที่สานเป็นตะแกรงนำมาใช้ประกอบการรำ ทำพิธีบริเวณในโรงรำผี เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกินปลา อย่างนี้แล้ว ก็ถือว่าจบพิธีการรำผีในภาคเช้า ซึ่งใกล้เคียงกับเวลา 12.00 น.

22. พิธีกรรมการรำผีต่อมาในภาคบ่าย หลังจากรับประทานอาหาร กลางวันแล้วเสร็จ เวลาประมาณ 13.30 น. ก็เริ่มการรำผีขึ้นตอนต่อไป คือการทำพิธีรำผี โดย ลูกหลาน หรือคนในหมู่บ้าน ที่ต้นผีจีบมากพลุไปเชิญมาร่วมรำผีจะเป็นผู้รำผี เพื่อเลี้ยงอาหาร ของเช่น ไห้ว ผลไม้ สุรา และยาสูบ ให้แก่ผีบรรพบุรุษ หรือผีทั่วไปที่มาอาศัยกิน ทำพิธีบริเวณ ด้านหน้าโรงรำผี

23. พิธีกรรมต่อมา คือการทำพิธีกินไก่ หรือ “เจียะเลอะลักจานห์” โดย ไต่และต้นผีจะเป็นผู้ทำพิธีเช่นไห้ว ผู้รำผีจะทำการป้อนไก่แจ้ให้ลูกหลานในตระกูลผีได้กินกัน

อันเป็นความเชื่อถึงความรักใคร่เมตตาของผีบรรพบุรุษที่มีต่อลูกหลานและเชื่อว่าไก่ที่กินนั้น เป็น ยารักษาโรคภัยที่มีอยู่ในตัวลูกหลานให้หายไป ทำพิธีบริเวณในโรงรำผี

24. พิธีกรรมต่อมาคือ การทำพิธีเลี้ยงผีกะเหรียง หรือ “**เจียะอะล กะเหรียง**” โดยได้ง ผู้ช่วยได้งและผู้ร่วมรำผีจะเป็นผู้รำ ซึ่งผู้รำผีจะเรียกลูกหลานในตระกูลผีทุกคนไปหาและตัดแบ่งอาหารแจกให้ลูกหลานในตระกูลผีได้กินกันทุกคน ทำพิธีบริเวณลานด้านหน้าโรงรำผี

25. พิธีกรรมต่อมาคือการทำพิธีกินปลาช่อนต้มยำ หรือ“**เจียะกะห์**” โดยได้ง หรือผู้ช่วยได้งและต้นผี เป็นผู้ทำการเช่นไหว้ แล้วจะเรียกลูกหลานในตระกูลผีทุกคนไปหาและตัดแบ่งปลาช่อนต้มยำแจกให้ลูกหลานในตระกูลผีได้กินกันทุกคน ทำพิธีบริเวณในโรงรำผี

26. พิธีกรรมต่อมาคือการทำพิธีกินเต่า ในกรณีที่ตระกูลที่รำผีนั้นนับถือผีเต่า หรือ“**เจียะอะรุดห์**” โดยได้ง หรือผู้ช่วยได้งและต้นผี เป็นผู้ทำการเช่นไหว้ แล้วจะเรียกลูกหลานในตระกูลผีทุกคนไปหาและตัดแบ่งเต่าที่ทำเป็นอาหารแจกให้ลูกหลานในตระกูลผีได้กินกันคนละเล็กน้อย โดยถ้วนทั่วถึงกันทุกคน โดยเชื่อว่าเป็นยารักษาโรคได้ ทำพิธีบริเวณในโรงรำผี

27. พิธีกรรมต่อมาคือการทำพิธี “**อะลอะเลียง**” และ “**พิธีชนไก่**” หรือ “**เจ้าจวน**” และ “**การคล้องช้าง**” หรือ “**สะแนกเงิน**” โดยได้ง หรือผู้ช่วยได้งเป็นผู้ทำการเช่นไหว้และทำการรำ เป็นการละเล่นที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชุมชนในอดีต ทำพิธีบริเวณลานด้านหน้าโรงรำผี

28. พิธีกรรมต่อมาอันเป็นพิธีกรรมสุดท้าย คือ พิธีรำสรุป หรือ “**อะเลาะห์**” (อะเลาะห์-ขอขมา) เพื่อขอขมาต่อเจ้าที่เจ้าทาง หรือเรียกว่า “**อะเลาะห์เปี้ยจุ**” ซึ่งอยู่ในเขต บริเวณสถานที่ตั้งโรงรำผีนั้น ให้ได้รับทราบและเพื่อขอขมาในสิ่งที่ได้เกิดผิดพลาดพลั้งไปหรือได้ล่วงเกิน เมื่อขณะทำพิธีรำผี โดยได้ง หรือผู้ช่วยได้งจะเป็นผู้ทำการเช่นไหว้และรำผี ซึ่งในขั้นตอนนั้นอันเป็นการสะท้อนถึงวิถีชีวิตช่วงสุดท้ายของชีวิตมนุษย์ก่อนสิ้นส่ดับขันธลัง โดยได้งและผู้ช่วยได้งจะทำการเก็บรวบรวมของทุกอย่าง ที่เหลือจากการเลี้ยงผีและของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม วางลงบนเรือกาบกล้วยที่วางอยู่บนถาดใบใหญ่ แล้วนำไปคว่ำถาดเททิ้งและใช้มีดสับทำลายของให้ใช้การไม่ได้ บริเวณลานด้านหน้าโรงรำผี อันเปรียบเสมือนได้กับร่างกายของมนุษย์เมื่อดับสลายลงแล้ว จิตวิญญาณก็หลุดลอยจากร่างไป เหมือนกับเรือลำน้อยที่ลอยลำออกไปจากปากฝั่ง ตามกระแสแห่งมหานทีที่จะพัดพาไป

29. เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมการรำผีแล้ว หลังจากนั้นไปก็เป็นการเก็บเครื่องผ้าผีและของใช้ผี นำไปเก็บไว้ยังเรือนหลังใหญ่ของต้นผี หรือบ้านผีที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ หรือเรือนหลังใหญ่ของต้นผีคนใหม่ที่ขอแยกผีไป ส่วนโรงรำผีก็ต้องรื้อหรือทำลายทิ้งให้เสร็จภายในเย็นวันนั้น

ห้ามมิให้ข้ามวันและห้ามมิให้นำไม้หรือวัสดุส่วนหนึ่งส่วนใดของโรงรำฝักกลับมาใช้งานใหม่
เนื่องจากถือว่าเป็นของอัปมงคลหรือเป็นของผี ซึ่งมนุษย์ไม่ควรไปยุ่งเกี่ยวหรือใช้ของผีเหล่านั้น

8. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ

ความเชื่อหรือค่านิยมที่เป็นพื้นฐานทางด้านจิตวิญญาณของชนชาวไทยเชื้อสายมอญ บ้านคงคาเหนือ เป็นผลสืบเนื่องมาจากลัทธิความเชื่อในการนับถือผีและได้ผสมผสานกับการได้รับ อิทธิพลของพุทธศาสนาเข้ามาประกอบกัน อันก่อให้เกิดเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางด้านของ จิตใจของผู้คนในสังคมกับสิ่งสูงสุด ตามความเชื่อของบรรพชนชาวมอญที่ได้สืบถือสืบต่อกันมา หรืออาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษชาวมอญได้สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน นั้น ได้ก่อให้เกิดความสงบสุขร่มเย็นในวิถีความเป็นอยู่และเกิดเป็นความปลอดภัยร่วมกันของผู้คน ในสังคมชุมชน ตลอดมาตั้งแต่ยุคสังคมดั้งเดิมจนถึงสังคมในปัจจุบัน ดังนั้น สังคมชาวมอญจึงได้ ยึดถือกันมาว่า ความเชื่อหรือค่านิยมในการนับถือผีบรรพบุรุษ สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วย เอื้ออำนวยให้สังคมชาวไทยเชื้อสายมอญบ้านคงคาเหนือ อยู่กันมาได้อย่างสงบสุข อันก่อให้เกิด ความเอื้อเพื่อเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบแห่งกระบวนการถ่ายทอด วัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ จำแนกออกได้เป็น 5 องค์ประกอบ คือ ผู้รู้หรือผู้ ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ ฐานความรู้หรือแหล่งเรียนรู้ องค์ความรู้ที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และวิธีการถ่ายทอด โดยมี รายละเอียดดังนี้คือ

1. **ผู้รู้หรือผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม** ในการนับถือผีบรรพบุรุษของ ชาวยุโรปเชื้อสายมอญบ้านคงคาเหนือ ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผลจากการศึกษา พบว่าสามารถจำแนกกลุ่มผู้รู้ หรือผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีให้แก่บุตร หลานในตระกูลผี หรือในการถ่ายทอดให้กับผู้ประกอบพิธีกรรม และยังรวมถึงการให้ความรู้กับ บุคคลภายนอกโดยทั่วไป ที่สนใจเข้ามาศึกษาค้นคว้าความรู้ โดยจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่มบุคคล ดังนี้คือ

1.1 **ต้นผี หรือ ผู้รู้ของครัวเรือน** คือ กลุ่มบุคคลซึ่งเป็นกลุ่มหลักในกระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ โดยในครั้งแรกกลุ่มบุคคลเหล่านี้ จะได้รับการสืบทอดตามหลักสายโลหิตมาจากบิดาของตนเองก่อน ต่อมาก็ทำหน้าที่ในการเป็นต้นผีและส่งผ่าน หน้าที่ของต้นผีจากตนเองไปยังบุตรชายคนโตหรือคนรองลงไป ตามลำดับชั้นในแต่ละตระกูลผี ในขณะที่ทำหน้าที่เป็นต้นผี หรือเป็นหัวหน้าครัวเรือนนั้น ก็จะมีหน้าที่สำคัญในการที่จะต้อง

ถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ ให้แก่บรรดาสมาชิกในตระกูลผีทุกคน ให้เกิดมีความรู้ความเข้าใจตามแนวทางแห่งความเชื่อถือและการปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์ข้อกำหนดของแต่ละตระกูลผีอันถูกต้องตรงกัน ดังนั้น เมื่อลูกชายคนโตได้เปลี่ยนสถานภาพมาเป็นต้นผี หรือในกรณีที่ครวเรือนในตระกูลผีที่ยังไม่ได้แยกผีไป หัวหน้าครวเรือนนั้น ก็ต้องรับบทบาทในการเป็นผู้นำของการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ โดยในเบื้องต้นพบว่าบุคคลเหล่านี้มีความรู้ยู่ชุดหนึ่ง ซึ่งได้รับมาจากการถ่ายทอดหรือการขัดเกลาทางสังคมในระดับของสถาบันครวเรือนจากบิดามารดา หรือผู้อาวุโสที่อยู่ในครวเรือนตั้งแต่เด็กจนเติบโต หรือที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากสถาบันในระดับสังคมชุมชน แต่ก็ยังไม่เพียงพอหรือไม่ลึกซึ้งเพียงพอในการที่จะเป็นต้นผี ดังนั้น จึงพบว่าต้นผีคนใหม่ หรือ ผู้ที่แยกครวเรือนไปตั้งใหม่นั้น จะต้องทำการเรียนรู้ถึงข้อกำหนดและกฎเกณฑ์ต่างๆ ของตระกูลผีตนเองให้ลึกซึ้งไปในรายละเอียด หรือเพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนเพิ่มเติมจากเดิมที่ตนเองมีความรู้ยู่ กับต้องเรียนรู้ในเรื่องของความเชื่อในการนับถือผี ตลอดจนสัญลักษณ์ของตระกูลผีและความรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดพิธีกรรม ตามวงรอบเวลาและวิถีชีวิตที่ตระกูลผีของตนเองได้กำหนดไว้ ตามที่ได้สืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณ หรือในกรณีที่บุตรหลานในตระกูลผีเกิดความไม่เข้าใจในเรื่องของความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติหรือเมื่อมีข้อสงสัยมาสอบถาม ผู้ที่เป็นต้นผีหรือผู้รู้ของครวเรือนก็ต้องเป็นผู้ที่ตอบคำถามเป็นลำดับแรก แต่ถ้าไม่รู้หรือมีข้อสงสัยก็จะต้องไปสอบถามผู้รู้ของชุมชนหรือไต่ถามลำดับ เพื่อได้นำความรู้มาถ่ายทอดให้ลูกหลานได้รู้สิ่งสำคัญประการต่อมาคือนอกจากการทำหน้าที่ในการเป็นผู้ที่จะต้องบอกเล่าสั่งสอนความรู้ให้กับคนในตระกูลผีทุกคนแล้ว ยังต้องทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำในการจัดทำพิธีกรรมต่างๆ ของครวเรือน พร้อมกับต้องฝึกหัดให้คนในครวเรือนและสมาชิกใหม่ของตระกูลผีกระทำตามได้อย่างถูกต้อง พร้อมกับได้เรียนรู้อย่างมีความเข้าใจถึงนัยแห่งความหมายที่แฝงอยู่ในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมอีกด้วย

1.2 ไต้ง หรือ คนทรง และผู้นำด้านจิตวิญญาณสูงสุดของชุมชน เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญของการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ ทั้งระดับครวเรือนระดับสังคมของชุมชนและระหว่างต่างสังคม โดยไต้งจะมีบทบาทหลักที่สำคัญ ในสังคมชาวไทยเชื้อสายรามัญบ้านคงคาเหนือในการทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ในการนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ ให้เกิดขึ้นกับต้นผี บุตรหลานในตระกูลผี และรวมถึงบุคคลทั่วไปที่สนใจศึกษาเรียนรู้ ด้วยเหตุที่สำคัญสามารถสรุปได้ 4 ประการคือ เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เป็นผู้นำในการจัดเลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน และเป็นผู้นำในการจัดพิธีกรรมการรำผี โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประการแรก ไต้ง หรือ คนทรง และผู้นำด้านจิตวิญญาณสูงสุดของชุมชน ในสังคมชาวไทยเชื้อสายรามัญ เป็นบุคคลผู้ที่มีความสำคัญที่ผู้คนในสังคมของหมู่บ้านจะให้ความสำคัญเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เนื่องจากถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญในเรื่องผีและพิธีกรรมสูงสุดของชุมชน ดังนั้น คนในชุมชนทั้งหมดที่นับถือผีบรรพบุรุษ หรือคนที่สนใจในองค์ความรู้เรื่องบรรพบุรุษ เมื่อเกิดความไม่กระจ่างหรือไม่เข้าใจขึ้นมาในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับการนับถือผีหรือมีความสนใจใคร่ที่อยากจะเรียนรู้ ก็จะพากันไปสอบถามถึงประเด็นแง่มุมของความรู้ ความคิดเห็น หรือขอรับคำอธิบายจากไต้ง เช่น ในกรณีที่ไต้งจะเป็นผู้ให้คำปรึกษาในเรื่องทั่วไปของผีบรรพบุรุษให้กับต้นผีหรือบรรดาสมาชิกในตระกูลผี ซึ่งจะเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำอันสืบเนื่องจากการเมื่อได้มีการถ่ายโอนสถานะของต้นผีเดิมให้กับต้นผีคนใหม่หรือมีสมาชิกรุ่นใหม่ในตระกูลผีที่เกิดขึ้นมาใหม่ในภายหลัง ซึ่งจะมีอยู่เป็นระยะๆ ไปเนื่องจากการสิ้นไปของต้นผีหรือคนในครัวเรือน โดยคำอธิบายที่แจ่มชัดของไต้งจะถือว่าเป็นข้อมูลที่สุดท้าย เนื่องจากชุมชนถือว่าไต้งเป็นผู้รู้สูงสุดของชุมชน

ประการที่สอง บทบาทที่สำคัญของไต้งในชุมชน คือ การที่ไต้งไปทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมให้กับต้นผีในการจัดเลี้ยงผีบรรพบุรุษให้แก่ครัวเรือนต่างๆ ตามประเพณีในวาระปีละครั้งหรือสามปีต่อครั้ง โดยในการจัดเลี้ยงผีบรรพบุรุษของแต่ละครัวเรือนนั้น จะต้องมีขั้นตอนของการจัดเตรียมของเครื่องเซ่นไหว้ ตามที่โบราณได้กำหนดไว้อย่างครบถ้วน โดยจะมีรายละเอียดเพิ่มเติมปลีกย่อยแตกต่างกันไปในแต่ละตระกูลผี ซึ่งในขั้นต่อมาคือวิธีการจัดเลี้ยงผีซึ่งจะต้องมีการทำพิธีกล่าวคำเชิญเป็นภาษามอญ และมีรูปแบบวิธีการเซ่นไหว้ที่กำหนดไว้เฉพาะในการเชิญผีบรรพบุรุษหรือผีบริวารที่มาอาศัยกินของเซ่นไหว้ กับขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญคือไต้งหรือคนทรงจะทำการประทับทรงให้ผีบรรพบุรุษ มาเข้าประทับทรงยังร่างของไต้งหรือคนทรง เพื่อที่ผีบรรพบุรุษจะได้มาพูดคุยกับบุตรหลาน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นช่วงแห่งการสื่อสารระหว่างผีกับคน ดังนั้นครัวเรือนใดก็ตามที่ต้องการจะติดต่อสื่อสารกับวิญญาณของบรรพชน ก็จะต้องอาศัยไต้งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงในการเข้าถึงกันของทั้งสองฝ่าย ซึ่งจะเห็นได้ว่าไต้งจะทำหน้าที่เป็นทั้งผู้นำในการจัดพิธีกรรม และทำหน้าที่ในการติดต่อสื่อสารทางด้านจิตวิญญาณให้กับคนในครัวเรือนนั้น โดยในการประทับทรงนี้คนในครัวเรือนไม่สามารถที่จะกระทำได้ อันเนื่องจากต้องอาศัยพลังอำนาจหรือเป็นความสามารถพิเศษในตัวของไต้งเอง ซึ่งในการเป็นผู้นำพิธีกรรมในการจัดเตรียมตั้งแต่ต้นจนถึงขั้นตอนท้ายสุดนี้ ไต้งจะเป็นผู้ที่คอยบอกกล่าวให้รู้ สอนให้ทำ ทำการชี้แนะหรือให้คำอธิบาย แก่บรรดาผู้ที่มาร่วมการเลี้ยงผีในครั้งนั้นๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจ ลูกหลานผู้ใดที่ยังไม่เข้าใจก็สามารถสอบถามได้ อาศัยประกอบกับการที่บุตรหลานในตระกูลผีได้สังเกตถึงรายละเอียดของแต่ละขั้นตอน การจดจำของลูกหลานผู้ที่มีความสนใจ ก็จะช่วยก่อให้เกิด

เป็นประสบการณ์ตรง ในกระบวนการถ่ายทอดที่เป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ อันไม่ใช่การสอนในลักษณะของการเรียนการสอนในห้องเรียนโดยตรง

ประการที่สาม ได้จะเป็นผู้นำในการจัดเลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน โดยจะมีการจัดเลี้ยงตามประเพณีปีละหนึ่งครั้งตลอดมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน โดยจัดเลี้ยงในช่วงเดือนหกของทุกปีซึ่งเป็นการแสดงถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวิญญาณในระดับสูงสุดของชุมชน ให้มาช่วยปกป้องคุ้มครองหมู่บ้านและลูกหลานให้ปลอดภัยจากภัยพิบัติทั้งปวง พร้อมทั้งขอให้วยพรให้ลูกหลานในหมู่บ้านได้อยู่ดีมีความสุข โดยการเลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน ก็มีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมตามที่ได้กระทำสืบต่อกันมา ซึ่งก็คล้ายคลึงกับการจัดเลี้ยงผีบรรพบุรุษในครัวเรือน โดยในขั้นตอนสุดท้ายก็คือการเข้าประทับทรงของผีเพื่อมาบอกกล่าวพูดคุย หรือเรียกได้ว่าเป็นการสื่อสารระหว่างผีกับบุตรหลานทุกคนของหมู่บ้าน ดังนั้น ในการสื่อสารกับวิญญาณของบรรพชนของหมู่บ้าน ก็จะต้องอาศัยได้เป็นสื่อกลาง ในการสื่อสารถึงกันของทั้งสองฝ่ายเช่นกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าได้เป็นทั้งผู้นำในการจัดพิธีกรรมและเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการติดต่อสื่อสารด้านจิตวิญญาณให้กับผู้คนในสังคมระดับย่อยคือตั้งแต่ระดับครัวเรือนและในระดับใหญ่ขึ้นมาก็คือระดับสังคมของชุมชน ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมของหมู่บ้านทุกครั้ง ก็จะมีผู้ช่วยหรือคนที่สนใจมาช่วยในการดำเนินพิธีกรรม ทั้งในวันเตรียมการและในวันทำพิธี โดยได้ก็จะสอนการจัดพิธีกรรมให้แก่ผู้ช่วยได้กับผู้ที่มาช่วยงาน อันเป็นการเตรียมการหรือการฝึกบุคลากรเบื้องต้นในการรองรับอนาคต ซึ่งถือได้ว่าเป็นการถ่ายทอดและการเรียนรู้ของผู้คนในชุมชนโดยตรง ในการประกอบพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษระดับชุมชน โดยความเชื่อของชุมชนเชื่อว่าทุกคนที่อยู่ในหมู่บ้านนั้นเป็นลูกหลานของผีประจำหมู่บ้านทั้งหมด รวมถึงคนต่างเชื้อชาติที่เข้ามาอยู่อาศัยในเขตบริเวณของหมู่บ้านด้วย

ประการสุดท้าย ได้เป็นผู้นำในการจัดพิธีกรรมการรำผีของแต่ละครัวเรือนที่มีเหตุต่างๆ ให้ต้องทำพิธีรำผี ซึ่งถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดในกิจกรรมย่อยทั้งหมดของการนับถือผีบรรพบุรุษ เนื่องจากต้องระดมและใช้ทรัพยากรทั้งคน ทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์เป็นจำนวนมาก และประกอบกับพิธีกรรมการรำผีนี้มีขั้นตอนที่ซับซ้อนและรายละเอียดมากมาย ตลอดจนเกี่ยวข้องกับสื่อสารระหว่างผีกับมนุษย์ ซึ่งต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะหรือเรียกได้ว่าเป็นความสามารถพิเศษส่วนบุคคล เนื่องจากถ้าเกิดความผิดพลาดขึ้นมา ก็อาจก่อให้เกิดเหตุร้ายแรงขึ้นตามมาได้ เช่น ในชุมชนเคยประสบเหตุว่า การจัดพิธีรำผีในสถานที่กลางของหมู่บ้าน มีหลายครั้งซึ่งมีสรรพวิญญาณที่ไม่ดีและไม่เกี่ยวข้องกับตระกูลผี ได้เข้ามารบกวนจนทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดการเจ็บป่วยขึ้นมาในภายหลังการรำผี โดยผู้เข้าร่วมรำผีได้เกิดการเจ็บป่วยทางจิตขึ้นต่อเนื่องเป็นเวลานาน และต้องเข้ารับการรักษาในทางพื้นบ้านจากได้หรือผู้ที่มิวิชาจน

หายจากอาการเจ็บป่วย ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าได้เป็นบุคคลผู้ที่มีความสำคัญในการขับเคลื่อนและถ่ายทอดวัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ให้คงอยู่คู่ไปกับสังคมของชาวไทยเชื้อสายรามัญ

2. ผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ ในกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมนั้นนอกจากผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดแล้ว ก็ยังจะต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดจึงจะกล่าวได้ว่าครบกระบวนการ ส่วนรูปแบบและวิธีการถ่ายทอดจะเป็นเช่นไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมและประกอบด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ดังนั้น ผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชุมชนบ้านคงคาเหนือ คือชาวไทยเชื้อสายรามัญบ้านคงคาเหนือทุกคนที่เกิดมาเป็นลูกหลานในตระกูลผีทุกตระกูล โดยเมื่อเกิดมาแล้วก็จะมีสถานภาพและติดตามมาด้วยบทบาทหน้าที่ ในการที่จะต้องรับการถ่ายทอดความเชื่อกับความรู้ในการนับถือผีบรรพบุรุษจากต้นผี หัวหน้าครัวเรือน หรือผู้รู้ของชุมชน และรวมทั้งผู้รู้ที่อยู่ภายนอกชุมชน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และจากสำรวจครัวเรือนชาวไทยเชื้อสายรามัญบ้านคงคาเหนือทั้งหมดระหว่างวันที่ 9-16 เมษายน 2552 พบว่าสามารถจำแนกผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ ออกได้ 3 กลุ่มคือ

2.1 ผู้รับการถ่ายทอดที่อยู่ในครัวเรือน ได้แก่ต้นผีคนใหม่ คือผู้ที่เกิดมาเป็นบุตรชายคนหัวปีของต้นผีซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการรับการสืบทอดผีโดยตรง และไม่สามารถที่จะปฏิเสธความรับผิดชอบได้หรือจะไม่รับการเป็นต้นผีไม่ได้ ตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายมอญที่ได้เชื่อถือสืบทอดกันมาว่าถ้าไม่เคารพหรือไม่รับการสืบทอดผี ก็จะถือว่าผู้นั้นผิดผี จะบังเกิดเหตุร้ายหรือเกิดการเจ็บป่วยขึ้นแก่ผู้ที่ผิดผี หรืออาจเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นแก่คนในตระกูลผีคนใดคนหนึ่งก็ได้ คือหมายความว่าเมื่อเกิดมีผู้ที่ทำผิดผีหรือละเมิดผีบรรพบุรุษ ในบางครั้งก็อาจจะไม่เกิดเหตุไม่ดีขึ้นผู้ที่กระทำผิดก็ได้ แต่ผีบรรพบุรุษอาจจะไปลงโทษเอากับลูกหลานคนใดคนหนึ่งในตระกูลผีผู้นั้นก็ได้ ซึ่งพบเห็นได้บ่อยครั้งมากในชุมชน จนเกิดการโต้แย้งของบรรดาลูกหลานในตระกูลผีบ่อยครั้ง เมื่อมีการติดต่อกับผีบรรพบุรุษจะมีการประทับทรงในการจัดเลี้ยงผีหรือพิธีว่าผีว่าเป็นการลงโทษที่ไม่ถูกต้องเนื่องจากควรจะเป็นไปตามหลักที่ว่า ผู้ใดกระทำผู้นั้นต้องเป็นผู้รับผลแห่งการกระทำนั้น แต่ในประเด็นนี้ก็ยังไม่มีข้อหักล้างโดยถือว่าเป็นกฎเกณฑ์โบราณตามความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ได้กำหนดไว้ นอกเหนือจากต้นผีแล้วบุคคลที่อยู่ในครัวเรือนนั้นทุกคนก็จะเป็นผู้ที่ต้องรับรู้หรือต้องรับการถ่ายทอดในเรื่องราวของข้อกำหนด องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องและการปฏิบัติตามพิธีกรรมของตระกูลผีที่ได้กำหนดไว้ตามที่สืบทอดกันมา

2.2 ผู้รับการถ่ายทอดซึ่งเป็นเครือญาติในตระกูลผีซึ่งอยู่นอกครัวเรือนของ

ต้นผี คือกลุ่มเครือญาติที่ยังไม่ได้ทำการแยกผีออกไป ได้แก่ ครัวเรือนของน้องชายต้นผีทุกคน กับ ครัวเรือนของน้องชายต้นผีคนเดิมทุกคน อาทิเช่น ในกรณีที่เมื่อต้นผีตายลง ลูกชายคนหัวปีก็ต้องขึ้นรับตำแหน่งเป็นต้นผีสืบต่อ ทำหน้าที่ปกครองดูแลสมาชิกของตระกูลผีให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของตระกูลผีสืบต่อไป แต่ในช่วงขณะที่รับหน้าที่นั้น น้องชายของตนเองที่แยกครอบครัวไปแล้ว และน้องชายของพ่อทุกคนโดยรวมถึงสมาชิกในครอบครัวทุกคนซึ่งแยกครอบครัวไปแล้วเช่นกันแต่ยังไม่ได้ทำการแยกผีออกไป ก็ยังถือว่าอยู่ในตระกูลผีเดิม เช่นเดียวกับน้องสาวพ่อที่ยังไม่ได้แต่งงานก็ยังมีฐานะอยู่ในสายตระกูลผีเดิมเช่นเดียวกัน ต่อเมื่อน้องสาวของตนเองและน้องสาวพ่อแต่งงานแล้วจึงขาดไปจากตระกูลผี ดังนั้นในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือนี้ ต้นผีจะต้องทำการสั่งสอนถ่ายทอดให้ความรู้ในเรื่องราวกับนับถือผีบรรพบุรุษของตระกูลผีตนเอง กับ การที่จะต้องควบคุมให้สมาชิกดำเนินวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ และโดยในทางกลับกันผู้ที่ เป็นสมาชิกในตระกูลผีทุกคน ก็จะต้องมีหน้าที่ในการที่จะต้องเรียนรู้ และรับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากต้นผีเช่นกัน เพื่อที่จะได้นำมาปฏิบัติในครัวเรือนของตนเองให้ถูกต้อง และสอดคล้องกับ ครัวเรือนอื่นในตระกูลผีเดียวกัน

2.3 ผู้รับการถ่ายทอดซึ่งเป็นบุคคลนอกตระกูลผีที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์เป็น

วงศ์ญาติ ในตระกูลผีเมื่อภายหลัง คือกลุ่มบุคคลที่มีชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น จีน ไทย ลาว ฯลฯ ที่ ได้มาแต่งงานกับสามีที่เป็นชาวไทยเชื้อสายรามัญ ซึ่งเมื่อแต่งงานแล้วผู้ที่เป็นสะใภ้ในตระกูลผีนั้น ก็จะต้องหันมานับถือผีบรรพบุรุษของตระกูลเช่นเดียวกับสามี โดยจะต้องรับการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติ จากสามี หรือจากคนในตระกูลผีหรือต้นผี เช่นเดียวกับบุตร หลานในตระกูลผีที่เกิดมาใหม่เหมือนกัน ผู้ที่เป็นสะใภ้ของชาวไทยเชื้อสายรามัญในบ้านคงคา เหนือ มีทั้งชนชาติ จีน ลาว ไทย ฯลฯ ซึ่งกลุ่มสะใภ้เหล่านี้จะมีความสำคัญเป็นอย่างมากและจะ เป็นเสาหลักให้กับตระกูลนั้น เนื่องจากจะเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดทายาทรุ่นใหม่ของตระกูลผีนั้น และ ต่อมาเมื่อสามีได้มีการเลื่อนสถานะทางสังคมของตนเองในครัวเรือนและในระดับตระกูลผีขึ้นมา เช่น เมื่อพ่อสามีซึ่งเป็นต้นผีได้ถึงแก่กรรมลง และสามีตนเองซึ่งเป็นบุตรชายคนโตของตระกูลผี ดังนั้น สามีก็ต้องรับช่วงการเป็นต้นผีขึ้นมาเป็นต้นผีคนใหม่แทนพ่อซึ่งเป็นต้นผีคนเดิม ทำหน้าที่ใน การที่จะต้องปกครองดูแลคนในตระกูลผีทั้งหมด ดังนั้น ผู้ที่เป็นสะใภ้ซึ่งในตอนแรกเมื่อเข้ามาเป็น สะใภ้ใหม่ จากการศึกษาพบว่าก็ยังไม่ได้ขวนขวายหาความรู้ในเรื่องผีบรรพบุรุษ เรื่องของความ เชื่อและการประกอบพิธีกรรมมากนัก เพราะยังมีพ่อและแม่สามีเป็นผู้นำในการดำเนินกิจกรรม ต่างๆ ทั้งในระดับครัวเรือนและในระดับตระกูลผี ภายหลังเมื่อสามีได้เป็นผู้นำของตระกูลผีแล้ว ผู้ที่ เป็นภรรยาหรือสะใภ้ใหม่จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมให้มากขึ้น ตลอดจน

ต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนทุกขั้นตอน เพื่อให้มีความพร้อมในการที่จะต้องช่วยสามีหรือต้นฝืนในการอธิบายให้แก่บุตรธิดาของตนเอง และเครือข่ายในตระกูลผีทั้งหมดที่มาสอบถามและทั้งต้องช่วยกำกับการปฏิบัติของครัวเรือนอื่นๆ ที่อยู่ในตระกูลให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของตระกูลผีสามี รวมถึงการเป็นศูนย์กลางของตระกูลผีด้วย ด้วยเหตุดังนี้ จึงทำให้ผู้ที่เป็สาระสำคัญของครัวเรือนชาวไทยเชื้อสายรามัญบ้านคงคาเหนือที่มีเชื้อชาติอื่นที่มีเชื้อสายของมอญ จะเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในเรื่องพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษเป็นอย่างดี เนื่องจากครั้งแรกที่ต้องช่วยพ่อและแม่สามีในฐานะลูกมือหรือผู้ช่วยในการปกครองและประกอบพิธีกรรม ต่อมาเมื่อสามีได้เป็นต้นฝืนหรือสามีได้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนหลังนั้น ผู้ที่เป็นสาระก็จะต้องเป็นแรงงานหลักในการกำหนดงานและการใช้จ่ายต่างๆ ของครัวเรือนและตระกูลผีทุกครั้ง เช่นในการจัดเลี้ยงผี การรำผี และในการจัดพิธีกรรมต่างๆ ให้เป็นไปตามหลักของพิธีการและพิธีกรรมที่กำหนดไว้ให้เกิดความเรียบร้อย ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ หัวหน้าครัวเรือนและต้นฝืน ทำให้ทราบได้ว่า ผู้ที่มีฐานะเป็นสาระสำคัญของครัวเรือนชาวไทยเชื้อสายรามัญซึ่งเป็นคนเชื้อชาติอื่น ซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษในภายหลัง มีเป็นจำนวนมากที่มีความสนใจในการเรียนรู้และมีความรอบรู้ในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ มากกว่าคนซึ่งเป็นทายาทในตระกูลผีที่มีเชื้อสายรามัญโดยตรง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีความรอบรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในองค์ความรู้เรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษได้ครบถ้วน ไม่เฉพาะจำเป็นต้องเป็นเพียงแต่คนที่มีเชื้อสายรามัญเท่านั้น ชนชาติอื่นที่เข้ามาร่วมอยู่ในตระกูลผีในภายหลังก็สามารถที่จะเป็นผู้รับการถ่ายทอดที่ดีได้

2.4 ผู้รับการถ่ายทอดซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมรุ่นใหม่ของชุมชน ซึ่ง ได้แก่ ไต้ง หรือ คนทรง ซึ่งเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณสูงสุดของชุมชน เมื่อผู้อาวุโสเหล่านี้มีอายุมากขึ้นหรือแก่เฒ่าจนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ก็จะมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องผีและการประกอบพิธีกรรมให้แก่ไต้งรุ่นใหม่สืบต่อไป เพื่อให้เกิดการสืบสานในองค์ความรู้และเพื่อให้ผู้ที่ดำเนินพิธีกรรมให้แก่ชุมชนแทนตนเองได้ ดังนั้น ผู้ที่จะเป็นไต้งรุ่นใหม่ขึ้นมาสืบแทนไต้งคนเดิมได้ ก็ย่อมที่จะต้องได้รับการคัดเลือกจากไต้งคนเดิมและต้องรับการถ่ายทอดความรู้จากไต้ง จนมีความรอบรู้เชี่ยวชาญจึงจะทำหน้าที่ได้ ซึ่งโดยส่วนมากจะเป็นญาติพี่น้องกัน หรือเป็นคนในชุมชนเดียวกันกับไต้งคนเดิม กับการที่ได้ผ่านการฝึกหัดมาจากไต้งคนเดิมจนมีความชำนาญ ตลอดจนต้องมีความประพฤติและปุมประวัติเป็นที่ยอมรับของสังคมว่า เป็นคนดีไม่มีประวัติต่างพร้อย

นางสมจิตร หลวงพันเทา (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2552) กล่าวว่า การสืบทอดวิชาไต้งต่อจากตนนั้น ก่อนอื่นตนเองจะต้องพิจารณาถึงคุณสมบัติของผู้รับการถ่ายทอดก่อนว่า จะต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดี มีศีลธรรม ไม่มีประวัติต่างพร้อย และมีความตั้งใจจริงที่จะเป็น

โต้ง ซึ่งในปัจจุบันก็มีผู้ที่เข้ามาฝึกหัดเป็นผู้ช่วยโต้งอยู่หลายคน ซึ่งตนเองก็สอนวิชาให้อย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะโต้งที่จะมาทำหน้าที่แทนตนในหมู่บ้านของตนเองนั้น ยังคงต้องรอการพิจารณาอีกสักระยะหนึ่งก่อนถึงความแม่นยำของผู้ช่วยโต้งที่ฝึกหัดอยู่ทั้งหมด ก่อนที่จะตัดสินใจถ่ายโอนวิชาและยกตำแหน่งให้กับผู้ที่ตนเห็นสมควร ส่วนโต้งรุ่นใหม่ที่อยู่ต่างหมู่บ้านต่างตำบลนั้น ตนก็จะสอนให้หมดทุกวิชาอย่างละเอียด ด้วยต้องการให้การประกอบพิธีกรรมนั้น มีความถูกต้อง สมบูรณ์และเข้าใจได้ถึงแก่นในของความรู้ โดยมีได้ปิดบัง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์รักษาวิชาโต้งเอาไว้ให้สืบทอดต่อไป

3. **ฐานความรู้หรือแหล่งเรียนรู้** ในส่วนหนึ่งของกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ จะต้องพิจารณาถึงฐานความรู้ว่าอยู่ที่ใดในสังคมชุมชนนั้น แหล่งที่เป็นฐานแห่งการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้คนในสังคมชาวไทยเชื้อสายมอญ หรือชนชาติอื่นที่มามีปฏิสัมพันธ์ในภายหลัง รวมถึงคนภายนอกที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ ที่จะสามารถเข้าไปเรียนรู้หรือรับการถ่ายทอดได้นั้น พบว่าสามารถจำแนกแหล่งเรียนรู้ในการถ่ายทอดการนับถือผีบรรพบุรุษในระดับสถาบันของโครงสร้างสังคมออกได้ดังนี้คือ

3.1 **ฐานความรู้ในสถาบันครัวเรือน** ซึ่งเป็นสถาบันหลักของสังคมซึ่งเป็นหน่วยเล็กที่สุดและมีความสำคัญในกระบวนการถ่ายทอดเป็นอย่างสูง ที่สมาชิกใหม่ในสังคมจะต้องเริ่มการเรียนรู้หรือการขัดเกลาทางสังคมจากบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดตัว เช่น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ที่อยู่ในครัวเรือนซึ่งได้ช่วยกันส่งสอนขัดเกลาสมาชิกใหม่ในครัวเรือนให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องผีบรรพบุรุษ โดยครัวเรือนชาวไทยเชื้อสายรามัญคาดหวังว่าเมื่อสมาชิกใหม่ในตระกูลผีของครัวเรือนนั้นเติบโตขึ้น ก็จะได้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์วิถีแห่งวัฒนธรรมของชาวมอญในการนับถือผี ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า ครัวเรือน คือสถาบันแห่งแรกของชาวไทยเชื้อสายรามัญซึ่งเมื่อเกิดมาในสายตระกูลผีมอญแล้วก็จะได้รับสถานภาพติดตัวมาตั้งแต่แรกเกิดว่าเป็นคนไทยเชื้อสายมอญหรือรามัญ และต้องเคารพนับถือผีบรรพบุรุษเป็นหลัก โดยจะต้องยอมรับและปฏิบัติตามข้อกำหนดบรรทัดฐานทางสังคมของชุมชนชาวมอญบ้านคงคาเหนือและข้อกำหนดเฉพาะของตระกูลตนเอง ตั้งแต่แรกเริ่มชีวิตใหม่ตั้งแต่เกิดมา เช่น พิธีกรรมการโกนผมไฟของเด็กชาวมอญ ที่จะต้องทำพิธีชะบะห์หรือจ่อหิโป เนื่องจากผีมอญบางตระกูลรักเส้นผมมากจะโกนผมไฟโดยไม่กระทำพิธีให้ถูกต้องไม่ได้ ดังนั้นการที่จะโกนผมครั้งแรกได้นั้นก็ต้องประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้อง มิฉะนั้นจะเกิดการผิผีและเกิดเป็นอัมปลงคลแก่เด็กขึ้นได้ ต่อมาเมื่อเติบโตขึ้นเด็กรับรู้ความได้แล้วพ่อแม่ ญาติในครัวเรือนก็จะส่งสอนถึงกฎข้อห้าม บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของตระกูลผีให้ได้รับรู้เอาไว้ บอกเล่าส่งสอนถึงความเชื่อกับแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องสอดคล้องกับ

การเข้าถึงบรรพชนที่ได้ล่วงลับไปแล้วเพื่อให้ท่านเกิดความพึงพอใจและเป็นการแสดงความกตัญญูตเวที ทำการขัดเกลาพฤติกรรมและแก้ไขเมื่อบุตรหลานเกิดการกระทำผิดขึ้นมา ซึ่งจะเห็นได้ว่าสถาบันครัวเรือนซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด เป็นแหล่งเรียนรู้ในเบื้องต้นในการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งมาพร้อมกับสถานภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งในปัจจุบันนี้พบว่าหลายครัวเรือนประสบปัญหาในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องผีบรรพบุรุษให้แก่บุตรหลานเป็นอย่างมาก เนื่องจากปัญหาหลักที่พบได้จากศึกษาครั้งนี้ซึ่งผ่านการสะท้อนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญว่า ต้นผีหรือหัวหน้าครัวเรือน นั้นมีความรู้ในเรื่องผีบรรพบุรุษในลักษณะไม่ลึกซึ้ง และพบว่าไม่สามารถอธิบายถึงนัยแห่งความหมายในเชิงลึกของกฎเกณฑ์ ขั้นตอนการทำพิธีกรรมได้อย่างชัดเจน โดยที่ต้นผีส่วนมากมีความคิดที่ว่า ไม่ต้องกังวลหรือศึกษาเรื่องผีมากนัก เมื่อมีสิ่งใดที่ไม่รู้จักค่อยไปถามเขากับโต้ง ดังนั้นเมื่อบุตรหลานสอบถามลงลึกในรายละเอียดก็ไม่สามารถตอบได้ จึงทำให้ลูกหลานในลำดับรุ่นหลังถัดมาไม่มีความรู้เชิงลึกในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ ผลกระทบที่ตามมาคือบุตรหลานเกิดความไม่เชื่อถือในเรื่องการนับถือผี ส่งผลต่อความเชื่อมั่นศรัทธาเป็นอย่างมาก และเหตุปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือในสภาพขณะปัจจุบันของความสัมพันธ์ระหว่างต้นผี หรือหัวหน้าครัวเรือนกับบุตรหลานที่อยู่ในครัวเรือนนั้น ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ก้าวไปสู่สังคมที่ทันสมัยที่ทำให้ขาดการต่อเนื่องในการดำรงวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันในครัวเรือน เหมือนเช่นในอดีต ที่ทำให้เด็กได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามวงจรแห่งวิถีวัฒนธรรม เช่น ในกรณีที่เด็กต้องเดินทางไปศึกษาต่อในสถานศึกษาที่ไกลออกไปจากชุมชน หรือเมื่อโตขึ้นก็ไปศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ เมื่อสำเร็จการศึกษาก็เข้าทำงานได้และไปทำงานอยู่ในที่อื่น ซึ่งในชุมชนพบว่าทำให้เด็กไม่มีช่วงเวลาที่อยู่กับครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง อันส่งผลให้การถ่ายทอดและการเรียนรู้ถูกข้ามขั้นตอนของกระบวนการ ขาดโอกาสในการพบเห็นของจริง หรือขาดความถี่ในจำนวนครั้งที่เกื้อให้เกิดการซึมซับและความเข้าใจมากขึ้น ถึงแม้จะพบว่าครัวเรือนจะประสบกับปัญหาหรือมีข้อจำกัดอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตามสถาบันครัวเรือนก็ยังเป็นสถาบันหลักของชุมชนบ้านคงคาเหนือ ในการทำหน้าที่ในการเป็นฐานความรู้ให้แก่สมาชิกใหม่ในสังคม

3.2 ฐานความรู้ในการถ่ายทอดในระดับชุมชน นอกจากสถาบันครัวเรือนแล้ว ในชุมชนบ้านคงคาเหนือยังมีสถาบันทางสังคมอื่นๆ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้และให้เกื้อให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษแก่ชุมชน ดังนี้คือ

3.2.1 กลุ่มผู้รู้ที่อยู่ในครัวเรือนหรือผู้ที่เป็นผู้รู้หลักที่เชี่ยวชาญของชุมชน ได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งความรู้ให้กับสังคมชาวมอญในการถ่ายทอด ไม่เพียงแต่เป็นฐานในการให้ความรู้หรือเป็นแหล่งเรียนรู้แก่บุตรหลานในครัวเรือนของตนเองเท่านั้น แต่ผู้รู้เหล่านี้ในบางครั้งยังได้ทำหน้าที่ในการเป็นฐานความรู้ให้กับครัวเรือนข้างเคียงอีกด้วย เช่น ในการอธิบายแนะนำถึง

องค์ความรู้หลักโดยทั่วไปของข้อกำหนดในการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ ยกเว้นเพียงแต่ในส่วนที่เป็นรายละเอียดซึ่งได้กำหนดไว้เป็นการเฉพาะแต่ละสายตระกูลหรือสัญลักษณ์ผี ตลอดจนการเป็นฐานในการถ่ายทอดการเรียนรู้ให้กับตระกูลผีที่มีสัญลักษณ์ผีในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งก็จะมีแนวปฏิบัติและความเชื่อที่เหมือนกัน เช่น ผู้ที่นับถือผีที่มีสัญลักษณ์ตระกูลผีเป็นผีเต่า ก็จะมีวิธีการแห่งความเชื่อและการปฏิบัติที่เหมือนกัน ซึ่งอาจจะสอบถามกันได้ ในการเป็นฐานความรู้ให้กับครัวเรือนอื่นข้างเคียงนี้ อันอาจมีสาเหตุเนื่องจาก การที่ต้นผีหรือลูกหลานบางครัวเรือนที่อาจหลงลืมไปในชั้นตอนต่างๆ เพราะไม่ได้จดบันทึกเอาไว้ ซึ่งก็จะมาทำการปรึกษาทบทวนกันได้ เนื่องจากมีกฎเกณฑ์ที่เหมือนกัน ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

นางมณฑา อินทรบุตร(สัมภาษณ์,16 เมษายน 2552) ได้กล่าวว่า บิดาของตนเป็นคนบ้านวัดไทร ได้เรียนภาษามอญและวิชาที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมของชาวมอญตั้งแต่เกิดจนตาย จากครูอาจารย์ที่บ้านเกิดจนมีความเชี่ยวชาญ ต่อมาเมื่อแต่งงานแล้วจึงได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านคงคาเหนือและได้ประกอบพิธีกรรมให้แก่คนในชุมชน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการนับถือผีบรรพบุรุษโดยได้ให้คำปรึกษาในเรื่องการประกอบพิธีกรรมให้กับทุกคนในหมู่บ้านที่มาขอความรู้หรือคำแนะนำ เช่น พิธีโกนผมไฟ การจัดเลี้ยงผี การสร้างบ้าน การทำพิธีกรรมงานศพ ฯลฯ โดยบิดามีความเชื่อตามที่ครูอาจารย์ผู้ถ่ายทอดวิชามาให้ว่า ผู้ที่มีปัญญานั้น ควรใช้ความรู้และปัญญาที่มีอยู่ช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุขและช่วยคลายทุกข์ให้กับผู้ที่เดือดร้อน ซึ่งจะเป็นการสร้างบุญกุศลให้แก่ตนเองและญาติพี่น้อง บิดาของตนเองจึงได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้คนในชุมชนในงานพิธีกรรมต่างๆ โดยตลอดมาจนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย และก่อนที่จะถึงแก่กรรมก็ได้ถ่ายทอดกับสอนวิชาพื้นฐานทั่วไป ให้กับคนในชุมชนและผู้ที่มาขอศึกษาซึ่งมาจากต่างหมู่บ้านจำนวนหลายคน แต่ท้ายสุดเมื่อคัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมแล้วก็ตกลงใจถ่ายทอดวิชาเฉพาะให้กับคนในชุมชน เนื่องจากเป็นผู้ที่อ่านและพูดภาษามอญได้เป็นอย่างดี กับข้อพิจารณาที่สำคัญที่สุดคือต้องเป็นคนดี มีความประพฤติอยู่ในศีลในธรรม โดยในส่วนของตำราหนังสือคัมภีร์ไบเบิล ในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิชา ก็ได้นำไปถวายให้วัดเก็บรักษาไว้เพื่อเป็นสมบัติความรู้ส่วนกลาง บิดาได้กล่าวกับตนว่าถ้าหากหาบุคคลที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมไม่ได้ตามที่กล่าวมา ก็จะไม่ถ่ายทอดวิชาให้ใคร ส่วนตำราที่เก็บรักษาไว้ก็จะนำไปถวายวัดทั้งหมด เพราะว่าถ้าหากคนไม่ดีได้รับวิชาไปและนำไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องก็จะทำให้เกิดความเสื่อมเสียและเป็นบาปกรรมแก่ตนเองและครูอาจารย์

3.2.2 โรงเรียน ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนในสมัยอดีตของชุมชนนั้น บุคคลลากรที่เป็นองค์ปัจจัยหลักของโรงเรียนที่ได้รับการบรรจุแต่งตั้งเป็นครูนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชน ซึ่งมีสถานสภาพทางเชื้อชาติเป็นชาวไทยเชื้อสายรามัญ ดังนั้น เด็กนักเรียนที่เข้ารับ

การศึกษานอกจากจะมีสถานะเป็นเด็กนักเรียนแล้ว อีกสถานะหนึ่งคือเป็นลูกหลานเครือญาติในชุมชนของหมู่บ้าน ซึ่งในการเรียนการสอนก็สามารถสอดแทรกความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวและบรรทัดฐานทางสังคมในเรื่องของความเชื่อและการนับถือผีบรรพบุรุษให้แก่เด็กนักเรียนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ประกอบกับครูอาจารย์ก็สามารถพูดภาษามอญได้เป็นอย่างดี จึงทำให้เกิดการถ่ายทอดมีความถูกต้องชัดเจนและเด็กนักเรียนก็สามารถเรียนรู้สอบถามได้โดยตรง ซึ่งสามารถเอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมให้เด็กเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของพิธีกรรมในระดับครัวเรือนหรือระดับชุมชน เช่น การอนุญาตให้เด็กได้หยุดเรียนเข้าร่วมทำพิธีกรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษได้โดยไม่ถือว่าขาดเรียน ก็ทำให้กลุ่มเด็กเหล่านี้ได้มีประสบการณ์ตรง ในการเข้าดำเนินกิจกรรมและเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจมากขึ้น ตามจำนวนความถี่ของการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม ดังนั้นโรงเรียนในอดีตจึงทำให้ฐานการเรียนรู้ในสถาบันทางสังคมส่วนนี้ เป็นส่วนที่เสริมส่งให้การถ่ายทอดวัฒนธรรม ให้มีความเข้มข้นมากขึ้น ต่อมาเมื่อการบริหารทางการศึกษาได้ปรับเข้าสู่ระบบสากลมากขึ้นทั้งในด้านการบริหารบุคคลที่เพิ่มมากขึ้นและการบรรจุแต่งตั้งที่ไม่ต้องคำนึงถึงภูมิปัญญาของครูที่ควรเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้นเป็นหลักดังเช่นในอดีต กับการที่รัฐปรับภาควิชาในการเรียนการสอนที่เป็นสากลมากขึ้น เนื่องจากต้องแข่งขันกันในภาคระบบการศึกษาหลัก ดังนั้น สถาบันทางการศึกษาคือโรงเรียนในชุมชนจึงทำหน้าที่ได้ไม่เต็มศักยภาพเช่นดังเดิมในอดีต ในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษให้กับเด็กในชุมชน แต่จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า สถาบันทางการศึกษาของชุมชนได้ตระหนักถึง องค์ความรู้และวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายรามัญซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลักของหมู่บ้าน ได้มีการปรับตัวเพื่อแก้ไขสภาพการณ์ที่ได้เคลื่อนคลายลงไป ด้วยการหาผู้รู้ซึ่งมีความเชี่ยวชาญทั้งด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมมอญเข้ามาทำการถ่ายทอดองค์ความรู้ ในการปูพื้นฐานให้กับเด็กนักเรียนได้เกิดการต่อเนื่องเชื่อมโยงกับสถาบันครัวเรือน เพื่อให้เกิดการส่งเสริมในการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมของชนชาวมอญ

3.2.3 วัด ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา วัดคงคารามเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาที่เข้มแข็งของชุมชน โดยเฉพาะมีการเรียนการสอนภาษามอญให้แก่พระที่บวชใหม่ เด็กวัด และเด็กนักเรียน ในระดับมูลฐานตอนต้น วัดเป็นสถานที่เก็บรักษาดำรงในเรื่องวิถีชีวิตของชาวมอญและพุทธศาสนาไว้เป็นอันมาก โดยพระในสมัยอดีตนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะพูดสื่อสารกันด้วยภาษามอญและสามารถอ่านภาษามอญได้อย่างชำนาญ ทำให้การถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆในสังคมชุมชนกับวัด ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอยู่ตลอดเวลา ประกอบกับการดำเนินพิธีกรรมในวิถีชีวิตในด้านของการนับถือผีบรรพบุรุษที่ได้มีการผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้าไปด้วย จึงทำให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นฐานแห่งการถ่ายทอดความรู้ได้ในลักษณะโดยอ้อม เช่น การเจริญพุทธ

มนต์ในพิธีโกนผมไฟ การบังสุกุลกระดูกผีบรรพบุรุษ พิธีการปลงศพ ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องถึงแม้อยู่นอกหลักพุทธศาสนา แต่วัดก็ยังเกี่ยวพันกับชุมชนในการเป็นฐานของแหล่งเรียนรู้และเป็นสถานที่ถูกใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกันของผู้คนในชุมชนบ้านคงคาเหนือ

นายนิล หลวงจอก (สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2552) กล่าวว่า ในสมัยก่อน ตอนที่เด็กนั้น พระที่วัดคงคารามจะสอนภาษามอญให้แก่เด็กๆ พร้อมกับบอกเล่าให้ฟังถึงเรื่องของความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญและพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวัด ควบคู่ไปกับการสอนเรื่องพุทธศาสนา โดยพระจะนำหนังสือ ตำราโบราณที่บันทึกไว้เป็นภาษามอญซึ่งมีอยู่เป็นอันมากมาสอนและอ่านให้เด็กและพระผู้บวชใหม่ได้ฟัง

3.3 ฐานความรู้ในการถ่ายทอดในสถาบันระหว่างชุมชน สังคมชาวมอญในเขตอำเภอโพธาราม ในปัจจุบันก็ยังมี การติดต่อปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชาวมอญในหมู่บ้านต่างๆ หรือระหว่างชาวมอญที่อยู่ต่างตำบลกัน เนื่องจากมีเครือญาติที่ได้แยกย้ายกันไปแต่งงานหรือไปทำมาหากิน ซึ่งไปตั้งถิ่นฐานที่อยู่อื่นในหมู่บ้านอื่นๆ หรือไปอยู่ต่างตำบล แต่ก็ยังมีการติดต่อสัมพันธ์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งนอกเหนือจากงานตามประเพณีวัฒนธรรมแล้ว ก็ยังมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้แก่กันในเรื่องของความรู้ในการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีและการรำผี โดยมีบุคคลที่มีความรู้เชี่ยวชาญเป็นฐานในการเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชนชาวมอญในเขตหมู่บ้านหรือตำบลอื่นๆ ได้เกิดการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในการศึกษาเรียนรู้

นางสมจิตร หลวงพันทา (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2552) กล่าวว่า ตนเองตอนนี้มีอายุถึง 78 ปีแล้ว ความรู้ในเรื่องการเป็นโด้งก็ได้รับมาจากพี่สาว ซึ่งเป็นโด้งอยู่ที่บ้านวัดเกาะ หมู่ที่ 2 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม ตอนนั้นพี่สาวอายุมากแล้ว ก็เริ่มทำพิธีไม่ไหว พี่สาวก็ให้ไปช่วยเป็นลูกมือคอยจัดเตรียมของและทำพิธีตามที่พี่สาวเรียกใช้เล็กๆ น้อยๆ ไปช่วยได้สองถึงสามครั้ง ก็เริ่มจำขั้นตอนรายละเอียดได้มากขึ้น ต่อมาพี่สาวทำไม่ไหวก็บอกให้ช่วยรับวิชาการเป็นโด้ง ตนเองจึงตัดสินใจรับการถ่ายทอดวิชานี้มา เนื่องจากคิดว่าถ้าตนเองไม่รับ วิชานี้ก็สูญสิ้นไปทั้งที่วิชาการเป็นโด้งนี้เป็นวิชาที่สำคัญมีความจำเป็นต่อครัวเรือนของชาวมอญในชุมชนเป็นอย่างมาก ประกอบกับที่ตนเองมีสภาพบางสิ่งที่ไม่เอื้อสภาพปกติธรรมดา จึงทำให้ตนเองแตกฉานและเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว โดยอาศัยความจำอย่างเดียวโดยไม่ได้มีการจดบันทึกไว้แต่อย่างใด ดังนั้น ตนเองซึ่งขณะนี้อายุมากแล้วจึงอยากให้ผู้ที่สืบทอดความรู้ในเรื่องการนับถือผีของชาวมอญ ทั้งในหมู่บ้านของตนเองและหมู่บ้านอื่นๆ หรือในหมู่บ้านอื่นที่อยู่ต่างตำบลด้วย ก็จะทำให้วิชานี้ไม่สูญสิ้นไป ดังนั้นตนเองจึงได้ถ่ายทอดวิชาให้กับ โด้งหรือคนทรงรุ่นใหม่ เช่น ที่ตำบลคลองตากุด ซึ่งเป็นโด้งคนใหม่ที่อายุยังน้อย จะได้มีความเชี่ยวชาญและจะได้เป็นกำลังสำคัญสืบทอดไป ในการอนุรักษ์วิชาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการนับถือผีของชาวมอญ

ดังจะเห็นได้ว่า ผู้เป็นไต้คนเดิมซึ่งมีอายุสูงกว่าและได้สั่งสมประสบการณ์มาอย่างยาวนาน ได้ทำการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมให้กับไต้รุ่นหลังด้วยวิธีการสอนโดยการบอกเล่า ถึงขั้นตอนรายละเอียดและอธิบายเพื่อให้เข้าใจถึงแก่นของความหมาย กับที่ไปที่ไปในแต่ละขั้นตอน โดยไต้รุ่นใหม่ผู้เข้ารับการถ่ายทอดจะใช้วิธีการจดจำและจดบันทึกเรื่องราวขององค์ความรู้เอาไว้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าแตกต่างจากครั้งในอดีตที่นิยมใช้การจดจำเพียงอย่างเดียว

4. องค์ความรู้ที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ที่มีลักษณะไม่เป็นทางการจะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในสังคม ตามโครงสร้างของแต่ละสถาบันของสังคมชาวไทยเชื้อสายรามัญ เช่นเดียวกับสังคมอื่นในแต่ละชาติพันธุ์ ซึ่งก็จะมีวัฒนธรรมการถ่ายทอดและการเรียนรู้วัฒนธรรมในเรื่องของแบบแผนที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคม โดยมีการกำหนดเนื้อหาขององค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอด ตลอดจนวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันไป ด้วยวิธีการโดยตรง เช่น การพูด การเล่าเรื่อง การสังเกต การอ่านจากบันทึกของครุว์เรือน การเลียนแบบ การฝึกหัดและรวมถึงกระบวนการเรียนรู้โดยอ้อมที่ไม่เป็นทางการ เช่น จากการที่ได้ปฏิสัมพันธ์ของคนในตระกูลผีอื่นๆ หรือกับบุคคลอื่น

จากการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านคงคาเหนือ ได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการนับถือผีบรรพบุรุษ ให้แก่ทายาทรุ่นหลังซึ่งเป็นเพศชายและเพศหญิง โดยจะมีความแตกต่างกันไป เนื่องจากการแบ่งความสำคัญทางเพศและชนิดของกิจกรรมที่แต่ละเพศสามารถจะกระทำได้ อาทิ เช่น ความรู้ในเรื่องการสร้างโรงรำผีนั้น ได้มีการถ่ายทอดให้กับฝ่ายผู้ชายโดยเฉพาะ เนื่องจากเป็นงานที่หนักต้องใช้กำลังแรงงาน โดยเริ่มจากการฝึกหัดจากงานพื้นฐานก่อน ด้วยการที่เด็กผู้ชายรุ่นโตหรือคนหนุ่มได้เรียนรู้ด้วยการติดตามไปเป็นลูกมือก่อนในขั้นพื้นฐานจากผู้อาวุโส แล้วค่อยๆ สั่งเกตจดจำและเมื่อได้ทำบ่อยครั้งจนชำนาญแล้วจึงค่อยเลื่อนขั้นขึ้นตามลำดับ ส่วนความรู้ที่ผู้หญิงได้รับการถ่ายทอดจะเป็นงานที่มีความละเอียดอ่อนที่เกี่ยวข้องกับจัดเตรียมของเซ่นไหว้ เช่น การทำอาหารและขนมสำหรับการเลี้ยงผี งานฝีมือในการเจียนหมากพลู งานทำบายศรี ฯลฯ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการแบ่งแยกงานกันทำบนฐานธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางสรีระและความถนัดชำนาญเฉพาะของทางเพศ

นายหุ่น หม้อทิพย์(สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2552) ผู้เชี่ยวชาญการสร้างโรงรำผี ท่านหนึ่งของชุมชนได้กล่าวว่า ตนเองนั้น ได้เรียนรู้ในความรู้เรื่องการสร้างโรงรำผี ตั้งแต่เมื่อได้เริ่มโตเป็นหนุ่มด้วยการติดตาม ผู้ใหญ่ที่มีความรู้ในการสร้างโรงรำผีไปช่วยสร้างโรงรำผีเกือบทุกงาน

เนื่องจากมีใจชอบทางนี้ โดยการสร้างแต่ละครั้งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าช่างคือผู้ที่มีอาวุโสที่สุดที่มาในครั้งนั้น ทำหน้าที่ควบคุมการก่อสร้างให้แล้วเสร็จ ในอดีตนั้นผู้ที่มีความรู้ในขั้นเชี่ยวชาญมีอยู่หลายคน ได้แก่ คุณตาตานห์ อะโน้กระะ คุณตาเพ็ญบ้านบน คุณตาเพ็ญบ้านล่าง และหลวงตาหลิว ปัจจุบันทุกท่านถึงแก่กรรมไปหมดแล้ว ซึ่งในการก่อสร้างจะห้ามไม่ให้เด็กผู้หญิง ผู้หญิง และคนท้อง เข้ามายุ่มย่ามหรือมาช่วยในขณะที่กำลังสร้างโรงรำผี เนื่องจากจะผิดผีหรืออาจเกิดสิ่งที่ไม่ดีเข้าตัวแก่ผู้สร้างโรงรำผีทั้งหมดได้ ต่อเมื่อได้สร้างเสร็จแล้ว จึงอนุญาตให้ผู้หญิงเข้าทำในส่วนองงานที่เกี่ยวข้องได้ เช่น การจัดวางเตรียมของใช้ งานประดับตกแต่งผูกผ้าแขวนกรวยดอกไม้ และการเข้ามาทอดหรือทำขนมผีในเขตโรงพิธีได้ ดังนั้น ในการสร้างทุกครั้ง จะต้องมีการนิยมนิมนต์ครวเรือนรำผีคนหนึ่ง คอยดูแลไม่ให้ผู้หญิงเข้ามายุ่งเกี่ยวในเขตการก่อสร้าง และโดยเฉพาะที่สำคัญคือการห้ามไม่ให้ผู้หญิงที่อยู่นอกตระกูลผี และผู้หญิงท้อง เข้าโรงรำผีขณะที่ทำการก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จ

นางชันทอง ชูสุทธิ (สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2552) ผู้เชี่ยวชาญการทำอาหารเลี้ยงผีท่านหนึ่งของชุมชน ได้กล่าวว่า ตนได้มีความรู้ในการทำอาหารและทำขนมสำหรับการเลี้ยงผีเนื่องจากได้ติดตามญาติผู้ใหญ่ไปช่วยในการทำอาหารเลี้ยงผีในพิธีต่างๆ เช่น การเลี้ยงผีประจำปี การรำผี โดยในครั้งแรกที่ติดตามไปก็ไปเป็นลูกมือคอยหยิบฉวยของตามที่ผู้อาวุโสสั่งให้ทำ ต่อมาเมื่อเริ่มเป็นที่คุ้นเคยและเริ่มจำวิธีการทำในขั้นตอนต่างๆ ได้แล้ว ผู้ใหญ่ก็เริ่มสอนถึงรายละเอียดและอธิบายถึงความหมายของอาหารกับขนมแต่ละชนิด โดยเริ่มหัดให้ทำการนวดแป้ง บั่นแป้งตามลำดับจนถึงการทอด ส่วนขนมและอาหารประเภทอื่นๆ ก็ค่อนข้างรู้ขณะที่ผู้ใหญ่ทำและสอนให้ ทั้งนี้โดยอาศัยการจำเอาทั้งหมด ไม่ได้มีการจดบันทึกแต่อย่างใด เพราะปีหนึ่งๆ ตามญาติไปช่วยงานหลายครั้ง จึงจำได้จนขึ้นใจและไม่กลัวลืม ต่อมาเมื่อได้สามีเป็นคนไทยเชื้อสายรามัญ ก็ได้พยายามสอบถามถึงความรู้และเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษเพิ่มเติมมากขึ้น เพราะตนเองต้องเป็นหลักในการจัดเลี้ยงผีของครวเรือน เนื่องจากสามีไม่ค่อยลึกซึ้งในการจัดพิธีกรรมมากนัก ทำให้ตนเองมีความชำนาญและในปัจจุบันก็ได้ออกไปช่วยในการเป็นผู้นำในการจัดเลี้ยงผีให้แก่ครวเรือนต่างๆ ในหมู่บ้าน ตามแต่เมื่อมีผู้มาติดต่อขอให้ไปช่วยเหลืออยู่เป็นประจำ เมื่อถึงช่วงเวลาแห่งการเลี้ยงผี

ถึงแม้ว่า จะมีการแบ่งแยกความรู้ที่จะถ่ายทอดให้แก่ฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายก็ตาม แต่ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับประเภทของงานหรือกิจกรรมย่อย ที่ต้องการให้การจัดพิธีกรรมเป็นไปเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในแต่ละครั้งของกิจกรรมเพื่อให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการเน้นที่ทำให้กิจกรรมย่อยแล้วเสร็จลง บนฐานแห่งความร่วมมือตามหลักการแบ่งงานกันทำ ซึ่งเปรียบได้กับหลักการบริหารงานสมัยใหม่ที่ว่า จัดวางบุคลากรหรือคนให้ตรงกับงานซึ่งโดยแท้จริงแล้วยังมีความรู้หลักอันถือเป็นมาตรฐานความรู้ของตระกูลผีบรรพบุรุษของชุมชน

ชาวไทยเชื้อสายรามัญที่ได้ทำการถ่ายทอดให้แก่เด็กชายเด็กหญิงตั้งแต่วัยเยาว์ กับผู้ที่เข้ามาเป็นเชยหรือสะใภ้ในภายหลังได้เรียนรู้เพื่อที่จะได้ปฏิบัติตามหรือได้สืบทอดต่อไป เมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่หรือการที่ได้เข้ามาเป็นคนในตระกูลสืบจากการแต่งงานกับคนในตระกูล โดยผลการศึกษาพบว่าสามารถจัดจำแนกองค์ความรู้ที่ต้นผี หัวหน้าครัวเรือน หรือผู้นำพิธีกรรมของชุมชนที่ได้ถ่ายทอดให้แก่บุตรหลานในตระกูลผี โดยสรุปได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่ให้ข้อมูลหลักและหัวหน้าครัวเรือน โดยเรียงตามลำดับก่อนหลังของการให้ความรู้ในระดับของครัวเรือนในการถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ ดังนี้คือ

4.1 ความรู้ในเรื่องของผี สิ่งเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งทุกครัวเรือนจะเล่าให้ลูกหลานได้รับฟังเพื่อที่จะได้รู้ถึงความเชื่อของแต่ละครัวเรือนและความเชื่อของชุมชน อันเป็นการปูพื้นฐานของความเชื่อความศรัทธาให้แก่บุตรหลานซึ่งเป็นสมาชิกใหม่ของสังคมในระดับครัวเรือน ซึ่งการบอกเล่าให้ฟังจะกระทำในขณะช่วงเมื่อลูกหลานเติบโตขึ้นมาจนพอรับรู้ความได้อันได้แก่ความรู้ทั่วไปที่จะต้องรู้เหมือนกันกับที่ต้นผี หรือผู้รู้ในครัวเรือน หรือผู้รู้ของชุมชน ที่ได้รับมาจากการถ่ายทอดของบรรพชน โดยผู้อาวุโสในครัวเรือนได้ถ่ายทอดความรู้ความเชื่อทั่วไป อาทิเช่น ความรู้ในเรื่องผีทั่วไป ได้แก่เรื่องผีกระสือที่ชุมชนเชื่อว่ามีอยู่จริง ความรู้ความเชื่อในการแสดงความเคารพต่อเทพยดาอารักษ์ ความรู้ในเรื่องการป้องกันและวิธีการแก้คุณไสยของชาวมอญ เช่น การตักแบ่งทิ้งของกินส่วนหนึ่งเพื่อป้องกันผีตามกิน การทิ้งบาเล่เพื่อขับไล่ภูตผี ฯลฯ ซึ่งความรู้ชุดต่างๆเหล่านี้ ทุกครัวเรือนจะรู้กันดีและได้กระทำอยู่เป็นปกติ โดยมีการบอกสอนและได้กระทำให้เด็กได้เห็นจริง มีปรากฏการณ์เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง ทั้งในครัวเรือนตนเองของชาวมอญหรือไม่ก็เป็นครัวเรือนเพื่อนบ้านข้างเคียง จึงก่อให้เกิดเป็นความรู้และความเชื่อที่ติดตัวกับเด็กมาจนเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในลักษณะของประสบการณ์ตรง

4.2 ความรู้ในเรื่องของผีบรรพบุรุษ โดยต้นผีและหัวหน้าครัวเรือนจะบอกเล่าให้บุตรหลานในตระกูลผีของตนเองได้มีความรู้ ว่า ตระกูลผีของตนเองนั้นมีรากเหง้าตระกูลผีมาจากที่ใดเครือญาติในตระกูลผีมีใครบ้าง ตระกูลผีตนเองนั้นเป็นผีอะไร มีสื่อสัญลักษณ์ผีอะไรที่นับถือผีและมีกฎเกณฑ์และพิธีกรรมอะไรบ้างที่จะต้องกระทำในช่วงเวลาแห่งรอบปีหรือในห้วงของชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตายที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษ ทุกครัวเรือนจะต้องทำการถ่ายทอดและเรียนรู้ระหว่างรุ่นสู่รุ่น เนื่องจากการนับถือผีบรรพบุรุษของคนมอญในลุ่มน้ำแม่กลองนั้น จะถูกแบ่งออกเป็นสองระดับคือระดับของผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นเจ้าเมือง กับเชื้อสายของคนธรรมดาสามัญ ดังนั้น จึงมีวิธีการที่แตกต่างกันไปในการแสดงออกและการปฏิบัติของพิธีกรรมในการเข้าถึงการนับถือผีบรรพบุรุษ เช่น ในการสร้างโรงรำผีของลูกหลานชนชั้นเจ้าเมืองมอญ ก็จะต้อง

ปลูกสร้างโรงเรือนรำผีที่มีหลังคาสองชั้นแตกต่างจากชนชั้นธรรมดาที่มีเพียงชั้นเดียว ส่วนเครื่องผ้าผีและของบริวารก็มีความละเอียดประณีตมากขึ้นกว่าชนชั้นธรรมดาสามัญ

นายกามเทพ มิ่งสำแดง (สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2552) ผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมของชุมชนและเป็นคนทรงรุ่นใหม่ของชุมชน ได้กล่าวว่า จากการที่ตนเองเป็นคนทรงและได้จัดเลี้ยงผีให้แก่ครัวเรือนในเขตหมู่บ้านคงคาเหนือ เกือบทุกครัวเรือน ในปัจจุบันทำให้ทราบว่า การนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญในชุมชนบ้านคงคาเหนือ สามารถแบ่งกลุ่มผีออกเป็นกลุ่มผีใหญ่ๆ ได้ 5 กลุ่มหลัก ดังนี้คือกลุ่มอะลกะอะปลางห์ (ผีกลุ่มนี้จะรักและหวงผมมาก) กลุ่มอะลกะอะซัก (ผีกลุ่มนี้จะนับถือตุ๊กกะตา) กลุ่มอะลกะซุ่มห์ (ผีกลุ่มนี้จะนับถือผีเจ้าเมือง) กลุ่มอะลกะละฮอง (ผีกลุ่มนี้จะนับถือกลองยาว) กลุ่มอะลกะแซะห์ (ผีกลุ่มนี้จะนำกระบุงใส่ข้าวเปลือกไว้ที่ห้องผี) และส่วนที่เหลือก็นับถือต่างกันไปแต่มีจำนวนไม่มากนัก เช่น อะลกะรุตห์ (ผีเต่า) ฯลฯ ซึ่งจากการไปทำพิธีและได้พูดคุยกับต้นผี และหัวหน้าครัวเรือน ก็ได้ทราบว่าหัวหน้าครอบครัวได้ทำการบอกเล่าและสั่งสอนให้ความรู้แก่ลูกหลานในครัวเรือนในเรื่องผีบรรพบุรุษตามเท่าที่ตนเองมีความรู้ ส่วนที่ใดที่ไม่รู้จักจะไปหาโต้้ง หรือคนทรง เพื่อขอความรู้ และนำไปถ่ายทอดบอกให้ลูกหลานได้รับรู้สืบทอดไป

4.3 ความรู้ในเรื่องของพิธีกรรม ตามวงรอบเวลาแห่งปีหรือวงรอบแห่งวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายรามัญที่จะต้องจัดกระทำพิธีกรรม ว่ามีขั้นตอนและรายละเอียดอะไรบ้าง เช่น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกิด การโกนผมไฟ การบวช การแต่งงาน การสร้างที่อยู่อาศัยของคนและผี การตาย และพิธีกรรมตามวงรอบปี เช่น การจัดเลี้ยงผีเมื่อครบรอบหนึ่งปีหรือสามปีที่จะต้องเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความรู้ที่มีอยู่จริงกับต้องนำมาปฏิบัติตามรายละเอียดและขั้นตอนเพื่อให้เกิดความถูกต้องมิให้ผิดพลาดเกิดขึ้นได้ อันจะเห็นได้ว่าเป็นภาคที่จะต้องมีการปฏิบัติจริงจากการศึกษาพบว่าต้นผี หรือหัวหน้าครัวเรือนในสภาวะปัจจุบันของชุมชนบ้านคงคาเหนือ นั้น ยังไม่มีความรู้ในเรื่องของพิธีกรรมที่ลึกซึ้งเพียงพอที่จะสามารถดำเนินการหรือกระทำได้ด้วยตนเอง เนื่องจากแต่ละกิจกรรมของพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษมีรายละเอียดและขั้นตอนมากมาย ทั้งยังต้องอาศัยความสามารถพิเศษของบุคคลเข้ามาประกอบในการทำพิธีกรรมอีกด้วย ดังนั้น ต้นผีและหัวหน้าครัวเรือนจึงต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญของชุมชน เช่น โต้ง กลุ่มผู้ช่วยโต้ง มาให้ความรู้และเป็นผู้ดำเนินการจัดเลี้ยงผีและการรำผี หรือผู้ชำนาญการในการสร้างโรงรำผีของชุมชนให้มาช่วยในการสร้าง หรือผู้เชี่ยวชาญในการทำพิธีอะปะห์ในการโกนผมไฟมาทำพิธีให้ ฯลฯ ดังจะสื่อให้เห็นได้ว่าความรู้หลักในการประกอบพิธีกรรมนั้น เป็นความรู้หลักชุดหนึ่งของชุมชนและความรู้ชุดนี้มีผู้รู้ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญซึ่งมีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรของชาวไทยเชื้อสายรามัญ

นางอุทิศ ทุมมาสุต (สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2552) ผู้เป็นลูกสาวของต้นผี ได้กล่าวว่า เมื่อพ่อแม่ได้สิ้นบุญลงแล้ว ตนเองก็รับหน้าที่เลี้ยงผีบรรพบุรุษแทนพี่น้อง เนื่องจากพี่มีฐานะไม่ดีเพราะมีภาระในครอบครัวมาก ตนเองจึงเป็นเสาหลักในการจัดเลี้ยงผี โดยเมื่อครบสามปีตนเองก็จะบอกกล่าวให้ลูกหลานในตระกูลผีทุกคนมาร่วมพิธีการเลี้ยงผีกัน โดยตนเองเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด ส่วนการจัดเตรียมอาหาร ขนมและของเซ่นไหว้ที่ใช้ในพิธีนั้น ตนเองก็ทำไม่เป็นและได้ลืมนานแล้วถึงวิธีการทำและขั้นตอนการทำต่างๆ เนื่องจาก เมื่อเรียนจบก็ไปทำงานรับราชการที่กรุงเทพฯ ตลอดมา ตนเองจึงได้อาศัยการไหว้วานให้ญาติผู้ใหญ่และคณะของโต้งมาช่วยในการจัดเตรียมและการดำเนินการพิธีกรรมการจัดเลี้ยงให้ทุกครั้ง

4.4 ความรู้ในเรื่องของพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ชนชาวไทยเชื้อสายรามัญที่นับถือสูงสุดควบคู่กับการนับถือผีบรรพบุรุษ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยในปัจจุบันนี้ ความรู้ในเรื่องพุทธศาสนาและการจัดงานพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชนบ้านคางคกเหนือ ยังคงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสอดคล้องต้องกันอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนเหมือนในอดีต ดังนั้น ผู้ที่เป็นต้นผี หรือหัวหน้าครัวเรือนจึงได้อบรมสั่งสอนให้ลูกหลานยึดมั่นในพระพุทธศาสนา และได้้นำในการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนการดำเนินวัตรปฏิบัติของวิถีชาวพุทธ พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างให้ลูกหลานในตระกูลผีได้เห็นและจดจำนำไปปฏิบัติตาม เช่น การจัดงานเลี้ยงพระก่อนที่จะทำพิธีโกนผมไฟให้แก่เด็ก ซึ่งเป็นการนำเอาพุทธศาสนานำหน้าพิธีกรรมทางกรนับถือผี ที่ถือได้ว่าเป็นการให้ความสำคัญแก่พุทธศาสนาสูงสุด และยังถือได้ว่าเป็นการนำมงคลให้แก่เด็กผู้เกิดใหม่ เนื่องจากในความเชื่อของชาวมอญนั้น ผมไฟของเด็กถือเป็นของสำคัญที่ผีบรรพบุรุษหวงแหน ถ้าผู้ใดไม่กระทำพิธีให้ถูกต้องหรือไม่ได้ขออนุญาตต่อผีบรรพบุรุษแล้วก็จะผิดผี และเกิดเป็นอุปมงคลแก่เด็ก ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าความรู้ทางด้านพุทธศาสนา นั้นมีความสำคัญและผูกพันเกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

นายขจิต หลักคางคก (สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2552) ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านคางคกเหนือหมู่ที่ 3 ต.คลองตาครุ และเป็นหนึ่งในผู้สืบทอดเชื้อสายจากเจ้าเมืองรามัญทั้งเจ็ด ได้กล่าวว่า ในการถ่ายทอดความรู้ของชาวไทยเชื้อสายรามัญบ้านคางคกเหนือ ให้แก่เด็กลูกหลานในตระกูลผีนั้น ในลำดับแรก ก็จะสอนให้รู้ถึงเรื่องของผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษต้นตระกูลก่อน ต่อจากนั้นจึงสอนให้รู้ในเรื่องราวของพุทธศาสนาซึ่งตามมาในภายหลัง โดยครัวเรือนชาวมอญมีความเชื่อว่าเรื่องผีบรรพบุรุษมีความสำคัญมากที่สุด แต่ก็มิใช่อยกเว้นว่าพระพุทธรูปนั้นอยู่สูงกว่าเรื่องผีทั้งปวง ดังนั้นในครัวเรือนของตนและในหมู่บ้านจำนวนมาก จึงได้มีการจัดเรือนพระเพื่อจัดตั้งพระบูชาสำหรับกราบไหว้บูชา โดยจัดแยกออกมาต่างหากจากเรือนผีและประดับให้อยู่สูงกว่าระดับของเรือนผี

5. **วิธีการถ่ายทอดและสื่อที่ใช้ประกอบการถ่ายทอด** ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการสัมภาษณ์ผู้รู้และจากการออกสำรวจเก็บข้อมูลครัวเรือนในหมู่บ้านคงคาเหนือ หมู่ที่ 3 ทุกครัวเรือนได้พบว่าวิธีการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อและการจัดทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษของครัวเรือนชาวไทยเชื้อสายรามัญ มีวิธีการและรูปแบบที่ส่วนใหญ่แล้วคล้ายคลึงกัน โดยมีเพียงส่วนน้อยที่แตกต่างออกไป โดยสามารถสรุปจำแนกวิธีการถ่ายทอดออกได้ดังนี้คือ

5.1 **วิธีการถ่ายทอดด้วยการเล่าเรื่อง** โดยในอดีตจนถึงปัจจุบันต้นผีหรือหัวหน้าครัวเรือน จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดเรื่องราว ด้วยการบอกเล่าถึงเรื่องราวการนับถือผีทั่วไปและการนับถือผีบรรพบุรุษของตระกูลตนเองให้กับบุตรหลาน ขณะเมื่อมีโอกาสที่เหมาะสม เช่น เมื่อขณะรับประทานอาหารร่วมกัน หรือเมื่อขณะทำงานบ้าน หรือเมื่อไปทำงานที่เรือกสวนไไร่ นา หรือเมื่อมีญาติที่อยู่ต่างถิ่นมาเยี่ยมเยียนที่บ้านก็จะพูดคุยบอกเล่าให้ลูกหลานทั้งสองฝ่าย ได้รู้ถึงความสัมพันธ์ของตระกูลผี รวมถึงวิธีการจัดพิธีกรรมต่างๆ และความเชื่อให้ลูกหลานได้รับฟัง เมื่อบุตรหลานในตระกูลผีได้รับฟังก็จะซึมซับและมีความเข้าใจชัดเจนเพิ่มมากขึ้น ส่วนตรงไหนที่ไม่ชัดเจนลูกหลานก็สามารถที่จะสอบถามได้จากผู้อาวุโสของครัวเรือน ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางในระนาบเดียวกันของครัวเรือน ที่ทำให้ชาวไทยเชื้อสายรามัญที่นับถือผีบรรพบุรุษในสมัยอดีตนั้น มีความเข้าใจลึกซึ้งมากกว่าในสมัยปัจจุบัน อันสืบเนื่องจาก สมาชิกในครัวเรือนที่มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกัน ทำให้ได้มีการพูดคุยสอบถามแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอยู่ตลอดเวลา รวมถึงยังมีช่วงเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกัน หรือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันที่ยาวนาน ตลอดจนมีจำนวนความถี่ที่มากกว่าในสมัยปัจจุบันมากนัก

5.2 **วิธีการถ่ายทอดด้วยการฝึกหัดจากการเป็นลูกมือจนเป็นผู้เชี่ยวชาญ** ในอดีตนั้น การถ่ายทอดความรู้จะเป็นการถ่ายทอดโดยตรงจากต้นผี หัวหน้าครัวเรือน ไต้ง หรือผู้ที่มีความรู้ของชุมชน ให้กับบุตรหลานในครัวเรือนโดยตรงด้วยการทำให้เห็นโดยปฏิบัติจริง โดยอาศัยสื่อประเพณี หรืออาจกล่าวได้ว่า เมื่อครัวเรือนมีกิจกรรมงานพิธี เช่น พิธีการแยกผี การเลี้ยงผี การรำผี การสร้างบ้านผี ซึ่งต้องมีขั้นตอนของการเตรียมการ การวางแผนงาน การดำเนินพิธีกรรมตามลำดับขั้นตอน ในการนี้ ผู้ที่สืบเชื้อสายซึ่งเป็นลูกหลานคนรุ่นใหม่ในตระกูลผี หรือผู้ที่เป็นเขยสะใภ้ ก็จะต้องอาศัยการสังเกต จดจำความรู้ต่างๆ ที่ผู้เชี่ยวชาญได้มาช่วยงานในการจัดพิธีกรรมในงานของครัวเรือนตน หรืออาจไปอาศัยดูครัวเรือนบ้านใกล้เคียงก็ได้เช่นกัน ในการศึกษาครั้งนี้พบว่าในเบื้องต้นจะเป็นการเข้าไปสังเกตและต่อมาก็สอบถามถึงองค์ความรู้ต่างๆ ในแต่ละสาขาของงานกิจกรรมนั้นๆ ต่อมาผู้ที่สนใจก็จะเข้าไปช่วยด้วยความเต็มใจหรืออาจจะถูกเรียกเข้าไปใช้งานในฐานะลูกมือ ต่อเมื่อได้เป็นลูกมือบ่อยครั้งเข้าหรือไปช่วยงานหลายงานเข้า ก็เริ่มที่จะจดจำขั้นตอนกับรายละเอียดได้แม่นยำและมีความเข้าใจในกระบวนการมากขึ้น จนกลายเป็นความ

เชี่ยวชาญมากขึ้นตามลำดับ เมื่อนานวันหรือเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็จะกลายเป็นผู้ที่ชำนาญการของครัวเรือน และต่อมามีหลายท่านที่ได้กลายเป็นผู้รู้หลักของชุมชน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่เคยได้ฝึกหัดเป็นลูกมือของผู้เชี่ยวชาญ มาแต่ครั้งในครั้งอดีต ตัวอย่างเช่น ผู้ที่เชี่ยวชาญในการทำขนมสำหรับการประกอบพิธีกรรมของชุมชนบ้านคงคาเหนือหลายท่าน ได้เล่าให้ฟังว่าในครั้งแรกเมื่อสมัยเมื่อตอนที่เป็นเด็กนั้น ตนเองได้ติดตามมารดาไปช่วยทำขนมทำอาหารและงานฝีมือของผู้หญิง ในงานเลี้ยงผีและงานรำผีตามบ้านของญาติและเพื่อนบ้านทั้งในเขตหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านที่คุ้นเคยรู้จักกัน โดยถือเป็นเรื่องของการเชื้อเพื่อนและแสดงน้ำใจต่อกัน เมื่อไปถึงเด็ก ๆ ก็จะไปเล่นรวมกันกับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันบางครั้งแม้กับญาติๆ ก็จะเรียกใช้ให้ไปหยิบของโน่นบ้างนี่บ้างนำไปให้ ต่อมาก็เริ่มเป็นลูกมือด้วยการหัดเข้บตองให้เกลี้ยง หัดกรีดหรือเจียนใบตองต่อมาก็พัฒนาขึ้นเป็นลูกมือในการนวดแป้งและปั้นแป้ง ในระหว่างนี้พวกผู้ใหญ่ก็ได้สอนอธิบายให้ความรู้ในเรื่องสัดส่วนผสมของวัสดุที่นำมาทำขนมหรือนำมาปรุงเป็นอาหาร และได้สอนเทคนิควิธีการที่เป็นเคล็ดลับต่างๆ รวมถึงกฎข้อห้ามต่างๆ ซึ่งมีข้อห้ามที่ระบุไว้ในตั้งแต่เริ่มแรกจนเสร็จสิ้นการทำ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดในลักษณะของผู้ที่เข้ารับการถ่ายทอดต้องเข้าไปหาผู้รู้และไปเป็นลูกมือฝึกหัด โดยให้ผู้ที่มีความรู้อันเปรียบได้กับครูอาจารย์ได้ทำการถ่ายทอดความรู้ให้ อันเป็นกระบวนการถ่ายทอดโดยตรงที่ถือได้ว่า เป็นวิธีการที่ประสบผลสำเร็จสูง เนื่องจากได้สร้างประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้รับการถ่ายทอด ได้เข้าใจอย่างแท้จริงและเมื่อผ่านกระบวนการนี้แล้วก็สามารถนำไปทำได้จริง ซึ่งที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเป็นงานของเด็กผู้หญิง ส่วนเด็กผู้ชายก็มีการถ่ายทอดด้วยการเป็นลูกมือเช่นกัน ตัวอย่างเช่น การที่ได้กรุ้นหม้อมหรือผู้ที่ต้องการวิชาความรู้ ได้ติดตามไปเป็นลูกมือในการสร้างโรงรำผี ซึ่งผู้เชี่ยวชาญของชุมชนในปัจจุบันหลายท่าน ได้กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในสมัยก่อนนั้นคนมีวิชาความรู้เขาจะหวงวิชามาก ไม่ยอมถ่ายทอดวิชาให้ใครง่ายๆ ดังนั้น ตนเองกับพรรคพวกผู้ที่มีใจรักชอบทางนี้ เมื่อสมัยที่เป็นหนุ่มรุ่นกระเทย จึงได้ติดตามไปตลอดทุกครั้งเมื่อมีโอกาส เป็นว่าสร้างเมื่อไหร่ก็จะตามไปเป็นลูกมือเมื่อนั้น โดยเริ่มจากงานขั้นพื้นฐานก่อน เช่น การตัดลำไม้ไผ่ที่กอไผ่ งานแบกหาม งานขุดหลุม ต่อมาก็พัฒนาขึ้นเป็นงานมุงหลังคา และท้ายสุดคืองานทำโครงสร้างโรงเรือน ซึ่งต้องอาศัยการสังเกตจดจำสูตรต่างๆ เอาเอง ต่อมาเมื่อหัวหน้าช่างผู้อาวุโสเห็นถึงความตั้งใจของตนและเพื่อน จึงได้ค่อยๆ ถ่ายทอดวิชาความรู้ในการก่อสร้างเป็นระยะๆ ได้แก่วิธีการก่อสร้าง สูตรขนาดตัวเรือน กฎข้อห้ามที่โบราณกำหนดไว้เพื่อเป็นการป้องกันผู้ที่สร้างเพื่อมิให้เกิดเหตุเภทภัยขึ้นในภายหลัง ต่อมาเมื่อตนเองกับเพื่อนๆ ทำได้แล้วตามที่ช่างอาวุโสคอยสั่งการและควบคุมอยู่ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ดีแล้ว ช่างผู้อาวุโสรุ่นเดิมจึงได้อนุญาตและปล่อยให้ช่างรุ่นใหม่ทำการสร้างโรงเรือนในครั้งต่อไป โดยมีช่างผู้อาวุโสรุ่นเดิมคอยกำกับและปรับแก้ให้ในกรณีที่เกิดผิดพลาดไป ต่อมาเมื่อช่างรุ่นใหม่แม่นยำดีแล้ว ช่างผู้อาวุโส

รุ่นเดิม จึงได้บอกให้รู้ในภายหลังต่อมาว่า ในการที่ต้องหวนวิชาในเบื้องต้นนั้น เป็นขั้นตอนหนึ่งของการถ่ายทอดความรู้เพื่อเป็นการทดสอบถึงความอดทน กับเชาว์สติปัญญาในการค้นหาความรู้ของผู้เรียนด้วยการซักถามที่ผู้ศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่เริ่มต้นซึ่งจะก่อให้เกิดการแตกฉานทางปัญญา มิใช่ค่อยแต่จะรอรับอยู่อย่างเดียว และเป็นการพิสูจน์ว่ามีใจรักในวิชานี้จริง ตลอดจนมีความมั่นคงสม่ำเสมอในการหาความรู้

5.3 วิธีการถ่ายทอดด้วยการสอนวิชาให้กับผู้นำในการประกอบพิธีกรรมรุ่นใหม่ ของชุมชนบ้านคงคาเหนือ ซึ่งพบว่ามียุคสมัยที่เป็นทางการมากกว่าวิธีการถ่ายทอดด้วยการฝึกฝนจากการเป็นลูกมือจนเป็นผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้ที่ขอเรียนรู้วิชาหรือเป็นผู้รับการถ่ายทอดจะต้องไปหาผู้ที่มีความรู้และขอฝากตัวเข้าเป็นศิษย์ หรือผู้ที่ขอเรียนรู้วิชาเพิ่มเติมในการประกอบพิธีกรรม เมื่อผู้ที่มีความรู้หลักให้การตอบรับการเข้าฝากตนขอเป็นศิษย์แล้ว ก็จะต้องมีพิธีกรรมในขั้นตอนของการรับเข้าเป็นศิษย์และเมื่อครบรอบปีก็ต้องทำพิธีไหว้ครู ซึ่งมีความแตกต่างจากวิธีการถ่ายทอดด้วยการฝึกฝนจากการเป็นลูกมือจนเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ไม่เคร่งครัดในพิธีกรรมมากนัก เพียงแต่บอกกล่าวขอเรียนรู้อยู่เมื่อครั้งแรกเท่านั้น ซึ่งเมื่อสำเร็จแล้วก่อนที่จะลงมือกระทำการสิ่งใด เพียงแค่จุดธูปเทียนดอกไม้บอกกล่าวครูอาจารย์ผู้ที่ถ่ายทอดวิชาให้กับตนเพื่อขออนุญาตและได้รับทราบเท่านั้นก็ถือว่าเสร็จสิ้นพิธี ไม่ต้องทำพิธีกรรมในการเช่นไหว้และจัดพิธีไหว้ครูแต่อย่างใด ดังตัวอย่างเช่น ในการที่ ผู้ซึ่งต้องการที่จะเป็นได้ง่วนใหม่ได้ไปขอเรียนวิชากับได้ง่วนเก่าคนเดิมของชุมชน ก็จะต้องนำธูปเทียนแพใส่พานไปฝากตัวเข้าขอเป็นศิษย์กับได้ง่วนเดิม เมื่อได้รับเป็นศิษย์แล้วก็จะส่งสอนวิชาความรู้ในเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวมอญ ความคิดความเชื่อ การประกอบพิธีกรรมและขั้นตอนต่างๆ ด้วยวิธีการบอกเล่าและภาคฝึกหัดการปฏิบัติจริง ในฐานะการเป็นผู้ช่วยได้ง่วน ขณะเมื่อได้ง่วนดำเนินพิธีกรรมการรำผี การจัดเลี้ยงผี การบนบานศาลกล่าวของคนในตระกูลผีต่อผีบรรพบุรุษ ฯลฯ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดทั้งในด้านขององค์ความรู้และการได้ฝึกทำจริงอันเป็นประสบการณ์โดยตรง เมื่อครบรอบปีได้ง่วนก็ต้องจัดพิธีไหว้ครู ในวันพฤหัสบดีของเดือนหกทุกปี โดยแจ้งให้ผู้ที่เป็นศิษย์ทุกคนมาร่วมในพิธี ในการจัดพิธีไหว้ครูแบบโบราณได้ทำอย่างง่าย ๆ ด้วยการจัดเตรียมของเช่นไหว้ ได้แก่ บายศรี หัวหมู เหล้า อาหาร ขนมและผลไม้ ฯลฯ เหมือนกับพิธีไหว้ครูทั่วไป เมื่อถึงเวลาพิธีผู้ที่เป็นได้ง่วนก็จะทำพิธีเช่นไหว้ ลูกศิษย์ทุกคนก็จะนำขันพานใส่ธูปเทียนดอกไม้พร้อมใส่เงินค่ายกครูถวายต่อได้ง่วน ต่อมาได้ง่วนก็จะทำพิธีการครอบครูด้วยชาแล้วสวดให้พรและทำการประพรมน้ำมนต์ เมื่อครบถ้วนทุกคนแล้วได้ง่วนก็จะทำพิธีสวดกราบไหว้ครูอาจารย์อีกครั้งหนึ่งก็เป็นอันเสร็จพิธี เมื่อครอบครูแล้วก็ถือว่าผู้ช่วยได้ง่วน หรือผู้ที่มาศึกษาวิชาได้ง่วน นั้นสามารถไปเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมการจัดเลี้ยงผีได้ แต่ยังไม่มีส่วนเป็นได้ง่วนเป็นเพียงแค่ผู้ช่วยได้ง่วนเท่านั้น

5.4 การถ่ายทอดความรู้ในการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษด้วยวิธีพิเศษ ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้ได้พบว่า มีลักษณะที่พิเศษของการถ่ายทอดความรู้ให้แก่โต้งหรือคนทรงรุ่นใหม่ ด้วยวิธีที่อยู่เหนือธรรมชาติ จากการสัมภาษณ์คนทรงรุ่นใหม่ของชุมชนบ้านคงคาเหนือ ทำให้ทราบได้ว่าคนทรงหรือผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ได้รับการถ่ายทอดจากการเข้าฝันของโต้งคนเดิมที่ถึงแก่กรรมลงไปแล้ว ซึ่งได้มาเข้าฝันหลายครั้งโดยได้มาบอกสอนถึงบทสวดเชิญผีต่างๆ บทกล่าวลีเลี้ยงผี ที่ต้องกล่าวเป็นภาษามอญอันมีเนื้อหาที่มีความยาวมาก และวิธีการรำผี ถึงแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานที่พิสูจน์ได้อย่างชัดเจนตามแนวทางการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ก็ตาม แต่ก็คงเป็นการสะท้อนถึงความเชื่อในอีกแง่มุมหนึ่งของชุมชน ที่มีต่อกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ในระดับฐานรากของสังคม

5.5 วิธีการถ่ายทอดความรู้จากสื่อ ซึ่งในสมัยอดีตที่ชุมชนบ้านคงคาเหนือยังไม่เจริญดังเช่นในปัจจุบันนี้ ดังนั้นวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือบุคคลต่อกลุ่มชนในสังคมชุมชนนั้น ยังเป็นระบบของการใช้สื่อบุคคลในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้วยการบอกเล่าเรื่องราวและองค์ความรู้ชุดต่างๆ ของการนับถือผีบรรพบุรุษ และสภาพบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง โดยในปัจจุบันเมื่อระบบสื่อได้พัฒนาเจริญมากขึ้น ทำให้การจัดเก็บองค์ความรู้ในระดับครัวเรือน ระดับชุมชนและระดับสังคม ได้มีการพัฒนาที่เป็นระบบมากขึ้น แต่จากการศึกษาพบว่า จำนวนของผู้ที่ใช้สื่อความรู้ประเภทนี้ ของชุมชนบ้านคงคาเหนือในการถ่ายทอดความรู้ไปยังบุคคลในครัวเรือนและบุคคลอื่น ๆ นั้นยังมีเป็นจำนวนที่น้อยมาก โดยพบว่าจะในกลุ่มบุคคลที่เป็นคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีความรู้ในการใช้ระบบเทคโนโลยีและสารสนเทศ กับเป็นผู้ที่มีการศึกษาในระดับสูง โดยผู้ส่งสารเหล่านี้จะมีความคิดในลักษณะเปิดกว้างต่อข้อมูล ข่าวดารความรู้ ที่ต้องการเปิดเผยสู่สาธารณะชนในวงกว้างได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ โดยใช้เครื่องมือสื่อทำการสื่อสารส่งผ่านองค์ความรู้ในรูปของข้อมูล ข่าวสาร ฯลฯ ในรูปแบบของอักษรข้อความ รูปภาพ และเสียง โดยมีรูปแบบที่หลากหลายมิติไปยังบุคคลและสังคมส่วนรวม ก่อให้เกิดการแพร่หลายในลักษณะที่เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงถึงกันอย่างรวดเร็ว เช่น เอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ต่างๆ ของระบบสื่อสารสนเทศ ที่ในปัจจุบันได้มีช่องทางในการสืบค้นได้ง่ายและมีสะดวกมากขึ้นกว่าในอดีตเป็นอย่างมาก ในปัจจุบันนอกจากสื่อบุคคล สื่อประเพณี ที่ใช้เป็นกลไกหลักในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายรามัญ แล้วพบว่าเครื่องมือที่ถูกใช้เป็นช่องทางในการให้ผู้รับการถ่ายทอดได้เรียนรู้ถึงวิถีวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ เอกสารสิ่งพิมพ์ เช่น ผลงานการศึกษาวิจัย บทความ บทบันทึกในส่วนของคุณคน รวมถึงเอกสารบันทึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่มีอยู่ของคุณคนและที่เป็นของส่วนรวม ที่มีอยู่ที่วัด ซึ่งถือได้ว่าเป็นผลผลิตของผู้คนในชุมชนบ้านคงคาเหนือ สื่อประเภท

ต่อมาได้แก่ สื่อทางอิเล็กทรอนิกส์ เช่น บันทึกวิดีโอ บันทึกซีดีรอม ภาพถ่ายในงานพิธีกรรม การส่งภาพและข้อความลงสู่ระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งสื่อเหล่านี้ได้บันทึกเหตุการณ์ต่างๆของชุมชน ในการประกอบพิธีกรรมการนับถือผี ซึ่งในปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ ได้มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการถ่ายทอดและการศึกษาของผู้ที่สนใจ เนื่องจากมีความชัดเจนในข้อมูล มีความสะดวกรวดเร็วในการสืบค้น ทำให้การศึกษาเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิมในอดีตเป็นอย่างมาก

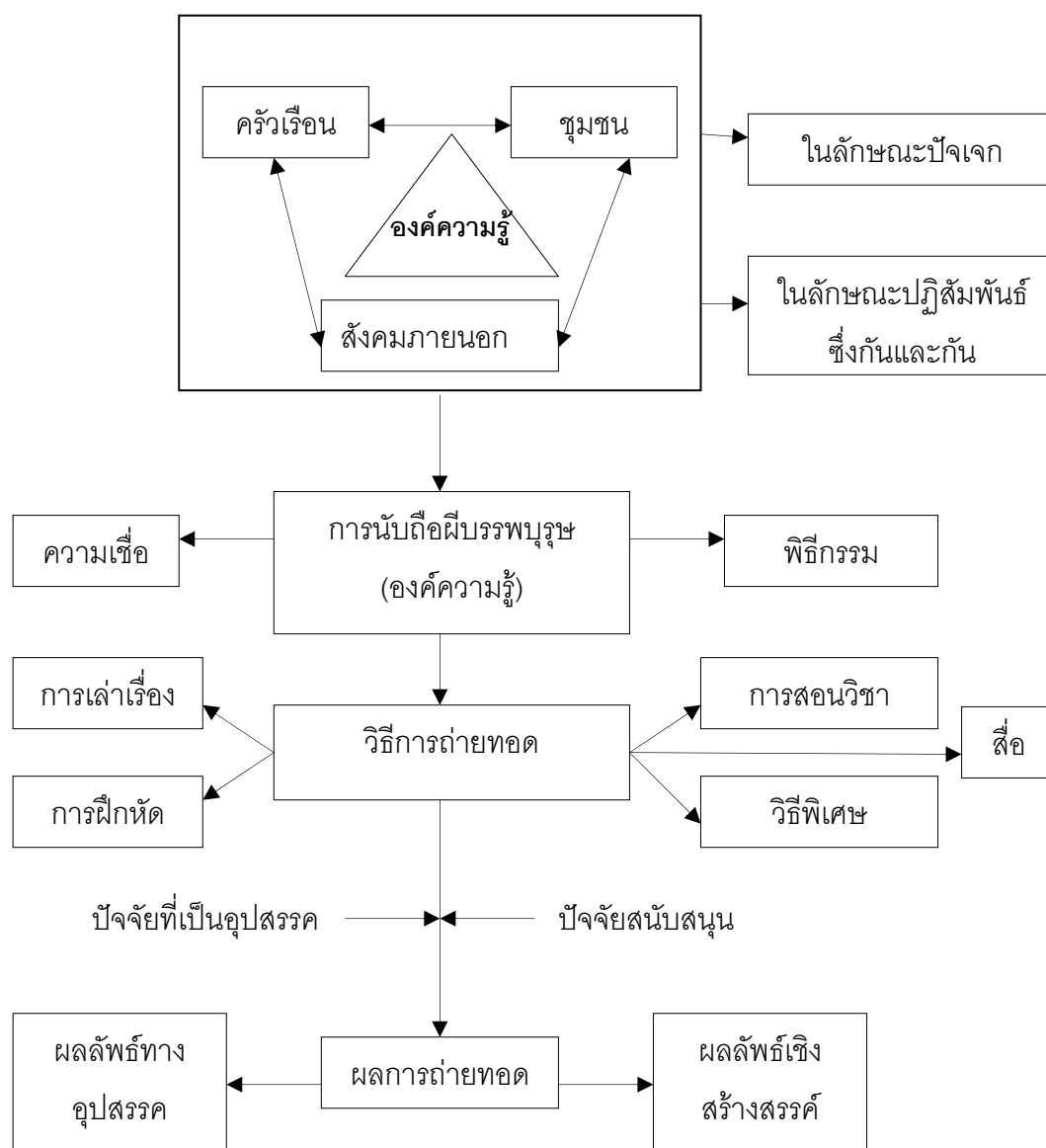
สรุปวงจรและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ (รามัญ) บ้านคงคาเหนือ

ในสถาบันโครงสร้างทางสังคมของชาวมอญนั้น แต่ละสถาบันถือได้ว่าจะต้องมีการกิจ และหน้าที่ซึ่งจะต้องกระทำในการที่ต้องส่งผ่านองค์ความรู้ในเรื่องของการนับถือผีบรรพบุรุษอันประกอบไปด้วยความเชื่อ ความรู้และแบบแผนทางพฤติกรรม ที่ถูกหลานในตระกูลผีจะต้องประพฤติปฏิบัติตามให้สอดคล้องกับที่บรรพชนของชาวมอญได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยสถาบันทางสังคมของชาวมอญบ้านคงคาเหนือที่มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้ให้ส่งผ่านไปสู่ลูกหลานซึ่งเป็นชนชั้นรุ่นหลังในลำดับต่อมา สามารถจำแนกออกได้ 4 สถาบัน คือ ครัวเรือน ชุมชน วัด และโรงเรียน ซึ่งมีความสำคัญและเป็นสถาบันหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ตลอดจนสถาบันเหล่านี้ทั้งสี่ส่วนนี้ยังมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ในการเกื้อหนุนให้การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในการที่จะทำให้ผู้รับการถ่ายทอดซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ คือ กลุ่มบุตรหลานในตระกูลผี กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม และกลุ่มสนใจ ได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของผีบรรพบุรุษ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับเชี่ยวชาญจนสามารถเป็นผู้นำในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการนับถือผีและการให้คำแนะนำปรึกษาในองค์ความรู้ต่างๆ ได้อย่างชัดเจน

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ(รามัญ) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ยิ่งใหญ่และมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวมอญชุมชนบ้านคงคาเหนือเป็นอย่างมาก จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ประมวลสรุป เป็นรูปวงจรของกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านคงคาเหนือ ดังนี้คือ

ภาพประกอบที่ 38

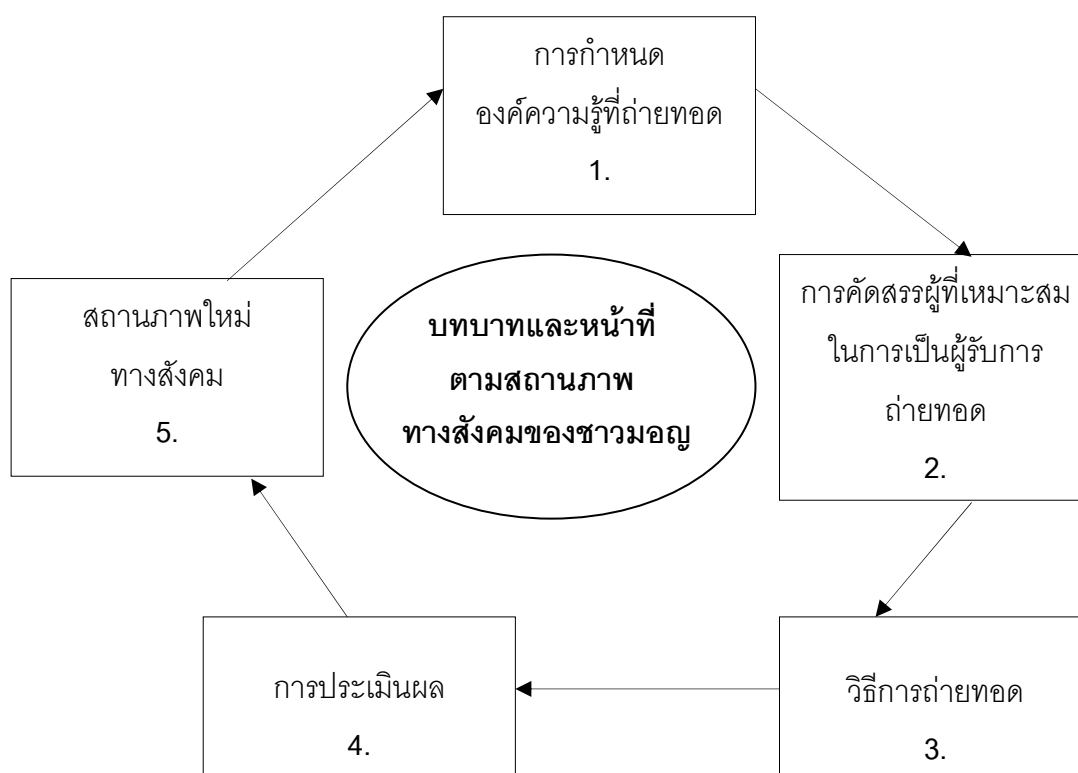
รูปร่างของกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านคงคาเหนือ

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่ากระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายมอญ (รามัญ) บ้านคงคาเหนือ ในส่วนของกระบวนการถ่ายทอดนั้นมีขั้นตอนรายละเอียดสามารถแบ่งออกและนำเสนออธิบายได้ 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ การกำหนดองค์ความรู้ที่จะถ่ายทอด การคัดสรรผู้ที่เหมาะสมในการเป็นผู้รับการถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอด การประเมินผลและสถานภาพใหม่ทางสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพประกอบที่ 39

กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ

1. การกำหนดองค์ความรู้ในการถ่ายทอด

ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญประการแรกของผู้ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้และวิถีวัฒนธรรมของบรรพชน ให้แก่คนรุ่นหลังหรือผู้ที่สนใจศึกษา ได้เกิดการเรียนรู้และมีความเข้าใจในวิถีแห่งการนับถือผีบรรพบุรุษโดยที่จะต้องกำหนดให้ชัดเจน ซึ่งพบว่าในชุมชนบ้านคองคองเหนือ มีลำดับการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกใหม่ในสังคมของครัวเรือน และสมาชิกใหม่ของสังคม ดังนี้คือ องค์ความรู้ในเรื่องผีซึ่งเป็นการปูพื้นฐานของความเชื่อทั่วไปของชุมชน ที่มีต่อผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่ชนชาวมอญมีความเชื่อและเคารพศรัทธา เช่น ผีปอบ ผีกระสือ เทวดาอารักษ์ ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งชาวมอญจะให้ความเคารพกราบไหว้และทำพิธีเซ่นไหว้ตามแต่ช่วงเวลาแห่งธรรมเนียมปฏิบัติในแต่ละวันสำคัญที่กำหนดไว้ องค์ความรู้ต่อมาซึ่งจะมีการ

ถ่ายทอดให้แก่บุตรหลานในตระกูลและผู้ที่จะเข้ามาปฏิสัมพันธ์ในภายหลัง เช่น บุตรเขยหรือสะใภ้ ที่จะต้องมีหน้าที่ในการเรียนรู้ตามสถานภาพของตนเองที่ได้รับมาโดยกำเนิด หรือที่ได้รับมาภายหลังจากการแต่งงานกับคนในตระกูล ซึ่งในการนี้ต้นผี หัวหน้าครัวเรือน หรือโด้ง ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของชุมชน จะต้องถ่ายทอดให้ความรู้แก่ผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งสามารถแบ่งแยกออกเป็นสองส่วนคือ ในเรื่องของความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งจะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ กฎระเบียบหรือข้อกำหนดต่างๆของแต่ละตระกูล กับความรู้ในการประกอบพิธีกรรมซึ่งเป็นความรู้ซึ่งจะต้องนำไปสู่ภาคการปฏิบัติจริง ในการแสดงออกถึงความเคารพผีบรรพบุรุษ ในเมื่อถึงช่วงกำหนดเวลาที่กำหนดไว้แต่โบราณมา หรือเมื่อต้องกระทำตามเงื่อนไขที่กำหนดเอาไว้ อย่างอื่น เช่น การจัดเลี้ยงผีเมื่อครบรอบหนึ่งปี หรือสามปี การจัดพิธีรำผีเพื่อแยกผี การจัดพิธีรำผีเพื่อแก้บน ฯลฯ

องค์ความรู้เหล่านี้ไม่เพียงแต่ผู้อาวุโสในครัวเรือนเท่านั้น ที่จะถ่ายทอดได้โดยลำพัง ผลการศึกษาพบว่ายังมีบุคคลอื่นอีกที่มีส่วนช่วยในการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องของความเชื่อและการจัดทำพิธีกรรมให้แก่สมาชิกใหม่ในครัวเรือน บุคคลเหล่านั้น มีทั้งที่อยู่ในชุมชนและที่มาจากภายนอกชุมชน เช่น ผู้ที่เป็นผู้อาวุโสหรือเป็นปราชญ์ของชุมชน โด้งหรือผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของชุมชน หรือแม้แต่ผู้ที่มีความรู้ซึ่งอยู่นอกชุมชนที่เข้ามาช่วยในการดำเนินพิธีกรรมในชุมชน เช่น โด้งจากต่างหมู่บ้านที่มาจัดเลี้ยงผีหรือจัดพิธีรำผีให้กับคนในชุมชนบ้านคงคาเหนือ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ก่อให้เกิดแก่คนในชุมชนบ้านคงคาเหนือทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมได้เช่นกัน

2. การคัดสรรบุคคลที่เหมาะสมในการเป็นผู้รับการถ่ายทอด

ซึ่งในกระบวนการถ่ายทอดหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการขัดเกลาทางสังคมทั้งในระดับครัวเรือน และสังคมนั้น ผู้ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดนั้น ได้มีการคัดสรรบุคคลตามเงื่อนไขในความพร้อมของแต่ละบุคคล ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความรู้ที่จะถ่ายทอดให้ สรุปได้ดังนี้

2.1 ในระดับครัวเรือน ซึ่งเป็นสถาบันหลักในขั้นแรกของสังคมชาวมอญที่จะต้องทำหน้าที่ในการถ่ายทอด โดยบุคคลหลักเหล่านี้คือ พ่อแม่ ปู่ย่า หรือผู้อาวุโส ซึ่งอยู่ในครัวเรือน ที่ได้คัดสรรลูกหลานที่มีความพร้อมที่จะรับการถ่ายทอด โดยพบว่าจะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกหลานเมื่อได้พิจารณาแล้วว่ามิวายที่เติบโตเพียงพอแล้วที่จะรับรู้ความได้ดีพอแล้ว ประการต่อมาคือมีการจำแนกตามลักษณะของเพศ ซึ่งพบว่าในการถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กชายและเด็กหญิงจะเหมือนกันทั้งหมดในความรู้ความเชื่อพื้นฐานทั่วไป เช่น กฎเกณฑ์ในการนับถือผีบรรพบุรุษ แต่

พบว่ามีการแบ่งแยกการถ่ายทอดในเรื่องกิจกรรมการประกอบพิธีกรรมตามสถานะทางเพศ เช่น ฝ่ายเด็กหญิงจะได้รับการถ่ายทอดในการเรียนรู้เรื่องการจัดเตรียมอาหารหรือขนมสำหรับการประกอบพิธีการจัดเลี้ยงผี ซึ่งมีวิธีการทำและกฎเกณฑ์ที่บังคับไว้ เช่น ห้ามพูดเรื่องที่ไม่เป็นมงคล ในระหว่างจัดเตรียมขนมหรืออาหารเลี้ยงผี หรือการทำขนมผีต้องทำให้เสร็จในช่วงเวลาเดียว ติดต่อกันและห้ามคนไม่เกี่ยวข้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวในขณะที่กำลังจัดทำ ส่วนเด็กผู้ชายก็จะได้รับการถ่ายทอดที่เป็นงานของผู้ชายที่ต้องใช้แรงงาน เช่น การสร้างโรงรำผี ความรู้เฉพาะในการที่จะปกครองดูแลบุตรหลานในตระกูลผีทุกคน ทุกครัวเรือนให้ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบบรรทัดฐานการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ ซึ่งในการคัดสรรจะเป็นไปในเรื่องของความพร้อม เช่น วัย และเพศ ของบุคคลมากกว่าในการรับการถ่ายทอด เนื่องจากผู้ที่มีสถานภาพเกิดมาเป็นคนที่มิใช่เชื้อสายมอญหรือผู้ที่เข้ามาเป็นคนในตระกูลผีภายหลัง เช่น สะใภ้ ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะถูกกำหนดบทบาทตามสถานภาพ อยู่แล้วว่าจะต้องเป็นผู้รับการถ่ายทอด

2.2 ในระดับชุมชน เนื่องจากมนุษย์ต้องอยู่ในระบบของสังคม ดังนั้น นอกจากสังคมในหน่วยที่เล็กที่สุดคือ ครัวเรือนแล้ว บุตรหลานของคนไทยเชื้อสายมอญยังต้องออกไปมีการปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกในชุมชนเช่นกัน โดยในแต่ละครัวเรือนก็ย่อมที่จะมีอุปสรรคหรือข้อจำกัดในการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ ดังนั้น ครัวเรือนจึงต้องอาศัยบุคคลผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในชุมชน ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ซึ่งแบ่งออกเป็นสองลักษณะ คือ ความรู้ในการนับถือบรรพบุรุษโดยทั่วไปกับความรู้การเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งจะต้องอาศัยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะตนเท่านั้น ที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอในการถ่ายทอดได้โดยในปัจจุบันจากการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านคงคาเหนือมีโด่งหรือคนทรงเพียง 1 คนและผู้ช่วยโด่งซึ่งเป็นผู้ช่วยโด่งในการประกอบพิธีกรรม จำนวน 5 คน ทำหน้าที่ในการจัดทำพิธีกรรมให้ครัวเรือนในชุมชนและพิธีกรรมของหมู่บ้าน พร้อมทั้งถ่ายทอดวิชาและคำปรึกษาในเรื่องผีบรรพบุรุษให้กับคนในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ นางสมจิตต์ หลวงพันทา ซึ่งเป็น “โด่ง” ในการประกอบพิธีกรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญบ้านคงคาเหนือและของชุมชนทั่วไปในเขตอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และอาจารย์ กามเทพ มิ่งสำแดง ผู้เชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนบ้านคงคาเหนือ พบว่า ได้มีหลักเกณฑ์ในการคัดสรรบุคคลเข้าเรียนรู้วิชาการเป็นโด่งหรือคนทรงเพื่อประกอบพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ สรุปได้ 3 ประการ คือมีความสามารถด้านภาษามอญ การมีใจรักในวิชาการแขนงนี้ และต้องมีความประพฤติดี โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. จะต้องมีความรู้ความสามารถในการสื่อสารภาษามอญทั้งการพูด และการฟังได้ดี เพราะในการประกอบพิธีกรรมทุกครั้งจะต้องใช้ภาษามอญในการสื่อสารระหว่างผู้ประกอบ

พิธีกรรม กับผีบรรพบุรุษ และลูกหลานในตระกูลผี เช่น การกล่าวเชิญผีคำกล่าวในการเซ่นไหว้ และการจัดเลี้ยงผี การเข้าประทับทรงของผีบรรพบุรุษ ขณะรำผีหรือระหว่างการจัดเลี้ยงผี ฯลฯ ดังนั้น การไม่รู้หรือสื่อภาษามอญไม่ได้จึงไม่สามารถที่ประกอบพิธีกรรมได้ ดังนั้นผู้ที่ผ่านการคัดสรรเพื่อเป็นผู้ช่วยไต่งหรือคนทรงประทับได้ต้องรอบรู้ในภาษามอญเป็นอย่างดี

2. เป็นผู้ที่มีความสนใจและมีความต้องการอย่างแท้จริงในการที่จะรับการถ่ายทอดวิชา ดังนั้น จึงต้องมีความอดทนในการที่จะเรียนรู้เนื่องจากในการถ่ายทอดองค์ความรู้ซึ่งเป็นวิชาเฉพาะที่มีความยากแล้ว ยังต้องมีภาคปฏิบัติในการสะสมประสบการณ์อย่างต่อเนื่องอย่างยาวนาน เนื่องจากการดำเนินพิธีกรรมจะขึ้นอยู่กับวงรอบแห่งเวลาของแต่ละปีและเป็นพิธีกรรมที่จัดเฉพาะของแต่ละเดือนของแต่ละครัวเรือน โดยพบว่าจะมีการพิจารณาถ่ายทอดวิชาให้แก่คนในครัวเรือนของไต่งคนเดิมก่อนเป็นลำดับแรก เมื่อในครัวเรือนไม่มีผู้ที่สืบทอดวิชา ก็ถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนซึ่งมีฐานะเป็นลูกหลานหรือเครือญาติลำดับ และคนภายนอกที่มาศึกษาขอเรียนวิชา

3. คุณสมบัติหลักที่สำคัญของผู้รับการถ่ายทอดวิชาที่จะขาดเสียไม่ได้คือ ต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติปฏิบัติดี มีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อสังคม เนื่องจากการเป็นไต่งหรือคนทรงเป็นการงานอันเป็นการช่วยเหลือสังคม ไม่มีรายได้หรือค่าตอบแทน ดังนั้น จึงเป็นงานที่เสียสละต่อชุมชนและสังคมเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ไต่งหรือคนทรงคนเดิม ซึ่งเป็นผู้อาวุโสของชุมชนจะพิจารณาในการรับผู้ใดเข้าเป็นศิษย์หรือผู้สืบทอดวิชา เข้าประกอบการตัดสินใจ

หนึ่งในภาคส่วนของชุมชน ยังมีสถาบันที่สำคัญอีก 2 สถาบัน คือวัด กับโรงเรียน ที่ทำหน้าที่โรงเรียนซึ่งมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดวัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งในกระบวนการคัดสรรนั้นกล่าวได้ว่าไม่มี เนื่องจากสถาบันการศึกษาในชุมชนเป็นระบบเปิดที่ให้ชนทุกชาติพันธุ์สามารถเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในระบบได้อย่างเท่าเทียมกัน

จากการสัมภาษณ์พระสุธมโม ซึ่งเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกของโรงเรียนวัดคงคารามซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน (พระสุธมโม ,สัมภาษณ์ ,18 เมษายน 2552) ได้กล่าวถึงการเรียนการสอนในเรื่องวิถีวัฒนธรรมและการนับถือผีบรรพบุรุษให้แก่เด็กนักเรียน โดยสรุปดังนี้ เด็กนักเรียนที่มาเรียนในโรงเรียนนี้จะมีหลายเชื้อชาติ เช่น ไทย จีน ลาวและมอญ ดังนั้นในการสอนบรรยายให้ความรู้ในเรื่องของคนมอญจึงเป็นไปในภาพรวมไม่ได้มีการแบ่งกลุ่มเด็กออกจากกันในการถ่ายทอด โดยได้สอนให้เด็กได้รู้ถึงการพูด การเขียนภาษามอญ โดยตนเองได้สอดแทรกวิถีวัฒนธรรมการนับถือผีและพิธีกรรม เข้าไปเป็นเกร็ดความรู้เพื่อ ให้แก่เด็กได้รับรู้ไว้เป็นความรู้พิเศษ เนื่องจากตัวของวิทยากรเองก็เป็นคนมอญ สามารถพูด อ่าน ฟัง และเขียนภาษามอญได้เป็นอย่างดี โดยการจัดตารางการเรียนการสอนจะเลือกช่วงวัยที่เหมาะสมกับเด็กและการคำนึงถึง

ช่วงอารมณ์สมาธิในการรับรู้ของเด็กเป็นสำคัญ เช่น จัดการสอนเฉพาะในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ซึ่งเด็กที่โตสามารถรับรู้และมีความเข้าใจดี มีการจัดหาและใช้เทคนิคใหม่ๆ มานำเสนอ เพื่อให้เด็กนักเรียนเกิดความสนใจต่อเนื่อง ฯลฯ

จากการสัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต เจ้าอาวาสวัดคงคาราม (พระครูสันตยาภิรัต, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2552) ได้กล่าวว่า วัดคงคารามกับการถ่ายทอดวิถีวัฒนธรรมและการนับถือผีบรรพบุรุษให้แก่ชุมชน นั้น โดยสรุปดังนี้ วัดคงคารามได้เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย และได้สนับสนุนในการจัดพิธีกรรมต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องเสมอมาไม่ได้ขาด ส่วนท่านเองนั้นก็เป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่ชาวมอญโดยทั่วไปที่อยู่ในหมู่บ้าน ตามที่ท่านมีความรู้อยู่บ้างพอสมควร เนื่องจากมีเชื้อสายบรรพบุรุษเป็นชาวมอญเช่นกัน ดังนั้น เมื่อใครก็ตามที่มาขอความรู้จากท่านทั้งคนในชุมชนและคนภายนอก เช่น นักท่องเที่ยว นักศึกษา ท่านเองก็ไม่เคยปฏิเสธ ได้ให้ความรู้อย่างเต็มความสามารถ เท่าเทียมกันไม่มีการเลือกปฏิบัติกับใคร และท่านได้สนับสนุนให้พระลูกวัดที่มีความเชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมมอญ ไปสอนให้ความรู้กับเด็กนักเรียนตามที่โรงเรียนได้ขอความอนุเคราะห์มา

3. วิธีการถ่ายทอด

ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษนั้น วิธีการถ่ายทอด เป็นกลไกสำคัญในการที่จะถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมจากชนชั้นรุ่นอาวุโสของครัวหรือของสังคมให้ลงไปปลูกฝังอยู่ในตัวของสมาชิกใหม่ในสังคมด้วยวิธีการต่างๆ ที่ใช้กันอยู่ในสังคมชุมชนบ้านคงคาเหนือ โดยพบว่าในแต่ละสถาบันทางสังคมได้ใช้วิธีการที่แตกต่างกันไปใน 5 วิธี ที่พบคือ การถ่ายทอดด้วยการเล่าเรื่อง การถ่ายทอดด้วยการฝึกหัด การถ่ายทอดด้วยการสอนวิชา การถ่ายทอดด้วยวิธีพิเศษและการถ่ายทอดด้วยการใช้สื่อ ซึ่งจากผลการศึกษาในครั้งนี้สามารถอธิบายถึงวิธีการที่ใช้ในกระบวนการถ่ายทอดของระดับสถาบันทางสังคมของครัวเรือนและสถาบันระดับชุมชนได้ดังนี้

3.1 ระดับครัวเรือน จากการศึกษาพบว่าครัวเรือนชาวไทยเชื้อสายมอญในชุมชนบ้านคงคาเหนือจะใช้วิธีการเล่าเรื่องผีบรรพบุรุษให้แก่บุตรหลานหรือคนในตระกูลที่ได้รับฟัง โดยใช้ภาษามอญและแปลเป็นภาษาไทยให้ฟังเพื่อให้เกิดความเข้าใจ โดยบุตรหลานที่สนใจก็จะซักถามเรื่องราวความเป็นมาต่างๆ ของตระกูลตนเอง สัญลักษณ์ผี และกฎเกณฑ์ของตระกูล ดังนั้นภาษามอญจึงมีความสำคัญและความจำเป็นต่อการเรียนรู้วัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก เมื่อเด็กเติบโตขึ้นก็จะมีความรู้ที่จดจำได้ จนกลายเป็นกรอบที่ตนเองได้ปฏิบัติตาม

เพื่อให้อยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์ และต่อมาเมื่อตนเองเปลี่ยนสถานะไปเป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือ ต้นผี ก็จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดต่อไป ดังนั้นวิธีการถ่ายทอดโดยการเล่าเรื่องจึงเป็นวิธีการแรกที่หัวหน้าครัวเรือนใช้ในการถ่ายทอด หรือทำการขัดเกลาสมาชิกของตระกูลผี ให้มีความคิดและพฤติกรรมให้เป็นไปตามกรอบที่บรรพชนได้ตั้งไว้ ซึ่งวิธีการนี้จะมีประสบความสำเร็จสูงในการสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกใหม่ เพราะเป็นการสื่อสารสองทางที่สามารถมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันได้

การถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ ด้วยวิธีการเล่าเรื่องนั้นถึงแม้ว่าจะมีจุดเด่นในการสร้างความรู้ให้เกิดขึ้น แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการก่อให้เกิดทักษะในภาคปฏิบัติซึ่งจะต้องอาศัยการได้กระทำจริง ดังนั้นในสถาบันครัวเรือนจึงใช้วิธีการถ่ายทอดด้วยการฝึกหัดควบคู่กันไปในการถ่ายทอดให้ความรู้ในลักษณะที่ต้องเป็นการปฏิบัติงานจริง เช่น การฝึกหัดทำขนม การฝึกหัดทำอาหาร การหัดทำกรวยบายศรี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความชำนาญ ให้เกิดแก่สมาชิกใหม่และเกิดทักษะ จนกลายเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล ที่สามารถนำออกไปใช้ได้อย่างชำนาญในภายหลังต่อมา และจะสามารถถ่ายทอดให้กับบุคคลอื่นได้ ดังนั้น วิธีการถ่ายทอดด้วยวิธีชนิดนี้ จึงเป็นการส่งเสริมให้กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของครัวเรือนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.2 ระดับชุมชน พบว่าวิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดนั้นมีความหลากหลายและผสมกันไปเนื่องจากปัจจัยในตัวของผู้ถ่ายทอด และคุณสมบัติของผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นตัวกำหนดในการให้ใช้วิธีการแบบใดในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีแก่สมาชิกใหม่ในสังคม

3.2.1 สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนจะใช้วิธีการสอนด้วยการเล่าเรื่องให้แก่เด็กนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในวิถีวัฒนธรรมและการนับถือผีของชาวมอญ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ผลสำเร็จในระดับสูงมากนัก เนื่องจากเด็กจะไม่ได้เห็นภาพที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง แต่ก็ช่วยให้เด็กได้เกิดการปรับตัวพื้นฐานความเข้าใจ ดังนั้น พบว่าวิธีการสอนด้วยการเล่าเรื่องของโรงเรียนที่ได้กระทำอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นการเสริมความรู้เรื่องการนับถือผีของบรรพชนชาวมอญอีกวิธีหนึ่ง

3.2.2 สถาบันศาสนา หรือวัดในชุมชน จะใช้วิธีการในการเล่าเรื่องโดยพระผู้มีความรู้ในทางวัฒนธรรมมอญ เป็นผู้ให้ความรู้แก่คนทั่วไปในสังคมและยังเป็นแหล่งของการเรียนรู้และสืบทอด สื่อประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษ เช่น การทำพิธีกรรมในการปลงศพของชาวมอญ การทำพิธีโกนผมไฟให้แก่เด็กชาวมอญ ฯลฯ และเป็นฐานในการรวบรวมสื่อความรู้ที่อยู่ในรูปเอกสาร เช่น คัมภีร์ สมุดข่อย ที่มีการบันทึกพิธีกรรมหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับความรู้ในการนับถือผีทั่วไปและผีบรรพบุรุษของบรรพชนชาวมอญ

3.2.3 สถาบันชุมชนที่อยู่ชุมชนจะมีแกนกลาง ของผู้ที่มีความรู้ในเรื่อง พิธีกรรม การนับถือผี เช่น ไต้ง คนทรง และผู้ช่วยไต้ง ซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ที่มีความรู้และความ เชี่ยวชาญในการจัดกระทำพิธีกรรมให้แก่ครัวเรือน และพิธีกรรมในระดับชุมชน โดยพบว่าวิธีการ ในการถ่ายทอดนั้นจะใช้วิธีการสอนวิชาและวิธีการฝึกหัด คือผู้รู้เหล่านี้จะสอนความรู้ให้กับบุคคล ที่สมัครเข้ามาเป็นศิษย์ตามแบบแผนธรรมเนียมโบราณ ด้วยการใช้เทคนิคเฉพาะของตนเอง โดยตรงเฉพาะตัวต่อตัวกับผู้ที่มาขอเรียนรู้อาชีพเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเบื้องต้น ต่อจากนั้นจึงได้ ใช้วิธีการให้ลูกศิษย์ไปฝึกหัดผู้ช่วยหรือลูกมือในการทำพิธีกรรมตามงานพิธีกรรมต่างๆ ทั้งในชุมชน และนอกชุมชน อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานนับหลายปี จนผู้ช่วยไต้งเหล่านี้เกิดการจำได้และมีความ เข้าใจ ในขั้นตอนของพิธีกรรม โดยไต้งคนเดิมจะเริ่มปล่อยให้ปฏิบัติจริงในขั้นตอนง่ายๆ ของ พิธีกรรมก่อน เช่น การหัดจัดวางของเซ่นไหว้ตามตำแหน่งต่างๆ การหยิบของเซ่นไหว้ส่งให้กับไต้ง ในระหว่างพิธีการรำผี ฯลฯ ไปจนถึงขั้นสูงขึ้นไปเรื่อยๆ ไปตามลำดับ อันขึ้นอยู่กับการพิจารณาของผู้ช่วยไต้ง คนเดิม จนท้ายที่สุดจนสามารถกระทำได้เลยอย่างชำนาญ โดยไต้งคนเดิมจะเป็นผู้พิจารณาว่าผู้ช่วยไต้ง คนใดได้รับการถ่ายทอดวิชาจากตนจนอยู่ในขั้นสำเร็จวิชาจนสามารถไปเป็นผู้นำในการประกอบ พิธีกรรมการเลี้ยงผี หรือการรำผีให้กับครัวเรือนหรือชุมชนชาวมอญได้แล้ว และในการศึกษาค้นคว้านี้ พบว่ายังมีการถ่ายทอดโดยวิธีการพิเศษจากบรรพชนผู้ที่ยังคงปฏิบัติแล้วต่อไต้งหรือคนทรงคนใหม่ เพื่อให้เกิดความรู้ในเรื่องพิธีกรรมแก่ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของชุมชน เช่น การถ่ายทอด ความรู้ผ่านการประทับทรง หรือการเข้าฝัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ

4. การประเมินผล

เป็นส่วนหนึ่งของการประเมินโดยผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอด ได้แก่ ต้นผี หัวหน้า ครัวเรือน หรือ ไต้ง หรือคนทรง ที่มีต่อผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมจากตนเองใน ระดับครัวเรือนได้แก่ บุตรหลานในตระกูลผี หรือในระดับชุมชน เช่น ผู้ที่ขอเรียนวิชาการเป็นไต้ง หรือคนทรง นั้น โดยมีวิธีการประเมินของผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดสรุปได้ดังนี้ ในระดับ ครัวเรือนจะประเมินโดยการซักถามของหัวหน้าครัวเรือนถึงความเข้าใจของลูกหลานว่ามีความ เข้าใจในระดับดีเพียงใดถึงความรู้ในเรื่องของตระกูลผีตนเอง ในเรื่องของกฎเกณฑ์ต่างๆ เมื่อ พบว่ายังมีความรู้ที่ไม่ถูกต้องหรือไม่ชัดเจน ก็จะสอนด้วยวิธีการเล่าเรื่องทบทวนให้ฟัง ซึ่งจะไม่มีการวัดผลอย่างแท้จริง ส่วนการประเมินผลของไต้งหรือคนทรงที่มีต่อศิษย์ที่มาขอเรียนวิชา ซึ่งอยู่ ในสถานะของผู้ช่วยไต้งว่ามีความเชี่ยวชาญหรือชำนาญเพียงพอที่จะเป็นไต้งได้แล้วหรือยังนั้น พบว่า ไต้งผู้อาวุโสซึ่งเป็นเหมือนกับครูอาจารย์ จะต้องพิจารณาด้วยตนเองว่า ผู้ช่วยไต้งคนใดมี

ความรอบรู้และมีความสามารถมากเพียงพอ ตลอดจนมีคุณสมบัติที่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพียงพอที่จะเป็นไต่ถามตนเองได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจในขั้นสุดท้ายของกระบวนการถ่ายทอด ในลักษณะของปัจเจกชนโดยไต่ถามคนเดิมผู้เดียวที่มีอำนาจเป็นอันเด็ดขาด

1. สถานภาพใหม่ทางสังคม

เมื่อสมาชิกใหม่ในสังคมของตระกูลผีได้เลื่อนสถานะทางสังคมขึ้นเป็นต้นผี หรือเป็นภรรยาของต้นผี หรือเป็นหัวหน้าครัวเรือน และได้เป็นคนทรงคนใหม่ หรือเป็นไต่ถามคนใหม่ ก็จะเป็นผู้ที่มิพบาทพหน้าตามสถานะทางสังคม ในการที่จะต้องทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีให้แก่บุตรหลาน หรือไต่ถามคนใหม่ในรุ่นต่อไป ซึ่งจะเห็นได้ว่าจะเริ่มเข้าสู่ขั้นตอนที่หนึ่งในการกำหนดองค์ความรู้ ให้เหมาะสมกับคุณลักษณะของผู้รับการถ่ายทอด และได้พิจารณาใช้วิธีการถ่ายทอดในวิธีการต่างๆ ให้สอดคล้องกับบริบทของสถาบันครัวเรือนหรือชุมชน ต่อไปอันเป็นเหมือนกับวงล้อแห่งวัฒนธรรมที่หมุนขับเคลื่อนไปโดยรอบตลอดเวลา

การอภิปรายผลการวิเคราะห์

1. การขัดเกลาทางสังคมกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ

ผลจากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในสังคมชุมชนบ้านคงคาเหนือ นั้นคือกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มสมาชิกใหม่ในสังคมชาวมอญ ได้แก่ บุตรหลานที่เกิดมาเป็นสมาชิกใหม่ของตระกูลผี หรือบุตรสะใภ้ หรือบุตรเขยที่ย้ายเข้ามาอยู่ในครัวเรือน เมื่อภายหลังจากการเปลี่ยนสถานะทางสังคม อันเนื่องมาจากการแต่งงานกับคนไทยเชื้อสายมอญ สมาชิกรุ่นใหม่เหล่านี้จะได้รับการถ่ายทอดหรือการขัดเกลาแบบแผนทางความคิดและรูปแบบของพฤติกรรมจากญาติผู้ใหญ่ในครัวเรือน เช่น โดยหัวหน้าครัวเรือน ต้นผี และผู้อาวุโสที่อยู่ในครัวเรือนนั้น ได้ทำการบอกเล่าสั่งสอนเพื่อให้ลูกหลานที่เติบโตขึ้นมาได้ดำรงวิถีชีวิตอยู่ในกรอบตามแบบแผนทางความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ และได้ขัดเกลาพฤติกรรมให้เป็นไปตามที่ได้กำหนดไว้ รวมถึงการที่จะต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎเกณฑ์ของตระกูลผีตนเอง โดยผู้ที่ทำหน้าที่ขัดเกลาในระดับสังคมครัวเรือนจะขัดเกลาโดยการใช้สอน หรือบอกเล่าให้รู้โดยตรงในเรื่องของความรู้ ความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ การปฏิบัติตนต่อผีบรรพบุรุษ ผลจากการศึกษาพบว่าวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้วยการเล่าเรื่องนี้มีประสิทธิภาพสูงสุด รองลงมาคือการสังเกตและการจดจำใน

งานพิธีกรรมที่ครัวเรือนหรือชุมชนได้มีการจัดงานพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งผู้รับการถ่ายทอดสามารถเห็นได้อย่างชัดเจน แต่ก็มีข้อจำกัดเนื่องด้วยการจัดงานมีจำนวนครั้งหรือความถี่ที่ไม่มากนักในรอบปีหนึ่งๆ เช่น พิธีกรรมรำผีที่ต้องมีเหตุจริงๆ จึงรำผีได้และมีค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีกรรมที่สูงมากถึงประมาณสี่ถึงห้าหมื่นบาทต่อครั้ง ข้อจำกัดที่สำคัญอีกประการคือความลุ่มลึก ความเข้าใจในองค์ความรู้เรื่องผีที่มีอยู่ของผู้ที่ทำหน้าที่แต่ละครัวเรือนในการถ่ายทอด ซึ่งส่วนใหญ่จะรู้เพียงหลักการทั่วไปอย่างกว้างๆ เท่านั้น โดยไม่สามารถที่จะอธิบายลงลึกในรายละเอียดของความเชื่อและพิธีกรรมได้ เพียงแต่อ้างว่าทำตามที่บรรพบุรุษสอนให้ทำจึงได้ทำตามกันมา ดังนั้น ผลที่ได้ประการหนึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้รับการถ่ายทอดซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ของตระกูลผีพบว่า ทำให้ความเชื่อถือในเรื่องผีบรรพบุรุษลดน้อยลงไป และทำให้การทรงคุณค่าในความเชื่อหรือเนื้อหาของพิธีกรรมไม่มีความสำคัญ ข้อจำกัดประการต่อมาคือ วัด และ สถานศึกษาในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการขัดเกลาสมาชิกใหม่ของสังคมเหมือนกัน แต่ยังอยู่ในระดับที่ไม่สูงมากนัก แต่ก็ช่วยส่งเสริมให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชุมชน มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นจากสภาพเดิมโดยปกติ

2. การจัดการความรู้กับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ

ผลจากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในครัวเรือนหรือที่มีอยู่ในชุมชนชาวมอญบ้านคงคาเหนือ นั้น เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่หรือฝังอยู่ในตัวบุคคลเป็นส่วนใหญ่ และมีอยู่ในรูปของเอกสารข้อมูลแต่ยังมีไม่มากนัก โดยที่ได้นำมาพัฒนาให้กลายเป็นสารสนเทศซึ่งมีการจัดเป็นระบบ จนกลายเป็นความรู้และเป็นปัญญาในท้ายที่สุด นั้นพบว่ายังมีการจัดกระทำที่น้อยอยู่มาก โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาความรู้ของคนในครัวเรือนหรือสังคม เช่น ลูกหลานที่เกิดมาใหม่ หรือหรือสะใภ้ในครัวเรือน หรือได้คนใหม่ โดยพบว่าองค์ความรู้ในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ ทั้งในส่วนของความเชื่อ ข้อกำหนดและการจัดทำพิธีกรรม ซึ่งมีทั้งความรู้ที่เป็นความรู้เด่นชัดและรู้ซอื้นเร้น อยู่ในตัวบุคคลนั้น สามารถจำแนกในรายละเอียดได้ดังนี้

2.1 โดยความรู้เด่นชัด เป็นความรู้ที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นเอกสาร หรือ ผลงานทางวิชาการที่มีอยู่ในชุมชนบ้านคงคาเหนือในปัจจุบัน เป็นการศึกษารวบรวมค้นคว้าจากผู้คนที่ทั้งที่เป็นผู้คนในชุมชนและเป็นของบุคคลภายนอก ที่ได้มาศึกษาถึงวิถีวัฒนธรรมของชาวมอญ และมีบางส่วนที่ได้บันทึกไว้ในการอ้างอิง หรือเพื่อให้ผู้อื่นที่สนใจได้เข้าถึงข้อมูล ซึ่งมีทั้งในภาคส่วนที่เป็นของรัฐและในส่วนของบุคคล เช่น รายงานผลการวิจัย วิทยานิพนธ์ บันทึกประวัติชุมชน คัมภีร์โบราณ ที่ชุมชนเก็บรักษาไว้

2.2 ความรู้ซ่อนเร้น เป็นความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวคน โดยพบว่าส่วนใหญ่นั้นเป็นประสบการณ์ที่ได้มีการสั่งสมมาอย่างยาวนาน อันเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนชาวมอญ และความรู้ความสามารถอันเป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะของบุคคล และอาจรวมถึงความเป็นพิเศษของบุคคล ที่ได้มีการถ่ายทอดไว้ในชุมชน เช่น ความสามารถในการเข้าประทับทรง ความสามารถในการดำเนินการจัดพิธีกรรมการรำผี ฯลฯ

2.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการจัดการความรู้ ทั้งในระดับของสังคมครัวเรือน สังคมชุมชนและระหว่างชุมชนโดยใช้วิธีการบอกเล่า การฝึกหัด หรือการสั่งสอน ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างกันในการเรียนรู้ โดยกิจกรรมเหล่านี้ จะเป็นไปในลักษณะของการดำเนินการร่วมกันของบุคคลทั้งสองฝ่าย ในการเป็นผู้ถ่ายทอดและเป็นผู้รับการถ่ายทอดโดยตรง ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์โดยตรง ในกระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกันและกันของผู้คนในสังคมชาวมอญ หรือรวมทั้งที่มาจากสังคมภายนอก ที่มีประสิทธิภาพมาก

3. กระบวนการสื่อสารกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ

ผลจากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า การที่ผู้ที่มีหน้าที่ในการส่งสาร ได้ทำการส่งสารอันหมายถึงวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ ไปยังลูกหลานในตระกูลผีรุ่นใหม่ หรือผู้นำในการประกอบพิธีกรรมคนใหม่ในสังคมนั้น ได้พบว่าผู้ที่มีหน้าที่ในการส่งสารนั้นจะต้องกระทำหน้าที่ในการส่งสารอย่างเต็มความสามารถ เนื่องจากภาระที่ตนเองถูกกำหนดให้ตกอยู่ในสถานะทางสังคมโดยมีหน้าที่ ต้องกระทำในการส่งสารไปยังผู้รับให้ได้มากที่สุดและมีคุณภาพดีที่สุด โดยปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในตัวของผู้ส่งสาร หรือต้นผี หรือหัวหน้าครัวเรือน นั้นได้แก่ องค์ความรู้ที่มีอยู่ไม่มากพอที่จะอธิบายได้อย่างลึกซึ้ง จึงส่งผลกระทบต่อความรู้ความเข้าใจของผู้รับสาร หรือลูกหลานในครัวเรือนนั่นเอง และอีกปัจจัยหนึ่งคือภาษามอญที่ใช้ในการถ่ายทอดหรือส่งสารออกไป ผลจากการสำรวจคนไทยเชื้อสายมอญที่อยู่ในชุมชนบ้านคงคาเหนือ พบว่า ความสามารถในการสื่อสารระหว่างกันด้วยภาษามอญเริ่มประสบปัญหา และมีจำนวนที่น้อยลงลง เนื่องจากผู้สูงอายุถึงแก่กรรมลงไปและลูกหลานรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร ส่วนช่องทางในการสื่อสารนั้นพบว่า การรับรู้โดยการพูดและฟังในการสนทนาได้ตอบแลกเปลี่ยนช่วยให้เกิดการรับรู้ของผู้รับสารหรือคนฟังที่ชัดเจนขึ้นแต่ยังมีข้อจำกัดในด้านการใช้ภาษามอญที่มีอยู่นำเรียกกล่าวและโน้มน้าของความเชื่อและบทพิธีกรรมต่างๆ มากมาย ส่วนผู้รับสารนั้นพบว่าปัจจัยทางด้านสถานภาพและการยอมรับของคนรุ่นใหม่ ในความโดดเด่นของวิถีวัฒนธรรมของชาวมอญรุ่นใหม่ช่วยก่อให้เกิดการรับสารหรือองค์ความรู้ที่ได้ถ่ายทอดมาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคนั้นพบว่า

การลดคุณค่าหรือการลดความสำคัญของผีบรรพบุรุษลงด้วยจากเหตุปัจจัยต่างๆ ในทางสังคม นั้น ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อความเชื่อถือและการเคารพต่อผีบรรพบุรุษ อยู่ในระดับที่มีแนวโน้มลดต่ำลงมาเป็นอย่างมาก

4. บทบาทตามสถานภาพกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ

ผลจากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า ในการแสดงบทบาทตามสถานภาพที่คนไทยเชื้อสายมอญได้รับมาแต่กำเนิด หรือที่ได้ต่อมาเมื่อภายหลังนั้น เช่น การเป็นต้นผีที่ย่อมที่จะต้องทำหน้าที่ในการเป็นผู้ที่ต้องถ่ายทอดความรู้หลักของตระกูลผีตนเองไปยังบุตรหลาน แต่ถ้าละเลยไม่สนใจก็就会被กำกับโดยสังคมว่าเป็นคนที่ไม่มีความกตัญญูหรือเคารพต่อบรรพชนก็就会被ดูแลเอาได้จากสังคมและ อีกประการหนึ่งคือจะถูกกำกับโดยการลงโทษจากผีบรรพบุรุษ ให้เกิดเหตุเภทภัยแก่ตนเองหรือบุตรหลานในวงศ์ตระกูลได้ ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้ต้นผีต้องสนใจในการถ่ายทอดและกำกับดูแลให้คนในตระกูลผีมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี ส่วนผู้รับการถ่ายทอดหรือบุตรหลานนั้นก็ทำหน้าที่โดยสถานภาพ ที่จะต้องสนใจและรับการถ่ายทอด ภายใต้การกำกับดูแลของหัวหน้าครัวเรือน เช่นเดียวกับ ผู้ที่เข้ามามีสถานภาพในภายหลัง เช่น สะใภ้ของตระกูลผีนั้น ที่จะต้องมีหน้าที่ตามสถานภาพที่รับมาด้วยการที่จะต้องเรียนรู้และใส่ใจต่อ กฎเกณฑ์ และการปฏิบัติต่อผีบรรพบุรุษ เช่นกัน ส่วนสถานภาพของผู้เฒ่าในการประกอบพิธีกรรมนั้น ก็มีหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และสังคมต่างชุมชน ในการทำพิธีกรรมต่างๆ ตามบรรทัดฐาน อันเป็นที่รับรู้ของสังคมว่า ไต้ง หรือคนทรง หรือผู้ช่วยคนทรง จะต้องช่วยเหลือสังคมโดยรวมในการประกอบพิธีกรรม โดยมีแรงจูงใจมาจากความเชื่อในการช่วยเหลือสงเคราะห์และเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคมด้วยกันเป็นหลักคิด โดยมีได้มีฐานคิดมาจากการหาประโยชน์หรือรายได้จากการเข้าไปช่วยดำเนินพิธีกรรมให้แก่ครัวเรือนหรือชุมชนในสังคม

9. พัฒนาการความรู้ในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ

สังคมไทยในปัจจุบันมีลักษณะของความเป็นพหุสังคมที่มีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ประเทศไทยให้ความอิสระแก่กลุ่มชนในแต่ละสังคมเชื้อชาติและได้ให้ความเคารพในสิทธิมนุษยชน พร้อมกับการส่งเสริมกิจการในด้านชาติพันธุ์เป็นอย่างดี ดังนั้น ชนกลุ่มน้อยแต่ละกลุ่มที่อยู่ในสังคมไทย จึงสามารถที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ตามความเชื่อแห่งวิถีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือการนับถือศาสนาที่แตกต่างกันออกไปได้อย่างมี

เสรีภาพ ซึ่งโดยหลักการของคำสั่งสอนทางศาสนาหรือกรอบวัฒนธรรมของชุมชนอันเป็นแบบแผนแห่งการปฏิบัติของผู้คนในสังคม พบว่าในทุกหลักการนั้น ต่างต้องการและมุ่งประสงค์ต่อเป้าหมายที่จะให้ทุกผู้ทุกคนในสังคมทุกระดับได้กระทำแต่ความดี ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น และพึงละเว้นสิ่งในอันที่จะก่อให้เกิดการเบียดเบียนต่อตนเองและผู้อื่นโดยรวม ดังนั้น วัฒนธรรมและพิธีกรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ จึงเป็นความเชื่อของชนชาวมอญที่ต้องการให้ลูกหลานของคนในตระกูล ได้กระทำแต่การอันเป็นสิ่งที่ดี ก่อให้เกิดความยึดมั่นในเรื่องของความกตัญญูต่องานบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไป อันเป็นผลที่จะนำมาซึ่งความรัก ความสามัคคี การเอื้อเฟื้อแบ่งปันระหว่างกันของคนภายในกลุ่มตระกูลเดียวกัน และกับผู้คนในสังคมชุมชนโดยรวม ซึ่งเป็นผลที่ได้ติดตามเกิดขึ้นมาในภายหลัง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาถึงพัฒนาการของความรู้ในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ โดยการศึกษาจากผลงานทางวิชาการที่ได้มีการศึกษาไว้ในอดีตของผู้ทรงความรู้ด้านวิถีวัฒนธรรมมอญหลายท่าน ได้แก่ นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี อาจารย์สุภรณ์ โอเจริญ อาจารย์บุผา ดีสุข และอาจารย์โสภณ นิไชโยค พร้อมทั้งจากการสัมภาษณ์นางชนทอง ชูสุทธิ ผู้ซึ่งอาศัยของชุมชนบ้านคงคาเหนือ ในเรื่องของการนับถือผีบรรพบุรุษของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยสามารถสรุปพัฒนาการออกได้เป็นช่วงสมัยได้ดังนี้

1. ช่วงสมัยดั้งเดิมเมื่อชาวมอญได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพม่า โดยเริ่มตั้งแต่เมื่อครั้งที่ชนชาวมอญตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย จนกลายเป็นอาณาจักรมอญในบริเวณพื้นที่ตอนกลางของพม่า ในปัจจุบัน โดยชาวมอญมีความเชื่อในเรื่องวิญญาณและการนับถือผีมาตั้งแต่อดีตในสมัยพุทธกาลเป็นต้นมา โดยผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวมอญในอดีตนับถือตามความเชื่อนั้นมีอยู่ 3 ประเภทคือ ผีมะพร้าว เป็นผีที่ชาวมอญ ที่อาศัยอยู่ในแคว้นเมืองพะสิมนับถือ หรือเรียกกันว่า“มอญเต็ง” โดยถือเอามะพร้าวแห้งทั้งลูกที่มีลักษณะสมบูรณ์ ซึ่งมีหนวดมะพร้าวที่ติดอยู่ด้วย ผูกด้วยผ้าแดงและผ้าขาว นับถือเป็นสัญลักษณ์ผี ประเภทที่สองคือ ผีผ้า เป็นผีที่ชาวมอญในแคว้นเมืองหงสาวดีนับถือหรือเรียกว่า “มอญเตี้ยะ” ซึ่งจะนับถือต่อผีผ้า โดยมีชุดผ้านุ่งห่มของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงอย่างละชุด เป็นสัญลักษณ์ของผี และสุดท้ายคือผีกระบอกไม้ไผ่ เป็นผีที่ชาวมอญในแคว้นเมืองสะเทิมนับถือ หรือเรียกมอญกลุ่มนี้ว่า “มอญญะ” จะใช้กระบอกไม้ไผ่ใส่ใบหว้า เป็นสัญลักษณ์ของผี

2. ช่วงสมัยที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทย เมื่อบรรพชนของชาวมอญลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ได้อพยพหลบภัยจากสงครามกับพม่า เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในไทยบริเวณเมืองกาญจนบุรี โดยตั้งเป็นเมืองด่านในการสกัดกันข้าศึกให้แก่ไทย ในขณะเดียวกันนั้น ก็ยังมีชนกลุ่มน้อยที่มีความสัมพันธ์อันดีกับชาวมอญ คือ ชาวกะเหรี่ยงที่ได้ต่อสู้กับพม่าเช่นเดียวกับชาวมอญ ที่ได้

อพยพหนีภัยติดตามเข้ามาด้วยกันและได้ตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยร่วมกันกับชาวมอญ ต่อมาหลังจากนั้น การศึกสงครามระหว่างไทยกับพม่าก็เกิดบ่อยครั้งขึ้น โดยเมื่อเกิดศึกครั้งใดระหว่างไทยกับพม่า รัฐไทยก็จะระดมกำลังของชาวมอญเข้าร่วมรบกับพม่า เมื่อสิ้นสุดสงครามระหว่างไทยกับพม่าแล้ว ชาวมอญที่อยู่ในหัวเมืองทั้งเจ็ดในเมืองกาญจนบุรี จึงได้กลับมีวิถีชีวิตที่สงบสุขดังเดิมอีกครั้ง เมื่อได้อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานมั่นคงอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ก็ได้มีการพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้หลายประการจากอดีตดั้งเดิมที่มีอยู่มาสู่สมัยปัจจุบันในสังคมมอญ ของชุมชนบ้านคงคาเหนือ ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของสื่อสัญลักษณ์ผี การสูญหายไปของผีมะพร้าว การรวมของสื่อสัญลักษณ์ผีต่างตระกูล การเลี้ยงผีกะเหรี่ยง โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การเพิ่มขึ้นของสื่อสัญลักษณ์ผีได้พบว่าการนับถือผีในอดีตของชาวมอญเมื่อครั้งที่ตั้งถิ่นฐานเป็นอาณาจักรในพม่านั้นมีเพียง 3 ประเภท เท่านั้น คือ ผีมะพร้าว ผีผ้า และผีกระบอกไม้ไผ่ ปัจจุบันได้พบว่าการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเมื่อครั้งที่อยู่เมืองมอญ คือได้มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนสื่อสัญลักษณ์ในการนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งพบจากสัญลักษณ์ผีที่ชาวมอญในถิ่นลุ่มแม่น้ำแม่กลอง เขตอำเภอโพธารามและอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ที่ได้มีการนับถืออยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าสื่อสัญลักษณ์กลุ่มผีที่นับถือมากกว่า 8 กลุ่มผี ส่วนในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านคงคาเหนือ มีกลุ่มผีซึ่งมีสมาชิกของตระกูลผีเป็นจำนวนมาก และเป็นตระกูลผีขนาดใหญ่ๆ ออกได้เป็น 5 กลุ่ม ดังนี้คือ กลุ่มอะลกะอะปลางห์ (ผีกลุ่มนี้จะรักและหวงผมมาก) กลุ่มอะลกะอะชัก (นับถือตุ๊กกะตา) กลุ่มอะลกะซุ่ม (นับถืองู) กลุ่มอะลกะละยอง (นับถือกลองยาว) กลุ่มอะลกะแซะ (นับถือม้า) และส่วนที่เหลือก็นับถือผีอื่นๆ ต่างกันไปแต่มีจำนวนไม่มากนัก เช่น อะลกะรุตห์ (ผีเต่า) ฯลฯ ในลักษณะของสื่อสัญลักษณ์ผีที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจากอดีตและมีการตั้งสัญลักษณ์ผีใหม่ขึ้นมา รองรับการจัดจำแนกกลุ่มของตระกูลผี และในการนี้ก็จะต้องมีการเพิ่มขึ้นในรายละเอียดขององค์ความรู้ กฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันไปเป็นการเฉพาะตน เช่น ระหว่างในการนับถือผีเต่า กับผีงู ก็จะมีการปฏิบัติของกลุ่มทั้งสองต่อสัตว์ทั้งสองประเภทเมื่อพบเห็นที่แตกต่างกันไป จึงเห็นได้ว่าวัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ ได้มีการพัฒนาโดยการสร้างสื่อสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาในภายหลัง โดยของผู้คนในสังคมชาวมอญ

2.2 การขาดหายไปของตระกูลชาวมอญที่นับถือผีมะพร้าว ในเขตของชุมชนบ้านคงคาเหนือ เป็นที่น่าสังเกตได้ว่าไม่มีตระกูลใดที่นับถือผีมะพร้าว แต่กลับพบว่ามีกลุ่มผีที่เป็นกลุ่มสื่อสัญลักษณ์ที่ตั้งขึ้นใหม่แทน ซึ่งอาจเป็นไปได้ถึงการสิ้นสุดของตระกูลชาวมอญที่นับถือผีมะพร้าวไปแล้วในชุมชน หรืออาจเป็นเพราะไม่มีชาวมอญที่อาศัยอยู่ในเมืองพะลิม หรือ“มอญเตี้ย” อยู่ในกลุ่มบรรพชนของชาวมอญบ้านคงคาเหนือ แต่ถ้าในอดีตเคยมีกลุ่มชาวมอญที่นับถือผี

มะพร้าวอยู่ในชุมชน มาก่อน ก็จะแสดงให้เห็นได้ว่าองค์ความรู้ในการนับถือผีบรรพบุรุษชุดหนึ่ง ที่เคยเป็นองค์ความรู้หลักในชุมชนตั้งแต่ยุคสังคมดั้งเดิม ได้หายไปจากสังคมชาวมอญ

2.3 การรวมของสื่อสัญลักษณ์ผีต่างสายตระกูล โดยมีพบว่าในการนับถือผีบรรพบุรุษของชุมชนบ้านคงคาเหนือ นั้น ซึ่งในท้องผืนบริเวณหลังใหญ่อันเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษบนบ้านของชาวไทยเชื้อสายมอญทุกครัวเรือนทั้งที่อยู่ในถิ่นลุ่มแม่น้ำแม่กลอง เขตอำเภอโพธาราม และอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ทุกครัวเรือนจะมีสิ่งที่เป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงให้เห็นถึงการนับถือผีบรรพบุรุษ จำนวน 2 สิ่งเป็นหลัก คือจะมีชุดผ้าผืนหนึ่งหีบ และกระบอกไม้ไผ่ใส่ไม้คือใบชาไก่ดำแทนใบหวาดังเช่นเดิมในเมืองมอญ อีกจำนวน 7-9 กระบอก ซึ่งจะเห็นได้ว่าแตกต่างจากมอญเมื่อครั้งที่อยู่ในเมืองมอญ ซึ่งแต่ละครัวเรือนจะมีสื่อสัญลักษณ์ในการนับถือผีเพียงสิ่งเดียว

2.4 การเลี้ยงผีกะเหรี่ยง ในการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวมอญบ้านคงคาเหนือ ทุกครั้งก็จะมี การเลี้ยงผีกะเหรี่ยงด้วยเช่นกัน ซึ่งแตกต่างไปจากที่ชุมชนชาวมอญในท้องถิ่นอื่นที่จะไม่มีการจัดเลี้ยงผีกะเหรี่ยง ด้วยเหตุผลที่สืบเนื่อง มาจากการที่กลุ่มชนทั้งสองกลุ่มเคยเป็นกลุ่มชนที่ได้เคยเอื้ออาทรผูกพันกันมาแต่ครั้งบรรพชน ดังนั้น เมื่อมีการจัดเลี้ยงผีในครั้งใดก็จะทำการเรียกเชิญผีกะเหรี่ยงให้มาร่วมกินรับของเช่นไหว้ อันเปรียบได้เหมือนกับเครือญาติผู้ใหญ่ของครัวเรือนชาวมอญ และในปัจจุบันนี้ก็ยังคงมีการเลี้ยงผีกะเหรี่ยงอยู่ในช่วงของการดำเนินพิธีกรรมของการเลี้ยงผีและการรำผีมอญโดยตลอดมา เช่น การมีบทคำกล่าวเรียกเชิญให้มารับการเช่นไหว้ในภาคภาษามอญ มีบทของการรำผีกะเหรี่ยงในขั้นตอนหนึ่งของพิธีกรรมการรำผีมอญ

นอกจากพัฒนาการขององค์ความรู้ ความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ ก็ยังมีพัฒนาการของการจัดกระทำพิธีกรรมให้แก่ผู้คนในสังคมชาวมอญบ้านคงคาเหนือ ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงที่มาของฐานความรู้หรือเส้นทางขององค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญชำนาญการ ที่บรรพชนได้ช่วยกันสืบสานองค์ความรู้ให้สืบทอดกันมา ในการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสของชุมชน พบว่าสามารถจำแนกออกได้ 2 ส่วน คือ พัฒนาการขององค์ความรู้ในการจัดเลี้ยงผี และการจัดพิธีการรำผีของผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของชาวมอญบ้านคงคาเหนือ โดยสรุปได้ดังนี้ (นางชนทอง ชูสุทธิ, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2552)

1. ความรู้ในการจัดเลี้ยงผี ได้พบว่าในอดีตนั้น มีผู้นำที่มีความรู้เชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรมการจัดเลี้ยงผีบรรพบุรุษให้กับครัวเรือนอื่นๆ และเป็นผู้นำในการจัดเลี้ยงผีของศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน ตั้งแต่อดีตโบราณมาลำดับแรก คือนางส้มเกลี้ยง ชูสุทธิ ซึ่งเป็นผู้ที่ชอบและมีใจรักในด้านนี้ ได้ทำการช่วยเหลือในการจัดเลี้ยงผีให้แก่ครัวเรือนต่างๆ และชุมชนจนถึงวาระสุดท้าย ต่อมาบุตรสาวคือนางเซย ชูสุทธิ ก็ได้สืบทอดทำหน้าที่แทนมารดาจนถึงแก่กรรม ต่อมาบุตรสาวคือนางอุดม นิไชยโยค ก็ได้ทำหน้าที่แทนโดยตลอดมาจนถึงแก่กรรมเช่นกัน และใน

ปัจจุบัน อาจารย์กามเทพ มิ่งสำแดง ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีใจรักได้เข้ามาทำหน้าที่ในการสืบสานพิธีกรรมในการจัดเลี้ยงผีและการรำผีของชุมชน ร่วมกับไต้งรุ่นอาวุโสที่เข้ามาทำพิธีกรรมในชุมชน

2. ความรู้ในการประกอบพิธีกรรมการรำผี ของชุมชนบ้านคางคางเหนือ ซึ่งพบว่าเป็นที่น่าสนใจว่า ผู้ที่เป็นไต้ง หรือ ผู้นำในการประกอบพิธีการรำผี ให้กับครัวเรือนของชุมชนบ้านคางคางเหนือ ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เท่าที่ผู้อาวุโสสืบย้อนขึ้นไปได้ในช่วงสี่รุ่นอายุคนนั้น เป็นไต้งซึ่งเป็นชาวมอญในชุมชนบ้านวัดเกาะ หมู่ที่ 2 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม โดยตลอดมาตั้งแต่รุ่นแรกจวบจนถึงปัจจุบัน เรียงตามลำดับอาวุโสดังนี้คือ คุณยายเล็ก คุณยายสุข คุณยายพุก และคุณน้ำสมจิตต์ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ในวิชาไต้งให้แก่คนในสายตระกูลผีเดียวกัน โดยคนในชุมชนบ้านคางคางเหนือเป็นเพียงแค่ผู้ช่วยไต้งในการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าในชุมชนบ้านคางคางเหนือ ขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญและมีความจำเป็นในการประกอบพิธีกรรมหลักตามความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ ส่วนในการสร้างโรงรำผีทั้งหมดนั้นเป็นฝีมือของช่างซึ่งเป็นคนในชุมชนบ้านคางคางเหนือทั้งหมดที่ได้มาลงแรงช่วยเหลือกัน ซึ่งในปัจจุบันช่างผู้สร้างโรงรำผีที่เป็นผู้สืบทอดวิชามาก็ยังคงได้ยึดถือตามแบบธรรมเนียมโบราณอยู่ในการก่อสร้าง เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมของชุมชน แต่ก็พบว่าได้มีการประยุกต์ไปบ้างตามความประสงค์ของเจ้าของครัวเรือน อันเพื่อการประหยัด รวดเร็วและง่ายในการจัดสร้าง แต่ก็ไม่เป็นที่ยอมรับกันนัก โดยในส่วนของครัวเรือนที่มีฐานะดีก็จะสร้างตามแบบโบราณที่มีความสง่างามและสมกับฐานะของตระกูลของตน

10. ปัจจัยที่มีผลกระทบ ต่อกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและการเรียนรู้

ในการถ่ายทอดการนับถือผีบรรพบุรุษ นั้น ย่อมจะต้องปฏิสัมพันธ์กับสภาพบริบทแวดล้อมโดยรอบในขณะเริ่มต้นของกระบวนการถ่ายทอดจนถึงกระทั่งท้ายสุดของกระบวนการ ทั้งที่ส่งเสริมให้การถ่ายทอดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และในทางกลับกันก็ย่อมที่จะต้องมียุทธวิธีที่ขัดขวางให้การถ่ายทอดไม่เป็นไปตามที่ผู้ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดได้ตั้งเป้าหมายหรือที่ได้คาดหวังไว้ ผลจากการศึกษา ในสภาวะปัจจุบันทำให้ทราบได้ว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคของชุมชนบ้านคางคางเหนือ นั้นมีความหลากหลาย โดยสามารถสรุปเป็นประเด็นปัจจัยหลักๆ ได้ดังต่อไปนี้คือ

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ที่ทำให้การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและการเรียนรู้ในระดับครัวเรือน หรือระดับสังคมชุมชน ด้อยประสิทธิภาพลงไป

1. ภาษามอญ สืบเนื่องจากความไม่นิยมในการใช้ภาษามอญ ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและกันของผู้คนในชุมชนบ้านคงคาเหนือ ซึ่งในปัจจุบันพบว่า จำนวนประชากรผู้ใช้ภาษามอญในกระบวนการสื่อสาร จะเป็นกลุ่มบุคคลผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ คนรุ่นหลังต่อมามีเป็นจำนวนไม่มากนักที่พูดภาษามอญได้และการพูดคุยก็มีจำนวนความถี่ลดน้อยลงเป็นอย่างมาก ทั้งในกลุ่มคนรุ่นผู้สูงอายุที่มีความเชี่ยวชาญ ที่ได้ใช้ในการพูดคุยสังสรรค์กันในกลุ่มสังคมที่อยู่ชุมชนอยู่ตลอดมา ซึ่งในปัจจุบันผู้สูงอายุก็ถึงแก่กรรมไปเป็นจำนวนมากแล้ว ประกอบกับโอกาสในการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันก็มีน้อยลง เนื่องจากภาระกรรมในแต่ละครัวเรือนที่ต้องเลี้ยงดูเด็กเล็กหรือลูกหลานที่พ่อแม่นำมาให้ป้าตายายช่วยเลี้ยงดูเพราะต้องไปประกอบอาชีพ ตลอดจนในปัจจุบันนี้งานกิจกรรมตามวิถีประเพณีในชุมชนได้เปลี่ยนรูปแบบจากเดิมไปเป็นแบบสมัยใหม่ โดยที่ใช้ระบบการจ้างแทนระบบการให้वानช่วยเหลือกัน ตามที่คนในชุมชนได้เคยมาช่วยเหลือแรงงานกัน เมื่อมีการจัดงานในแต่ละครัวเรือนของชุมชน ก็ย่อมทำให้มีโอกาสในการใช้ภาษามอญในการสนทนาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ในช่วงระยะเวลาที่ยาวนาน ดังนั้น เมื่อเด็กลูกหลานที่ติดตามไปช่วยงานก็ย่อมมีโอกาสในการฟังและการพูดคุยภาษามอญมากขึ้น จากการเปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิมมาเป็นรูปแบบในปัจจุบัน จึงก่อให้เกิดการปิดกั้นโอกาสเกิดขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าลูกหลานในรุ่นปัจจุบัน ก็ย่อมไม่มีโอกาสที่จะได้เรียนรู้และได้สัมผัสกับการใช้ภาษามอญในวิถีชีวิตอย่างแท้จริง ประกอบกับการที่บุตรหลานมีช่วงระยะเวลาในการอยู่ร่วมกันกับสมาชิกในครัวเรือนที่น้อยลงมากจากเดิมในอดีต เนื่องจากต้องไปศึกษาเล่าเรียนในตัวเมืองซึ่งในสถานศึกษาที่เด็กในชุมชนเข้าเรียนก็ใช้การสื่อสารกันด้วยภาษาไทยเป็นภาษาหลักหรือแม้กระทั่งในวันหยุด เด็กเหล่านี้ในปัจจุบันต้องไปเรียนพิเศษหรือไปทำกิจกรรมที่สถานศึกษาซึ่งอยู่นอกชุมชน ทำให้เด็กขาดการเรียนรู้และทักษะในการใช้ภาษามอญในการพูด การฟัง ในการสื่อสารกับคนในครัวเรือน หรือแม้กระทั่งกับครัวเรือนใกล้เคียง ภาษามอญนั้นมีความสำคัญและความจำเป็นในกระบวนการจัดทำพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก เนื่องจากต้องใช้สื่อในช่วงต่างๆ ของพิธีกรรม เช่นในการกล่าวเชิญผี ในการกล่าวเช่นไหว้ ในขณะที่ประทับทองเมื่อผีบรรพบุรุษมาเข้า ก็จะสื่อสารพูดคุยกับลูกหลานเป็นภาษามอญ เป็นภาษาหลัก ดังนั้นลูกหลานในตระกูลผีที่ฟังภาษามอญไม่ออกหรือพูดภาษามอญไม่ได้ ก็จะทำให้การสื่อสารระหว่างคนในตระกูลกับผีบรรพบุรุษ เป็นไปด้วยความลำบากหรืออาจไม่เข้าใจในเนื้อหาได้อย่างชัดเจน ในการนี้จึงต้องพึ่งพาอาศัยผู้ใช้ภาษามอญได้ดีในการเป็นผู้ช่วยในการถ่ายทอดให้ และประกอบกับความรู้ ความเชื่อ ตลอดจนพิธีการขั้นตอนต่างๆของพิธีกรรม ก็จะมีชื่อเรียกเฉพาะที่เป็นภาษามอญ ดังนั้น เมื่อลูกหลานในตระกูลผีขาดทักษะการใช้ภาษามอญ ก็ย่อมที่จะทำให้การถ่ายทอดส่งต่อระหว่างรุ่นสู่รุ่น เกิด

ความคลาดเคลื่อนได้มากยิ่งขึ้น เพราะไม่สามารถแปลความหมายหรือตีความออกมาได้ตรง อันส่งผลต่อความเข้าใจในเนื้อหาทั้งต่อผู้ที่ส่งสารและผู้ที่รับสาร

2. บุคลากร ซึ่งเป็นกลไกหลักในการเป็นผู้ถ่ายทอดและเป็นผู้รับการถ่ายทอดนั้น พบว่าผู้ที่เป็นต้นผี กับผู้ที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน มีเป็นจำนวนมากที่มีความรู้ในเรื่องผีบรรพบุรุษของตนเองในลักษณะผิวเผิน และมีหลายครัวเรือนที่ไม่ทราบว่าผีในตระกูลของตนเองเป็นผีอะไร หรือมีสัญลักษณ์ผีเป็นอะไร รู้แต่เพียงว่าที่บ้านเป็นผีมอญ ดังนั้น บุคคลเหล่านี้ซึ่งมีสถานภาพที่เป็นผู้นำของตระกูลผี หรือเป็นผู้นำของครัวเรือน ก็ไม่สามารถถ่ายทอดให้ความรู้แก่ลูกหลานที่อยู่ในตระกูลผีตนเองได้อย่างถูกต้องชัดเจน ในการนี้ย่อมทำให้เกิดการกร่อนไปขององค์ความรู้ในระดับของครัวเรือนหรือในตระกูลผีนั้นๆ ผลที่ติดตามคือทำให้ลูกหลานไม่สนใจเกิดความไม่เลื่อมใสศรัทธาเนื่องจากผู้ที่มีหน้าที่หลักในการถ่ายทอดหรือการสอนผู้นั้น ไม่มีความรู้และไม่สามารถที่จะอธิบายให้ลูกหลานเข้าใจได้ถึงที่มาที่ไปในหลักการของความเชื่อ และไม่สามารถแปลความหมายในการปฏิบัติตามหลักความเชื่อได้

3. การเปลี่ยนแปลงของสังคมไปสู่ความทันสมัย สังคมของชุมชนบ้านคงคาเหนือก็คงเหมือนกับสังคมทั่วไปที่มีการพัฒนาตนเองและเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกเช่นกัน ดังนั้น สภาพทางกายภาพทางสังคมก็ได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น การสร้างบ้านในแบบสมัยใหม่ที่ไม่เอื้อต่อการแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างผีกับคน หรือระบบความคิดของคนรุ่นใหม่ในสังคมชุมชน และการดำเนินวิถีชีวิตก็มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เนื่องจากเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น อิทธิพลของระบบสื่อในมิติต่างๆ ที่มีความรวดเร็วเชื่อมโยงถึงกัน ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อของทั้งคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ในสังคม อิทธิพลของระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่สอนให้เชื่อถือในหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้เท่านั้น ก็ทำให้เกิดการสั่นคลอนทางความคิด ความเชื่อของคนในสังคมรวมกันได้เช่นกัน หรือการดำรงชีพด้วยการประกอบอาชีพที่ในปัจจุบันที่ต้องแข่งขันกันสูง ยิ่งทำให้หัวหน้าครัวเรือนไม่มีเวลาเอาใจใส่ในเรื่องของการดูแล สืบสอนหรือให้ความรู้แก่บุตรหลานในครัวเรือนมากนัก ตลอดจนการปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิตตามอย่างคนในสังคมเมือง ซึ่งพบว่าคนในชุมชนส่วนหนึ่งของชาวไทยรามัญได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปเป็นคนเมืองและนับจะเพิ่มปริมาณที่มากขึ้นตามลำดับ ก็ยิ่งส่งผลกระทบต่อถ่ายทอดทางวัฒนธรรมมากขึ้นเท่านั้น

4. การเคลื่อนย้ายทางประชากร ซึ่งเดิมในอดีตนั้น คนในสังคมชุมชนบ้านคงคาเหนือจะมีวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกัน ในลักษณะของครอบครัวขยายที่มีคนหลายช่วงอายุในครัวเรือนเดียวกัน ดังนั้น ในกระบวนการพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เด็กจนตายของคนในครัวเรือน จึงเป็นเหมือนกับห้องเรียนให้สมาชิกรุ่นใหม่ได้เกิดการเรียนรู้โดยตรงจากการถ่ายทอดของคนในครัวเรือน

หรือโดยอ้อมจากบ้านใกล้เรือนเคียง ต่อมาเมื่อสังคมได้เจริญขึ้น จึงได้มีการเคลื่อนย้ายการใช้ชีวิต ไปอยู่นอกชุมชนมากขึ้น เริ่มตั้งแต่เด็ก ได้แก่ การไปศึกษาต่อในสถานศึกษาในตัวอำเภอ ใน จังหวัด หรือในกรุงเทพ เมื่อสำเร็จการศึกษาก็ไปประกอบอาชีพ และท้ายสุดก็ได้แต่งงาน ก็อพยพ ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในต่างถิ่น ซึ่งเรื่องเหล่านี้เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในปัจจุบันและพบว่าเพิ่มจำนวนมาก ขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อมก็ให้เกิดการเสื่อมคลายหรือลดความเข้มข้นลง ในการนับถือผีบรรพบุรุษและ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก อาทิเช่น บุตรหลานที่ไปเกิดเติบโตอยู่ที่อื่นเมื่อติดตาม พ่อแม่กลับมาร่วมในงานพิธีกรรม จากการสังเกตได้พบว่า การแสดงออกของลูกหลานคนรุ่นใหม่ เป็นเหมือนกับคนภายนอกชุมชน หรือคนนอกตระกูลผี ที่มาเที่ยวชมงานพิธีกรรมคนหนึ่ง ที่มีความ แปลกแยกไม่คุ้นเคยกับพิธีกรรม หรือในกรณีตัวอย่างอื่นเช่นในกรณีที่ คนซึ่งเป็นเจ้าของงานในการ จัดพิธีกรรมไปทำงานอยู่ในที่อื่น เมื่อคราวที่ต้องจัดทำพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผี ก็ จะใช้วิธีการส่งเงินมาให้ญาติที่อยู่ในชุมชนเป็นผู้ช่วยดำเนินการแทนทั้งหมด โดยเมื่อถึงวันเวลา ก็ จะมาร่วมพิธีกรรมให้เสร็จสิ้นตามกระบวนการไป ดังจะเห็นได้ว่าเป็นแนวการปฏิบัติที่มีอยู่และเป็น จริงในสภาพปัจจุบันของบางครัวเรือน อันส่งผลกระทบต่อเนื่องไปถึงชนชั้นลูกหลานของตนเองที่ อยู่ด้วยกัน ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้และเห็นพิธีกรรมจริงๆ ทั้งกระบวนการ

5. การลดความสำคัญของผีบรรพบุรุษโดยความสนใจ เป็นสิ่งที่ได้ค้นพบจากการศึกษา ในครั้งนี้ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึงวิถีคิดและเจตนาของคนไทยเชื้อสายรามัญ รุ่นใหม่ ที่ปรับเปลี่ยนวิถีคิดจากเดิม ที่ผีบรรพบุรุษเป็นศูนย์กลางของความเชื่อถือและความเคารพ นับถือของคนในตระกูลผีทุกคน ที่ต้องมีความเชื่อมั่นและให้การยอมรับผีอย่างแท้จริง โดยในครั้ง อดีตโบราณนานมานั้นทุกคนหรือคนในตระกูลผีนั้นๆจะต้องโน้มนำตัวเองเข้าไปหาผี แต่ในปัจจุบัน ได้มีแนวคิดใหม่ของชุมชนที่ปรับเปลี่ยนจากผีเป็นศูนย์กลาง มาเป็นการที่ใช้คนในตระกูลผีเป็น ศูนย์กลางแทนหรืออาจกล่าวได้ว่าผีต้องทำการปรับตัวเข้ามาหาคนแทน ในการที่จะอยู่ร่วมกันได้ อย่างสันติระหว่างคนกับผี ตัวอย่างเช่น การที่ต้นผีไม่ต้องการให้ผีบรรพบุรุษอยู่บนเรือนหลังใหญ่ อีกต่อไป เนื่องจากกลัวการผีดผีหรือไม่สะดวกในการใช้ชีวิตของคนในครัวเรือน เนื่องจากต้อง ระวังระวังมากเพราะมีกฎข้อห้ามมากมาย อันเกี่ยวเนื่องกับการอยู่อาศัยหรือการที่มีคนนอกมาอยู่ ร่วมในครัวเรือน ดังนั้น จึงหาวิธีการเลี้ยงเพื่อให้ตนเองและคนในครัวเรือนมีความสะดวกสบาย มากขึ้น ในการใช้ชีวิตบนเรือนหลังใหญ่ ด้วยวิธีการสร้างเรือนผีหลังเล็ก หรือเรียกว่า บ้านผี แล้ว ต่อมาทำพิธีเชิญย้ายผีบรรพบุรุษจากเสาเอกที่ห้องผีบนเรือนหลังใหญ่ ให้ผีบรรพบุรุษย้ายลงไปอยู่ ที่บ้านผีหลังเล็กที่ปลูกใหม่ในที่ดินข้างๆบ้าน ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการลดคุณค่าความสำคัญของผี บรรพบุรุษลงเป็นอย่างมาก อันแสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันผีเป็นอุปสรรคและรบกวนต่อการใช้ชีวิต ของลูกหลาน ดังนั้นเมื่อความเชื่อมั่นเคารพศรัทธาของต้นผีที่มีผีบรรพบุรุษของตนเองลดน้อยลง

ไป ก็ย่อมทำให้ประสิทธิภาพในการถ่ายทอดย่อมลดลงเช่นกัน เพราะบุตรหลานผู้ที่รับการถ่ายทอดย่อมเห็นว่าความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษ นี้ไม่มีความสำคัญและไม่มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตของคนในครัวเรือนอีกต่อไป เนื่องจากแม้แต่ผู้นำของครัวเรือนก็ยังแสดงการปฏิเสธต่อผี

6. การปรับลดขั้นตอนของพิธีกรรมและวิธีการลงมา ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักคนสำคัญหลายท่านได้สะท้อนว่า การจัดพิธีกรรมในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนและลดขั้นตอนลงหลายประการทำให้ความยิ่งใหญ่และความขลังในงานพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษลดน้อยลงมาก ท่านผู้สูงอายุหลายคนใช้คำว่า “มันไม่ครึ้มเหมือนในสมัยก่อน” เช่น ในสมัยก่อนเมื่อมีพิธีรำผีจะมีคนมาร่วมชมเป็นจำนวนมากเต็มไปหมด เสียงดนตรีจะดังครึ้มไปทั้งหมู่บ้าน โดยจะมีการรำผีตั้งแต่ช่วงสายจนถึงเวลาเย็น มีหลายท่านได้กล่าวว่าในปัจจุบันพิธีรำผีได้กระทำการอย่างรวบรัดขึ้นมามาก เพียงแค่บายกว่าๆ ก็เสร็จพิธีแล้ว ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้เป็นโต้ตอบว่า ต้นผีหรือเจ้าของครัวเรือนที่จัดพิธีการรำผี มีความต้องการให้กระทำพิธีอย่างรวบรัด เนื่องจากเหตุผลหลายประการ เช่น ประกอบอาชีพอยู่ที่ยื่นต้องรีบเดินทางกลับเพราะหยุดงานมาหลายวันแล้ว ตั้งแต่วันเตรียมงาน หรือลูกหลานในตระกูลผีมาร่วมพิธีกรรมน้อย ทำให้ผู้เข้าร่วมรำผีมีจำนวนน้อยลงกว่าในอดีต หรือต้องรีบรำให้เสร็จทันช่วงเวลาที่กำหนดเพราะมีงานที่จะต้องทำต่ออีก เช่น จะต้องรีบรื้อโรงรำผีและเก็บสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีให้เรียบร้อย โดยเหตุผลนี้จึงทำให้โต้ตอบ หรือผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต้องปรับวิธีการรำผีลงมาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพบริบทสังคมในสภาวะปัจจุบัน

7. การประยุกต์พิธีกรรมให้เข้ากับสภาพบริบทของสังคม ในการสังเกตการณ์การจัดพิธีกรรมการรำผีของชุมชนบ้านคงคาเหนือ ตลอดจนหมู่บ้านใกล้เคียงในปัจจุบัน ประกอบการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ในปัจจุบันได้มีการประยุกต์สิ่งของหรืออุปกรณ์หลักที่โบราณกำหนดไว้ให้ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม เช่น การก่อสร้างโรงรำผี ซึ่งครั้งโบราณจะกำหนดว่าต้องสร้างโครงหลังคา โรงพิธี และพะไล ด้วยไม้ไผ่แล้วมุงหลังคาด้วยตับจากหรือหญ้าแฝก ซึ่งในปัจจุบัน ได้พบว่ามีมีการประยุกต์ใช้ โดยการจ้างให้ผู้รับจ้างมาทำการทางหรือตั้งเต็นท์ จำนวน 1 หลัง ทำเป็นโครงหลังคาครอบ ส่วนภายในตัวเรือนโรงรำผีก็ยังปลูกสร้างด้วยไม้ไผ่และปูด้วยแผ่นกระดานตามเดิม ส่วนการต่อพะไลออกไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันออกและด้านทิศใต้ หลายครัวเรือนก็ใช้พื้นพลาสติกไวน์ลิสหรือพื้นผ้าใบมาวางซึ่งแทนอย่างง่ายๆ หรือภาชนะเครื่องใช้ในการอาบนำให้แก้ต้นผี ได้แก่ หม้อดินที่ใส่น้ำไปสั้มปอยกับน้ำสะอาด ซึ่งแต่เดิมในการทำพิธีจะต้องใช้หม้อดินจำนวนสองใบใส่น้ำ แต่ในปัจจุบันพบว่า มีหลายครัวเรือนได้ใช้กระป๋องพลาสติกหรือถังโลหะธรรมดา จากการสัมภาษณ์พบว่า เหตุผลหลักประการแรกคือ การประหยัดค่าใช้จ่ายเนื่องจากครัวเรือนมีงบประมาณในการจัดงานจำนวนจำกัด ประการต่อมา เครื่องใช้

อุปกรณ์แบบโบราณดั้งเดิมของครัวเรือนที่มีอยู่เก็บรักษาไว้ใช้งานนั้น ชำรุดบ้าง สุกสกปรกบ้าง หาซื้อได้ยาก และไม่ได้จัดหามาเก็บไว้ทดแทน ดังนั้น เมื่อครั้งใดที่ครัวเรือนจัดงานขึ้นมาก็ไม่มีของใช้ในงานพิธี จึงต้องทำการประยุกต์ใช้หรือการใช้ของทดแทน ดังนั้นจึงส่งผลให้เกิดการขาดช่วงในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนรุ่นใหม่หรือช่างฝึกหัดของชุมชน ที่จะได้เข้าอาศัยการเข้ามาฝึกฝนหาความรู้และประสบการณ์ จึงทำให้ผู้รับการถ่ายทอดมีความชำนาญน้อยกว่าที่ควรจะเป็น หรือถ้าในอนาคตเมื่อได้มีการประยุกต์ใช้ในลักษณะที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับค่านิยมของคนในชุมชนที่พบว่า ต้องการความง่ายและความสะดวกเป็นหลัก ก็จะเป็นเหตุนำไปสู่การที่จะทำให้องค์ความรู้และเทคนิควิธี ที่ฝังอยู่ในประสบการณ์ของผู้รู้ดั้งเดิมของคนในชุมชนได้ขาดหายไป เช่น ทำให้การปลูกสร้างโรงรำผีแบบดั้งเดิม อาจสูญหายไปจากวิถีสังคมชาวมอญบ้านคงคาเหนือหรือสังคมใกล้เคียงได้เช่นกัน เพราะจะสร้างกันไม่เป็นหรืออาจสร้างได้แต่เทคนิควิธีไม่เหมือนเดิม หรือการอธิบายความหมายที่อาจไม่ลึกซึ้งพอ หรือการที่ได้มีแนวคิดในการประยุกต์การสร้างโรงรำผีแบบใหม่ ที่ทำจากโครงเหล็กทั้งหมดซึ่งสามารถถอดประกอบได้ โดยหลังคาอาจมุงทดแทนด้วยการใช้แผ่นพลาสติกไวโนลล์ที่พิมพ์ลายเป็นลายใบจากหรือลายกระเบื้อง ก็จะส่งผลต่อผู้ที่มีความรู้หรือผู้เชี่ยวชาญของชุมชน ซึ่งเป็นต้นทางที่มีหน้าที่การถ่ายทอดส่งผ่านความรู้ไปยังชนรุ่นหลัง ไม่มีช่องทางในการสื่อสารหรือการถ่ายทอดองค์ความรู้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษให้กับสังคมชาวมอญอีกต่อไปได้ ซึ่งได้พบว่าในกรณีนี้ มีทั้งผู้ไม่เห็นด้วย ผู้ที่ไม่เห็นด้วยและผู้ที่มีความคิดเห็นเป็นกลางๆ ซึ่งในขณะนี้ก็ยังเป็นเพียงการนำเสนอ พุดคุย ในกลุ่มของผู้นำพิธีกรรมและผู้รู้ของชุมชน ที่คิดเผื่อสำรองเอาไว้เป็นทางเลือกในอนาคต เพื่อแก้ไขสภาพข้อจำกัดบางประการในเรื่องทรัพยากรด้านงบประมาณค่าใช้จ่าย ในเรื่องของวัสดุธรรมชาติที่หาได้ยากขึ้นหรือมีความยุ่งยากมากเกินไปในการจัดหา แต่ขณะนี้ก็ยังไม่มีข้อยุติเนื่องจาก ยังพบว่ามีข้อจำกัดในเรื่องของข้อกำหนดตามแบบโบราณ ในวิธีการสร้างที่ในอดีตได้กำหนดให้ใช้วัสดุจากไม้เป็นหลัก เรื่องการเก็บรักษาที่ห้ามเก็บไว้ในครัวเรือน หรือการที่ต้องทำลายทิ้งเมื่อเสร็จพิธีกรรม โดยมีหลายคนเชื่อว่าแนวคิดนี้จะมีความเป็นไปได้สูงในอนาคต ซึ่งหลายคนมองว่าดีและประหยัด แต่ก็มีหลายคนคิดว่าไม่ดีเพราะจะเป็นการชี้้นำให้เกิดการบิดเบือนต่อเนื่องไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด อันจะทำให้องค์ความรู้ดั้งเดิมที่โบราณสืบทอดมาขาดหายไป

ปัจจัยที่สนับสนุน ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผลสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญและจากชาวไทยเชื้อสายรามัญทุกครัวเรือนขณะทำการสำรวจเก็บข้อมูล ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่สนับสนุนในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมกับการเรียนรู้ในการนับถือผีบรรพบุรุษในระดับครัวเรือน และในระดับสังคมชุมชนบ้านคงคาเหนือ มีดังนี้คือ

1. สถานภาพทางสังคม สืบเนื่องจากผู้ที่เกิดมาเป็นคนไทยเชื้อสายรามัญ เมื่อเกิดมาก็ต้องยอมรับในชาติพันธุ์ของตนเอง ดังนั้น จึงต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการที่จะต้องกระทำในสองด้านของตนเองคือประการแรกเริ่มตั้งแต่วัยเด็กที่จะต้องเรียนรู้หรือเป็นผู้รับการถ่ายทอดในวัฒนธรรม ต่อมาเมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ก็มีการเปลี่ยนสถานภาพและบทบาทไปตามตำแหน่งทางสังคม เช่น การเป็นต้นผี การเป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือการเป็นผู้อาวุโสของชุมชน ก็จะต้องเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการเป็นผู้ถ่ายทอดต่อไป

2. ถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีให้แก่บุตรหลานรุ่นหลังสืบต่อไป สิ่งนี้จะเป็นการที่ต้องกระทำตามที่สังคมคาดหวังตามบรรทัดฐานของสังคมชาวมุสลิม ซึ่งถ้าผู้ใดไม่กระทำก็จะถูกกล่าวหาติเตียนเอาได้จากสังคมว่าไม่เคารพนับถือต่อบรรพชน หรือเป็นคนที่ไม่กตัญญูไม่ควรเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น ทุกคนจึงต้องทำหน้าที่ตามที่แต่ฐานะทางสังคม แต่ก็พบว่ายังมีผู้คนในชุมชนจำนวนไม่กี่คนที่มีสถานภาพ แต่ก็ไม่ได้ทำหน้าที่ตามบทบาทของตำแหน่งทางสังคม เช่น การไม่รับรู้เรื่องผีทั้งที่ตนเองมีเชื้อสาย การไม่ยอมจัดเลี้ยงผีหรือการไม่ไปร่วมพิธีกรรมเมื่อคนในตระกูลผีจัดงานทั้งที่ ความจริงโดยหลักการแล้วต้องไปร่วมกิจกรรม แต่ทั้งนี้ผู้นั้นก็ยังไม่ได้ถูกลงโทษจากผีบรรพบุรุษหรือสังคมให้ความสนใจมากนัก

3. ความเชื่อของคนในสังคมชาวมุสลิม ซึ่งยังมีความเชื่อถือในผีบรรพบุรุษว่ามีอยู่จริง ถ้าผู้ใดไม่กระทำตามหรือฝ่าฝืน ก็จะทำให้เกิดเหตุเภทภัย เกิดการเจ็บป่วย แก่ตนเองหรือคนในวงศ์ตระกูลได้ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาไม่นานนัก ก็มีผู้คนในชุมชนหลายรายที่ปฏิบัติไม่ถูกต้อง และได้ประสบเหตุที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นซ้ำซ้อนหรือได้เจ็บป่วยอย่างหนัก ซึ่งต่อมาเมื่อได้ไปทำพิธีกรรมแก้ไขให้ถูกต้อง ก็พ้นจากเหตุเดือดร้อนเหล่านั้น จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้คนในชุมชนได้กล่าวตรงกันว่า ครัวเรือนของตนได้พบเห็นและรับรู้เรื่องราวของครัวเรือนที่ผิดผีซึ่งต่อมาได้ประสบความเดือดร้อน ตนเองและสมาชิกครัวเรือนจึงมีความเชื่อถือและไม่อยากเดือดร้อน ดังนั้น จึงต้องพยายามถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องกฎเกณฑ์ของตระกูลผีตน ให้ลูกหลานได้รับรู้ไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

4. ในปัจจุบันพบว่าครัวเรือนชาวไทยเชื้อสายรามัญ หลายครัวเรือนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่เป็นผู้รับการถ่ายทอด ได้มีความคิดว่าวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของตนเอง นั้นเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในสังคมที่หลากหลายในสังคมไทยปัจจุบัน อันมีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปทรงคุณค่าควรค่าแก่การรักษาไว้ จึงได้มีการรวมเยาวชนคนรุ่นใหม่และผู้สูงอายุที่เห็นชอบด้วยในชุมชนได้ออกมารวมตัวกันในการที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรม ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมและสนับสนุนในกิจกรรมต่างๆ และพิธีกรรมการนับถือผีของชุมชนในภาพรวมทั่วไป ให้เกิดความเข้มแข็งดังเช่นในอดีต